

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา สภาพ ปัญหาและแนวทางการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ในโรงเรียนของรัฐ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ตำรา วารสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้กำหนดหัวข้อ ดังนี้

2.1 แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับหลักสูตร

2.1.1 ความหมายของหลักสูตร

2.1.2 หลักสูตรอิสลาม

2.2 การบริหาร

2.2.1 ความหมายของการบริหาร

2.2.2 การบริหารจัดการหลักสูตร

2.2.3 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาและบริหารหลักสูตร

2.3 ขอบเขตของการบริหารจัดการหลักสูตร

2.3.1 ด้านการเตรียมความพร้อมบริหารหลักสูตร

2.3.2 ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร

2.3.3 ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร)

2.3.4 ด้านการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล

2.4 ความเป็นมาของการจัดหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในโรงเรียนของรัฐ

2.5 หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 (หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม)

2.6 สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา

2.7 การวิจัยแบบผสานวิธี

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยเกี่ยวกับตัวแปร

รายละเอียดในแต่ละประเด็นผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ค้นคว้าและนำเสนอเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรเปรียบเสมือนเข็มทิศ ที่กำหนดกรอบทิศทางในการจัดการศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะต้องดำเนินปฏิบัติตามกรอบที่วางไว้ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งในการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษานั้น เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้คือผู้เรียนเป็นผู้มีคุณธรรม ความรู้ และสามารถดำรงอยู่ในโลกนี้และโลกหน้าได้อย่างมีความสุข

หลักสูตรถือเป็นหัวใจหลักของการศึกษาที่จะต้องเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ (الإنسان الكامل) ที่พร้อมจะเป็นบ่าวที่ดีของอัลลอฮ์ ﷻ และพร้อมสำหรับการเป็นเคาะลีฟะฮ์ของพระองค์บนแผ่นดินแผ่นดินนี้ หลักสูตรของการศึกษาอิสลามต้องมีลักษณะ ดังนี้ เกี่ยวข้องกับความเป็นเอกะของอัลลอฮ์ เกี่ยวเนื่องกับศาสนา สัมพันธ์กับมนุษย์สอดคล้องกับทุกชีวิตบนแผ่นดิน(อิบรอฮีม ณรงครักษาเขต, 2558:142)

2.1.1 ความหมายของหลักสูตร

คำว่า หลักสูตร มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Curriculum มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Currere หมายถึงเส้นทางที่วิ่งแข่ง (running course หรือ running sequence of courses or learning experiences) การเปรียบหลักสูตรกับสนาม หรือเส้นทางที่วิ่งแข่งกัน

แฮร์รี่ นูร์ อาลี (2557 : 56-57) กล่าวว่า หลักสูตรเป็นการศึกษาที่ให้ข้อบ่งชี้ถึงประเภท ขอบเขต และลำดับ รวมทั้งกระบวนการทางการศึกษา ความหมายของหลักสูตรพัฒนาขึ้นอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาด้านทฤษฎีและการปฏิบัติทางการศึกษา ในมุมมองแบบเก่า มองว่าหลักสูตรเป็นกลุ่มวิชาที่ครูจะต้องสอนให้นักศึกษา ทศนะนี้ ให้ความสำคัญในความหมายของหลักสูตรในเรื่องของเนื้อหา แต่ทศนะที่เกิดมาภายหลังให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ในเรื่องการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรจึงหมายถึง ประสบการณ์ทุกอย่างที่ถูกเตรียมไว้ให้นักเรียนที่อยู่ภายใต้การกำกับ ดูแลของโรงเรียน

ซาร์ง บัวศรี (2542:7) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลประสบการณ์ ในแต่ละ โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆตามจุดหมายที่ได้กำหนด

นิตยา เปลื้องนุช (2555: 8) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ 5 ประการซึ่งมีตัวย่อว่า SOPEA ดังนี้

1. Curriculum as Subject Matter หลักสูตร คือ รายวิชา หรือเนื้อหาวิชาที่เรียน
2. Curriculum as Objectives หลักสูตร คือ จุดหมายปลายทางที่ผู้เรียนพึงบรรลุ
3. Curriculum as a Plan หลักสูตร คือ แผนตามโครงการที่เปิดโอกาสเรียนรู้ จัด

ประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อความเจริญต่อผู้เรียน

4. Curriculum as an Experience หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งปวงที่โรงเรียนจัดขึ้น

5. Curriculum as Educational Activities หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้แก่ผู้เรียน

สุนทร โคตรบรรเทา (2553:4) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการปฏิบัติหรือเอกสารที่เขียนขึ้น โดยมียุทธวิธีเพื่อบรรลุเป้าหมายปลายทางที่พึงประสงค์

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1973 อ้างถึงใน สุทฤษฎี ศรีไสย์, 2551: 56-57) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหลักสูตร จำแนกออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษา
2. เค้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอน โดยโรงเรียนเป็นผู้จัดให้กับเด็กเพื่อให้สำเร็จการศึกษา

3. กลุ่มวิชาและการจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียน ภายใต้คำแนะนำของโรงเรียนและสถาบันการศึกษา

เซย์เลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1944: 6) ได้กล่าวถึง ความหมายของหลักสูตรว่า เป็นแผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือจุดหมายที่วางไว้โดยมีโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทาบ (Taba, 1962 : 10) ที่กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะการเลือกและการจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล (อ้างถึงใน บุญเลี้ยง ทุมทอง , 7 : 2553)

Posne (1995:5 อ้างถึงใน ประสาท เนืองเฉลิม, 2553: 18) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า เป็นเนื้อหาสาระหรือวัตถุประสงค์ที่โรงเรียนมีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้นักเรียนเป็นกลุ่ม ยุทธศาสตร์การสอนที่ครูวางแผนจะใช้สอน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สิ่งที่ใช้สอนในโรงเรียน ชุดวิชาที่เรียน เนื้อหา โปรแกรมการเรียน ชุดของอุปกรณ์การเรียนการสอน ลำดับของกระบวนการวิชา จุดประสงค์ที่นำไปปฏิบัติ กระบวนการที่ศึกษา ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำเนินการภายในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมนอกห้องเรียน

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557:3) ได้สรุปความหมายของหลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายซึ่งเป็นแนวทางสำหรับจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาให้เขามีคุณลักษณะตามที่สังคมคาดหวังไว้

จรูณี เก้าเอียน (2556:159) ได้สรุปความหมายของหลักสูตร คือ เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ค่านิยม พัฒนานักเรียนในทุกๆ ด้าน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนก้าวหน้า บุคคลที่นำพาสิ่งเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จก็คือครูนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป หลักสูตร หมายถึง แผนหรือแนวทาง การจัดกระบวนการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ที่สถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษาได้จัดให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เหมาะสม มีความรู้ ประสบการณ์ และมีทักษะในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2.1.2 หลักสูตรการศึกษาอิสลาม

หลักสูตรการศึกษาอิสลามมีหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานและอัลหะดีษ ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ อิบราฮีม ณรงค์์รักษาเขต (2550: 18) กล่าวว่า การศึกษาสมัยท่านศาสดา นั้นยังไม่มีหลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษร แต่สามารถวิเคราะห์จากหะดีษต่างๆ หรือบางเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่า หลักสูตรเป็นอย่างไร มีหลักสูตรทั่วไป และหลักสูตรเฉพาะด้าน วิชาทั่วไปที่มีสอนในสมัยท่าน คือ วิชาอัลกุรอาน หะดีษ ตัจญูวิด พลศึกษา (ยิงธนู วายน้ำและขี่ม้า) การอ่าน การเขียน ภาษาอาหรับ เตาฮีด และ อักลาค เป็นต้น และหลักสูตรการศึกษาเฉพาะด้าน คือ ผู้ที่ต้องการเรียนอัลกุรอาน ตัจญูวิด หรือ วิชาหลักซารีอะฮ์ เขาก็ต้อง ไปเรียนกับครูที่มีความถนัดเฉพาะด้าน

ต่อมาในสมัยของคุลาฟาอ อัลรอชีดีน สมัยต่อเนื่องจากสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ หลักสูตรการศึกษาสมัยนี้โดยทั่วไปแล้วก็คล้ายกับสมัยท่านศาสดา การศึกษาในสมัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ซึ่งหลักสูตรระดับต้นมีวิชา การอ่าน การเขียน การอ่านและท่องจำอัลกุรอาน วิชาพื้นฐาน เช่น การอาบน้ำละหมาด การถือศีลอด ในสมัยของอุมัร อัล ก้อฏูอบ ﷺ ท่านได้บรรจุวิชาการวายน้ำ วิชาขี่ม้า วิชายิงธนู และวิชาวรรณกรรมเข้าไปในหลักสูตรระดับนี้ หลักสูตรระดับกลางและระดับสูงมีดังนี้ คือ อัลกุรอานและตัฟซีร หะดีษ และการรวบรวมหะดีษ หุกมทางศาสนา ซึ่งวิชาปรัชญายังไม่ได้รับการบรรจุเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนในสมัยของคุลาฟาอ อัลรอชีดีน (Hitti , 1983 : 32 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์์รักษาเขต, 2550 : 32)

การศึกษาในสมัยอุมัยยะฮ์ สมัยนี้เป็นสมัยที่ต่อเนื่องจากสมัยคุลาฟาอ อัลรอชีดีน สมัยนี้เป็นสมัยที่มุสลิมมีดินแดนครอบคลุมกว้างใหญ่ไพศาล มุสลิมเริ่มมีความสัมพันธ์กับชนชาติต่างๆ ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างจักรวรรดิมุสลิมและชนชาติอื่นๆ

(Lunggulung , 1991: 132 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550 : 32) แต่การศึกษาในสมัยนี้ก็คล้ายกับสมัย คูลาฟาอู อัลรอซิดีน ซึ่งหลักสูตรวิชาที่สอนในสมัยนี้มีวิชาภาษาและไวยกรรมอาหารับวรรณคดี หะดีษ ตัฟซีร และวิชาศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะวิชาตัฟซีร เพราะได้เขียนตำราเกี่ยวกับตัฟซีรเล่มแรก โดยได้รับการชี้แนะจากเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก ผู้ที่เขียนตำราเกี่ยวกับตัฟซีร คือ สัยคุ อิบนู อุมร์ ซึ่งสังเกตว่า วิชาต่างๆในสมัยนี้เป็นวิชาภาษาอาหารับและวิชาการอิสลาม ให้มุสลิมได้เรียนรู้วิชาที่เกี่ยวกับอิสลาม เพื่อปกป้องจากการครอบงำของแนวคิดอื่นๆ (Hitti , 1983 : 32 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550 : 32)

การศึกษาในสมัยอับบาซียะฮ์ เป็นสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวิชาการ เพราะมุสลิมได้ติดต่อกับต่างประเทศ เริ่มรับวิทยาการต่างๆจากภายนอก จากการศึกษาจากภายนอกเข้ามา ทำให้เกิดนักคิดมุสลิมจำนวนมาก ซึ่งนักการศึกษาถือว่าเป็นยุคทองทางวิชาการ ซึ่งนักคิดมุสลิมก็ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดหลักสูตรที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุผล

อัล มาวรดี ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตร ว่าเราจะต้องศึกษาวิชาศาสนาก่อนวิชาการอื่นๆ เพราะการศึกษาวิชาศาสนาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน และท่านก็ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของวิชาสาขาอื่นๆและยังถือว่าทุกวิชามีความสำคัญและมีคุณค่าในตัวเอง ท่านจึงเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนหลายๆสาขาวิชา ในขณะที่เดียวกันก็ให้เลือกเรียนในบางสาขาวิชาให้ลึกซึ้งเพราะการเรียนและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จะทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นๆ

เคาะฎิบ อัลบัฆดาดี ได้เสนอให้ผู้สอนใช้หลักสูตรบูรณาการให้ผสมผสานระหว่างวิชาฟิสิกส์ (ศาสนบัญญัติ) และวิชาหะดีษ เพราะท่านเชื่อว่าวิชาฟิสิกส์และวิชาหะดีษไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ ดังนั้นท่านจึงเสนอให้บูรณาการทั้งสองวิชานี้เข้าด้วยกัน และเชื่อว่าหลักสูตรบูรณาการนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง (Narongraksakhet, 1993a: 8)

อัลฆะฆะซาลีให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตรว่า การศึกษาของเด็กควรเริ่มจากการศึกษาอัลกุรอาน สำหรับการเรียนการสอนวิชาต่างๆนั้น ท่านถือว่าเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องจัดการศึกษาสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของเด็กเพราะการเรียนรู้วิชาที่ตนสนใจจะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และท่านได้เสนอให้ครูผู้สอนบรรจุทั้งวิชาศาสนาและวิชาทางโลกเข้าไปในหลักสูตรต่างๆ วิชาทางโลกที่อัลฆะฆะซาลีเสนอมีดังต่อไปนี้ คือ วิชาการถักหรือเย็บ การเกษตร การตัดเย็บ การตัดผม และวิชาพลศึกษา เพราะจะช่วยให้เด็กมีความแข็งแรงและปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ (Khan,1986 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550:64-65)

อัลซรรนุญีให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตรว่า นักเรียนควรจะศึกษาอัลกุรอาน อัลหะดีษ และศาสนบัญญัติเป็นอันดับแรก ต่อมาค่อยเรียนเวทกรรมศาสตร์ ในทัศนะของท่านนักเรียนควรจะ

เลือกเรียนวิชาที่มีประโยชน์กับตนและเป็นวิชาที่สอดคล้องกับความสนใจของตนเองเพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นและมีประสิทธิภาพหากนักเรียนมีความพร้อม คือประกอบด้วยความตั้งใจ ความขยันและมอบหมายต่ออัลลอฮ์

อิบน์ คอลดูต ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตรว่า หลักสูตรควรมีความหลากหลาย และควรมีการผสมผสานวิชาต่างๆเข้าด้วยกัน ในขณะที่เดียวกันต้องกว้างและแคบ (Ashraf, 1985: 125 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550: 71) กว้างในที่นี้หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ในหลายๆสาขาวิชา และ แคบในที่นี้หมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ในทัศนะของอิบน์ คอลดูต กล่าวได้ว่า ผู้รอบรู้จะมีความสำคัญมากกว่าผู้ชำนาญเฉพาะด้าน โดยท่านให้เหตุผลว่า ผู้ชำนาญเฉพาะด้านนั้นจะรู้เฉพาะสาขาที่ตนได้เรียนรู้เท่านั้น แต่ผู้รอบรู้จะมีความรู้กว้างขวางมากกว่าและบางครั้งอาจจะรู้เฉพาะด้านด้วย

การศึกษาอิสลามในปัจจุบัน มุสลิมส่วนใหญ่มีระบบการศึกษาอยู่สองระบบ มีระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม ที่เน้นหนักในเรื่องศาสนา และวิชาการศึกษาศสมัยใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตก ที่แยกศาสนจักรออกจากอาณาจักร ซึ่งการศึกษาในประเทศไทยก็จะมีจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมและระบบการศึกษาศสมัยใหม่ บางสถานศึกษาก็จะมีการจัดการศึกษาสองระบบ แต่จะเป็นจัดแบบแยกออกจากกัน แม้บางโรงเรียนได้ใช้หลักสูตรบูรณาการก็ตาม แต่ความเป็นจริงนั้น การศึกษาอิสลามเป็นการศึกษาแบบบูรณาการทั้งวิชาศาสนาและวิชาทางโลกเข้าด้วยกันอย่างมีระบบกฎเกณฑ์ โดยไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เหมือนสมัยของท่านศาสดาและยุคแรกๆของอิสลาม

สรุปได้ว่า ในสมัยของท่านศาสดา สมัยคูลาฟาอ์ อัลรอชิดีน สมัยอับบาซียะฮ์ ยุคต้นของอิสลาม ได้ให้ความสำคัญกับวิชาการศาสนาและวิชาการทางโลก ซึ่งวิชาต่างๆจะไม่แยกออกจากกัน จะรวมอยู่ในหลักสูตรเดียวกัน แต่เมื่อประเทศมุสลิมตกเป็นอาณานิคมของตะวันตกก็ได้มีการแบ่งแยก รายวิชาสามัญกับวิชาศาสนาทำให้ยากต่อการบูรณาการหลักสูตรที่ครอบคลุมสมบูรณ์แบบ ซึ่งจะต้องมีหลักสูตร หนังสือเรียน ตลอดจนวิธีการจัดการเรียนการสอนวางอยู่บนพื้นฐานของอิสลาม

ซึ่งหลักการต่างๆของการศึกษาในอิสลามมีรูปแบบของกระบวนการหลักสูตรประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ หลักสูตรวิชาการ หลักสูตรทางมนุษยศาสตร์ หลักสูตรทางด้านเทคโนโลยี และหลักสูตรการสร้างสังคมใหม่ (Social Reconstruction) รูปแบบต่างๆ เหล่านี้เกิดจากทฤษฎีหรือแนวทางการการศึกษา ประการแรก เกิดจากการศึกษาศาสตร์ ประการที่สอง เกิดจากการศึกษานวัตกรรม ประการที่สาม เกิดจากการศึกษาเทคโนโลยี และประการที่สี่ เกิดจากการศึกษาการปฏิสังสรรค์

การศึกษาในอิสลาม วางอยู่บนฐานรากของแนวความคิดอิสลาม โดยคำนึงถึงแนวทาง การดำเนินชีวิตและแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ ตลอดจนคำนึงถึงเป้าหมายของการศึกษาที่อยู่บน พื้นฐานของหลักการอิสลาม แนวคิดดังกล่าวจะทำให้เกิดหลักสูตรเฉพาะของอิสลาม

ตามทัศนะของอับดุลเราะมาน อัลนะฮละวี (Al-Nahlawi) เห็นว่า หลักสูตรดังกล่าว คำนึงถึงหลักต่างๆ ดังนี้(อ้างถึงใน แฮร์รี่ นูร์ อาลี, 208-211:2557)

1. ระบบและการพัฒนาหลักสูตรจะต้องให้ความสนใจธรรมชาติของตัวมนุษย์ เพื่อให้อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์และไม่ไขว้เขว
2. หลักสูตรควรคำนึงถึงการบรรลุถึงเป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาอิสลาม รวมทั้งให้ความสนใจต่อเป้าหมายของการศึกษาอิสลาม
3. หลักสูตรควรมีการจัดระบบอย่างเป็นลำดับขั้นตามพัฒนาการของผู้เรียน ควร มีการจัดระบบหลักสูตรเฉพาะที่ยึดความแตกต่างของเพศ (ชาย-หญิง) โดยคำนึงถึงความแตกต่าง ของบทบาทและหน้าที่ในการดำเนินชีวิตในสังคม
4. หลักสูตรควรให้ความสำคัญแก่สังคม เช่น สุขภาพ พละนาามัย ความสงบสุข การบริหารและการศึกษา หลักสูตรยังจะต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม บรรยากาศ เช่น ภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศที่อาจทำให้เกิดความแตกต่างในการดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรรม แบบอุตสาหกรรม หรือธุรกิจการค้า
5. หลักสูตรควรมีอย่างเป็นระบบและเป็นองค์รวมอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างสาขาการศึกษา ภาษาหลักและสาขาวิชาของการศึกษาโดยผสมสัมพันธ์กัน และให้ความสำคัญกับเป้าหมายสุดท้ายของการศึกษาในอิสลาม โดยยึดหลักพื้นฐานซึ่งมองว่า จักรวาลทั้งมวลเป็นกรรมสิทธิ์ของ อัลลอฮ์ ﷻ และมนุษย์ทุกคนเป็นบ่าวของพระองค์ ซึ่งดำเนิน ชีวิตอย่างสอดคล้องกับความต้องการและหลักชะรีอะฮ์ของพระองค์ จากหลักการนี้เองเหตุการณ์ทุก อย่างและสภาพการดำรงชีวิตถือว่าเป็นสหวิชาการ ความหมายคือ ในหลักสูตรการศึกษาในอิสลาม จะไม่สามารถที่จะแบ่งขั้วระหว่างศาสตร์ทางธรรมและศาสตร์ทางโลก
6. หลักสูตรต้องเป็นจริง หมายถึง หลักสูตรสามารถดำเนินไปได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความสะดวกอันหลากหลายของประเทศ
7. วิธีการศึกษา อันเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบหลักสูตรควรมีความยืดหยุ่น หมายถึง วิธีการสามารถที่จะปรับให้มีความเหมาะสมกับสภาพและสถานการณ์ในท้องที่ต่างๆ ได้ รวมทั้งความแตกต่างทางปัจเจกบุคคล เช่น ความสามารถ ความสนใจ และศักยภาพของนักเรียนใน การตอบรับ การจัดระเบียบและการวิเคราะห์เนื้อหา

8. หลักสูตรต้องมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุถึงพฤติกรรมและอารมณ์เชิงบวก

9. หลักสูตรควรรีความสำคัญกับลำดับพัฒนาการของผู้เรียน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ หรือความเฉลียวฉลาด รวมถึงปัญหาต่างๆที่ประสบในทุกๆระดับของพัฒนาการ เช่น การเติบโตของภาษา วุฒิภาวะทางสังคม และความพร้อมด้านศาสนา

10. หลักสูตรควรรีความสนใจต่อปัจจัยต่างๆของพฤติกรรมในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอิสลามที่รวบรวมอยู่ในหลักการทุกอย่าง สัญลักษณ์คุณธรรมจริยธรรมอิสลาม ทั้งในการดำเนินชีวิตของผู้เรียนหรือความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เรียน

ทั้งหมดที่กล่าวมาสอดคล้องกับแนวคิดของ Ali Ahmad Madkour (อ้างถึงใน ซอลี สะห์ หะยีสะมะแอ ,2551 :157-158) กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษาอิสลามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากหลักสูตรทั่วไป ซึ่งมีโนทัศน์หลักสูตรการศึกษาอิสลามมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เป็นระบบ (ในที่นี้ หมายถึง มโนทัศน์และคุณลักษณะของหลักสูตร โครงสร้าง และพื้นฐานต่างๆ) ที่ประกอบไปด้วยการบูรณาการของทุกส่วนที่มีผลกระทบและได้รับผลกระทบจากส่วนอื่นๆ

2. เป็นหลักสูตรที่ถูกประทานลงมา หรือแผนที่มีหลักฐานและเป้าหมาย ซึ่งเป็นหลักสูตรที่มีลักษณะที่สมบูรณ์และบูรณาการ

3. เป็นหลักสูตรแห่งเตฮีด (การให้การสรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์ผู้ทรงเอกะ) หลักเตฮีดถือเป็นหลักการของระบบอิสลามและหลักสูตรการศึกษา และเป็นข้อเท็จจริงพื้นฐานในการสรัทธาในอิสลาม

4. เป็นหลักสูตร”นานาชาติหรือไร้พรมแดน) มีความสมบูรณ์และครอบคลุมซึ่งไม่จำกัดอยู่เฉพาะ “ความเป็นพลเมืองที่แคบ”

5. เป็นหลักสูตรที่ มั่นคง บนพื้นฐานการเคลื่อนไหวภายในกรอบและกฎที่ได้กำหนดไว้ ทุกการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาจะครอบคลุมและคงไว้ซึ่งข้อเท็จจริง ค่านิยมและบรรทัดฐานที่ได้กำหนดไว้ในกฎของชีวิตที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้

6. เป็นหลักสูตรที่มีความครอบคลุม เพราะเป็นหลักสูตรที่ถูกประทานลงมาจากพระเจ้าที่จัดการเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทั้งหมดที่ครอบคลุมทั้งการวะฮยู การเป็นป่าว จักवालและมนุษย์ ในลักษณะของมโนทัศน์ที่ครอบคลุม เป็นธรรมชาติและมีเหตุผล

7. เป็นหลักสูตรที่มีความสมดุล อาทิ ในขอบข่ายของการประทานวะฮยู และข้อจำกัดของมนุษย์ครอบคลุม แหล่งของความรู้ที่มาจาก การประทาน (วะฮยู) และการได้มาจากจักवालและชีวิต

8. เป็นหลักสูตร “เชิงบวก” ที่ได้มาจากความสัมพันธ์เชิงบวกของพระองค์อัลลอฮ์ ที่มีต่อสิ่งถูกสร้างต่างๆรวมถึงมนุษย์ด้วย

9. เป็นหลักสูตรที่มีความเป็นจริงใช้กับโลกแห่งความเป็นจริงจัดการเกี่ยวกับความเป็นจริงที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจน

หลักพื้นฐาน 10 ประการที่ได้กล่าวมาโดยอัลนะฮฺลุละวีย์ข้างต้นจะครอบคลุมทั้งทางด้านเทคนิคแนวทางของหลักสูตรและหลักการต่างๆทั่วไปของหลักสูตร แนวทางของหลักสูตรนี้หมายถึง แนวทางปรัชญา จิตวิทยา และสังคมวัฒนธรรม ส่วนหลักการทั่วไปของหลักสูตรคือ หลักของความเกี่ยวข้องกัน พื้นฐานของความยืดหยุ่น พื้นฐานของความต่อเนื่อง พื้นฐานของการปฏิบัติ หรือประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ทั้งหมดที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักสูตรอิสลามจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากหลักสูตรอื่น จะครอบคลุมทั้งวิชาศาสนาและวิชาสามัญ ครอบคลุมวิชาต่างๆ ทางภาษา ศาสนา และวิชาเกี่ยวกับทางโลกนี้ วิชาพื้นฐานในหลักสูตร คือ วิชาอัลกุรอาน และศาสนา การอ่าน การเขียน และกลอน ส่วนการสอนที่เป็นเฉพาะทางคือ วิชานะฮฺลุ ไวยกรณ์ การเล่าเรื่อง การว่ายน้ำ และมีหลักสูตรอีกอย่างหนึ่งจะเน้นเฉพาะ การอ่านอัลกุรอานและทางด้านศาสนา ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนนั้นสิ่งที่มีความสำคัญรองจากครูผู้สอนก็คือหลักสูตร เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการกำหนดเนื้อหากิจกรรมที่จะจัดกระบวนการศึกษาให้แก่ผู้เรียนเพื่อให้ได้ความรู้ทั้งทฤษฎีและแนวปฏิบัติ และหลักสูตรการศึกษาอิสลามสามารถเปลี่ยนแปลงให้ผู้ศึกษาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีมารยาทที่ดีงาม สามารถขัดเกลาจิตใจให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ทำให้มนุษย์รู้จักอัลลอฮ์ ﷻ รู้ทั้งทางด้านศาสนาและการดำเนินชีวิตในสังคม และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

จากการศึกษาหลักสูตรในครั้งนี้ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาหลักสูตรโดยมีการบูรณาการวิชาศาสนาและวิชาสามัญเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายทั้งโลกนี้และโลกหน้า และเป็นแนวทางให้ผู้สอนสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน คำนึงถึงสภาพ บริบทพื้นที่ ความพร้อมของผู้เรียน เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล รวมทั้งสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียน สามารถจัดได้ครอบคลุมในทุกๆด้าน และที่สำคัญจะต้องจัดให้สอดคล้องกับ หลักพื้นฐาน คือ อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านรอซูล ﷺ ซึ่งเป็นกรอบทิศทางในการดำเนินชีวิตเพื่อความสมบูรณ์แบบทั้งโลกนี้และโลกหน้า

2.2 การบริหาร

2.2.1 ความหมายของการบริหาร

มีนักวิชาการมุสลิมและนักวิชาการศึกษาได้ให้ความหมาย ของ การบริหารไว้แตกต่างกัน ดังนี้

นักการศึกษามุสลิมยุคก่อน เช่น อิบน์ค็อยมียะฮ์ และอัลมาวัรดีฮ์ ใช้คำว่า วิลายะฮ์ รืออายะฮ์ และอามานะฮ์ แทนความหมาย การบริหาร ซึ่งวิลายะฮ์ รืออายะฮ์ หมายถึง การดำเนินการ และการเอาใจใส่ต่องานของผู้อื่น ส่วนอามานะฮ์ หมายถึง ข้อผูกมัดต่อหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติและการเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ และได้มีการใช้คำว่า ตัดบิร และคำกริยาของ ตัดบิร คือคำว่า ยูต็อบิร ในอัลกุรอานให้ความหมายของการบริหารกล่าวถึงคำดังกล่าวนี้สี่ครั้งด้วยกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾
(من الآية 3 : يونس)

ความว่า “แท้จริงพระเจ้าของพวกท่านคืออัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงสร้างชั้นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดินในเวลา 6 วัน แล้วพระองค์ทรงประทับบนบัลลังก์ ทรงบริหารกิจการ”
(ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 3: ยูनुส)

ในอีกอายะฮ์หนึ่ง อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงการทรงไว้ซึ่งอำนาจในการปกครองสรรพสิ่งทั้งหลาย ว่า

﴿ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴾
(يونس : 31)

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ﷺ ใครเป็นผู้ประทานปัจจัยยังชีพที่มาจาก ฟากฟ้าและแผ่นดินแก่พวกท่าน หรือใครเป็นเจ้าของการได้ยิน และการมอง และใครเป็นผู้ให้มีชีวิตหลังจากการตาย และเป็นผู้ให้ตายหลังจากที่มีชีวิตมา และใครเป็นผู้บริหารกิจการ แล้วพวกเขาจะกล่าวกันว่า อัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้น จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ﷻ พวกท่านไม่ยำเกรงหรือ” (ยูनुส : 31)

อัลลอฮ์ ﷻ จะทรงดูแลสรรพสิ่งทั้งหลายที่พระองค์สร้าง พระองค์จึงเป็นผู้ซึ่งนำ
บริหารปกครอง และควบคุมกิจการทั้งปวง พระองค์ ได้ตรัสว่า

﴿يُدِيرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ﴾ (من الآية 2 : الرعد)

ความว่า “ทรงบริหารกิจการ ทรงจำแนกโองการทั้งหลายให้ชัดเจน เพื่อพวกเจ้า
จะได้เชื่อมั่นในการพบพระเจ้าของพวกเจ้า” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 2: อีรเราะฮ์)

ในอายะฮ์ดังกล่าวนี้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของความหมาย
ของการบริหารในลักษณะเดียวกันนี้ เมื่อพระองค์ตรัสไว้ว่า

﴿يُدِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾

(السجدة : 5)

ความว่า “พระองค์ทรงบริหารกิจการจากชั้นฟ้าสู่แผ่นดิน แล้วมันจะขึ้นไปสู่พระองค์
ในวันหนึ่ง ซึ่งกำหนดของมันจะเท่ากับหนึ่งพันปีตามที่พวกเจ้านับ” (อิซซัจญะฮ์: 5)

จากอายะฮ์ดังกล่าวมานี้ เห็นได้ว่า ในโลกนี้ดำเนินไปได้มันจะต้องมีผู้ที่อยู่เบื้องหลัง
การบริหารกิจการทั้งหลาย ก็คือ อัลลอฮ์ ﷻ ดังนั้นงานทุกอย่างของมนุษย์ก็เช่นเดียวกันจะต้องมี
การบริหารจัดการ เตรียมความพร้อมในด้านทรัพยากร วัสดุ และบุคลากร มีกระบวนการวางแผนใน
การจัดทำงบประมาณของสถาบัน การจัดแบ่งงานที่เหมาะสมให้กับบุคลากร การตัดสินใจ และการ
จัดทำแผนกลยุทธ์ระยะยาวเพื่อพัฒนาสถาบัน มีการจัดองค์การ การควบคุมงานสามารถสอนงาน
ให้แก่สมาชิกในหน่วยงานให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยทุกคนในหน่วยงานมีความสัมพันธ์
ต่อกันในทุกๆด้าน และมีการนิเทศงาน เพื่อให้กระบวนการทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุ
วัตถุประสงค์ (Qutub ,1992 ; Al-Samalouti, 1986 ; Shamsuddin , M,1991 ;An-Hawari,1982 ; Al-
Dhahyan , 1986 อ้างถึงใน Ali Mohammad Jubran Saleh , นิเลาะ แวอุเซ็ง แปล,2551)

ดังนั้นในการบริหารสถานศึกษาก็ จะต้องมีการเตรียมความพร้อมในทุกๆ
ด้าน ทั้งด้านงบประมาณ ครูผู้สอน ห้องเรียน อาคารละหมาด สื่อการเรียนการสอน เอกสารประกอบ
หลักสูตร มีการวางแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน และในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของ
ครูผู้สอนนั้นจะต้องมีการทำแผนการสอน เตรียมสื่อการสอนเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนดำเนินการ
สอนจริง เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรและที่สำคัญในการดำเนินงาน

ของครูนั้นจะต้องมีผู้นิเทศ และประเมินผล เพื่อให้ข้อเสนอแนะ แก่ครูผู้สอนนำไปปรับปรุงพัฒนาตนเองต่อไป ที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับการบริหารอิสลามซึ่งจะครอบคลุมในทุกๆด้าน เพราะการทำงานจะดำเนินไปได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งหวังผลตอบแทนทั้งโลกนี้และโลกหน้า ผู้บริหารจึงสามารถพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้ทำงานอย่างเป็นระบบ จนบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรสถานศึกษา

การบริหาร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Administration หรือ Management สำหรับการบริหารที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์สาธารณะ ในภาษาอังกฤษ นิยมใช้คำว่า Administration เช่น การบริหารการศึกษา ใช้คำว่า Education Administration ส่วนการบริหารกิจการที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่วนบุคคล หวังผลกำไรในการบริหารกิจการนั้นๆ ใช้คำว่า Management

ดังนั้นความหมายของการบริหารที่ตรงกับ ภาษาอังกฤษว่า Administration นักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความ บริหาร ไว้แตกต่างกันออกไป ดังนี้ วิโรจน์ สารัตนะ (2555:1) ได้กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร ซึ่งนักวิชาการทางการบริหารในระบปัจจุบัน เช่น Carroll and Gillen (1987); Schermerhorn (2008) ได้จำแนกเป็น 4 หน้าที่ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การนำ และการควบคุม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผู้บริหารเป็นผู้รับผิดชอบที่จะให้มีการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบริหารเป็นกระบวนการทำงาน หรือการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีผู้บริหารใช้อำนาจควบคุม สั่งการ ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่ โดยใช้เทคนิคและวิธีการต่างๆที่ได้กำหนดไว้ร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์เป้าหมายสูงสุดขององค์กร (สันติ บุญภิรมย์, 2547; ภาสดี อนันต์นารี, 2551; สุนทร โคตรบรรเทา, 2551 และพนัส หันนาคินทร์, 2524)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การบริหาร เป็นการร่วมมือกันหน่วยงาน โรงเรียน โดยมีกระบวนการวางแผน เตรียมการ ดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องในโรงเรียนได้กำหนดไว้ ทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ หวังผลตอบแทนทั้งโลกนี้และโลกหน้า สามารถที่จะพัฒนาบุคลากรให้ทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

2.2.2 การบริหารจัดการหลักสูตร

การบริหารจัดการหลักสูตร นักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความแตกต่างกัน วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543:174) ได้ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการหลักสูตร เป็นการวางแผนการควบคุมกำกับดูแลการจัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน โครงการวิชาการที่สถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตรและการสอน โดยสอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนตาม

ลักษณะธรรมชาติการเรียนรู้และการตอบสนองตามเจตนาารมณ์ของหลักสูตร และหลักการบริหารหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

1. เอกสารหลักสูตรมีความชัดเจน สมบูรณ์ ทันสมัย และชี้แนวทางในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
2. ผู้สอนมีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนได้ตามเป้าหมายของหลักสูตร
3. ผู้เรียนมีความพร้อมเกี่ยวกับความรู้ ทักษะพื้นฐานพร้อมที่จะเรียนหลักสูตรนี้ได้
4. มีการสนับสนุน ส่งเสริมการใช้หลักสูตรที่ดีและเพียงพอที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตร
5. ระบบการบริหารหลักสูตรที่ดีและมีประสิทธิภาพพร้อมที่จะช่วยเหลือแนะนำการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนกับผู้เรียน
6. ระบบอาจารย์ที่ปรึกษาที่มีประสิทธิภาพ พร้อมที่จะช่วยเหลือแนะนำการใช้หลักสูตรการเรียนการสอนกับผู้เรียน
7. มีบรรยากาศวิชาการที่เอื้ออำนวยต่อการแสวงหาความรู้ และบรรยากาศทางสังคมเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมกับผู้เรียน
8. ระบบควบคุมข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร การติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

พูน สุข อุดม (2556:162) ได้ให้ความหมายของการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง แนวทางการดำเนินการและนำองค์ประกอบในหลักสูตรสถานศึกษาไปสู่การปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ สถานศึกษามีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพ สถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และดำเนินการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2545:43) ได้กล่าวถึง การประเมินหลักสูตร ด้านการบริหารหลักสูตรเพื่อให้ครูได้ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร ได้แก่

1. การวางแผนงานทั่วไป

โดยมีหลักฐานแผนงานที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน เพื่อให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผนของโรงเรียน โดยมีแผนการประชุมชี้แจงให้บุคลากรทราบแผนงานของโรงเรียน

2. การจัดทำแผนงานด้านวิชาการ

โดยมีการเลือกรายวิชาหลากหลายสนองความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ซึ่งมีรายวิชาเลือกสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ทางโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมตามโครงสร้างของหลักสูตรที่หลากหลายและสนองความต้องการของผู้เรียน โดยกระตุ้นให้บุคลากรทุกฝ่ายร่วมมือจัดสอนซ่อมเสริมให้นักเรียน ซึ่งมีแผนงานหรือโครงการจัดทำสื่ออำนวยความสะดวกด้านวิชาการอย่างเหมาะสม จัดกิจกรรมที่ครูร่วมกันพิจารณาและแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน มีหลักฐานแสดงว่ามีระบบควบคุมการจัดทำระเบียบเอกสารและหลักฐานแสดงผลการเรียนรู้ได้ถูกต้อง และกระตุ้นให้ครูใช้กระบวนการเรียนการสอนตามแนวคำเนิการของหลักสูตร

3. การดำเนินงานตามแผน

มีการรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการและกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ โดยการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะ และมีการพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการและส่งเสริมขวัญและกำลังใจ รวมถึงการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อช่วยในการจัดการเรียนการสอน

4. การประเมินผลการดำเนินงาน

มีการสรุปผลการดำเนินงานในตอนสิ้นปีการศึกษา เพื่อเผยแพร่ผลงานให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องและชุมชนทราบ มีการใช้ผลการดำเนินงานเพื่อวางแผนของปีต่อไป และมีการติดตามผลนักเรียนที่จบการศึกษา

ซึ่งการบริหารจัดการหลักสูตร เป็นการบริหารงานด้านวิชาการในโรงเรียน การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด การบริหารจัดการหลักสูตรนั้นต้องนั้นเป็นระบบของหลักสูตรจะต้องบริหารอย่างเป็นระบบระเบียบ ระบบการบริหารหลักสูตรจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ การวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินหลักสูตร ดังนี้ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2525: 197-198 อ้างถึงใน ประสาท เนืองเฉลิม, 59 :2553)

1. ความพร้อมของสถานศึกษา เช่น ความพร้อมในเรื่องครูผู้สอน สถานที่ อุปกรณ์ วัสดุฝึกเรียน
2. ความมุ่งหมายของหลักสูตร ต้องดูหลักการ โครงสร้าง ตลอดจนหลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร
3. ความเหมาะสมของการจัดแผนการสอน จะต้องจัดให้เหมาะสมกับบุคลากรคือครูผู้สอน ที่มีอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กำหนด
4. การจัดสรรเงินงบประมาณและเงินบำรุงการศึกษา ควรตกลงให้เรียบร้อยในแต่ละภาคเรียนหรือปีการศึกษา

5. การจัดให้มีการนิเทศการศึกษาและการประเมินผลการสอน

ประสาธต์ เนื่องเฉลิม (2553:59-60) กล่าวว่า การบริหารจัดการหลักสูตรจึงเป็นการนำกระบวนการบริหารมาใช้ในขั้นตอนการวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร โดยอาศัยบุคลากรที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งการบริหารหลักสูตรใดๆให้มีประสิทธิภาพนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับตัวหลักสูตรนั้นและนำหลักสูตรนั้นไปใช้

จรูณี เก้าเอี้ยน (2555:204) กล่าวว่า การบริหารจัดการหลักสูตร มีความสำคัญต่อการวางแผนงานวิชาการ การจัดระบบข้อมูลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ควบคุมกำกับดูแลเพื่อส่งเสริมการใช้หลักสูตรการเรียนการสอน

Ali Mohammad Jubran Saleh (2551:55) กล่าวว่า ในด้านหลักสูตรผู้บริหารควรเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบอิสลามที่สมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถด้านเทคโนโลยีและศาสตร์สมัยใหม่ มีเป้าหมายเพื่อสร้างครอบครัวและทำงานเพื่อพัฒนาสังคม

กล่าวโดยสรุป การบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มจะต้องมีองค์ประกอบหลักหลายประการในการวางแผน เตรียมความพร้อมในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะ ด้านบุคลากรทางการสอนต้องคัดเลือกครูผู้สอนที่จบด้านอิสลามศึกษา มีความรู้ความสามารถในด้านอิสลามศึกษาเป็นอย่างดี ต้องมีความพร้อมทั้งเอกสารหลักสูตร อาคารสถานที่ที่เหมาะสม สถานที่อาบน้ำละหมาด ห้องเรียน งบประมาณต้องมีเพียงพอเพื่อสามารถนำไปพัฒนาบริหารจัดการในด้านการเรียนการสอน กิจกรรมส่งเสริมด้านอิสลามศึกษา ฯลฯ เพื่อนำไปใช้ในการบริหารหลักสูตรและประเมินหลักสูตร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งนี้และทั้งนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่จะต้องให้การสนับสนุนบุคลากรทางการสอน นักเรียนหลักสูตร และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและช่วยเหลือโรงเรียนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

2.2.3 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาและบริหารหลักสูตร

ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการบริหารหลักสูตรเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนภายในสถานศึกษابรรลุเป้าหมายของหลักสูตรนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ในด้านหลักสูตรเป็นอย่างดี มีการถ่ายทอดความรู้ให้ครูได้รับทราบและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งผู้บริหารต้องมีการเตรียมความพร้อม วางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม และสนับสนุนการศึกษา ทางด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ เพื่อจัดทำสื่อ เอกสารหลักสูตร ด้านบุคลากรเพื่อให้ครูมีขวัญกำลังใจใน

การทำงาน และด้านอื่นๆ เพื่อพัฒนาสถานศึกษา และสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ซึ่งนักการศึกษาได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาและบริหารหลักสูตร ดังนี้

กมล ภูประเสริฐ (2544:9) กล่าวถึงบทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารพัฒนาหลักสูตร มีการดำเนินงานดังนี้

1. ผู้บริหารมีความสามารถในการวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลางระดับประเทศที่ได้กำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้

2. ผู้บริหารมีความสามารถในการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ทรัพยากร สภาพการดำเนินชีวิต และปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น โดยตรง แต่เนื่องจากมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางจะเขียนไว้ครอบคลุมค่อนข้างกว้าง ถ้าสถานศึกษาเห็นว่ามาตรฐานการเรียนรู้มีอยู่แล้ว ก็อาจจะกำหนดเฉพาะสาระการเรียนรู้เฉพาะท้องถิ่น

3. ผู้บริหารมีความสามารถในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา นำมากำหนดเป็นมาตรฐานการเรียนรู้รายปี กำหนดเวลาเรียนให้เหมาะสม

4. ผู้บริหารมีความสามารถในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ แบ่งแยกตามรายหัวข้อแต่ละระดับชั้นเรียนในการบูรณาการเป็นหน่วยการเรียนรู้ย่อยๆ เพื่อสะดวกแก่การจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กัน แต่ละหน่วยการเรียนรู้จะประกอบด้วยมาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และเวลาเรียน ซึ่งเมื่อรวมทุกหน่วยเข้าด้วยกันจะสมบูรณ์ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นรายภาคหรือรายปี

อุทัย บุญประเสริฐ (2540:67) ได้กล่าวว่า บทบาทสำคัญของผู้บริหารหลักสูตร มีดังนี้

1. ต้องศึกษา ทำความเข้าใจหลักสูตรแม่บทและหลักสูตรที่โรงเรียนใช้อยู่ให้ชัดเจนในเรื่องที่เกี่ยวกับหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการ การวัดและประเมินผล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการและจุดหมาย ซึ่งโรงเรียนจะต้องยึดเป็นหลักที่สำคัญเพื่อให้การจัดกิจกรรมทุกอย่างในโรงเรียนได้ตอบสนอง และบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

2. เป็นผู้นำในการนำหลักสูตรไปใช้ จัดประชุมเพื่อวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ ดูแลดำเนินการ ประสานงานการดำเนินการใช้หลักสูตร ประชุมผู้เกี่ยวข้อง และครูผู้สอนเพื่อชี้แจง แนะนำ ทบทวนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและการใช้หลักสูตรก่อนเปิดภาคเรียนและก่อนลงมือสอน ติดตามผลการปฏิบัติและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้หลักสูตร

3. จัดหาหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร (คู่มือการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ คู่มือการบริหารจัดการแนะแนว คู่มือการประเมินผลการเรียน คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน คู่มือการบริหารหลักสูตร คู่มือครู คู่มือนักเรียน คู่มือผู้ปกครอง ฯลฯ) ให้เพียงพอและให้ครบถ้วนทุกระดับชั้นเรียนและทุกหมวดวิชา รวมทั้งจัดหาและเสนอแนะให้ครูรู้จักและใช้เอกสารรายการสื่อการศึกษาทั้งของโรงเรียนและของศูนย์เทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงตลอดถึงเอกสารรายการแหล่งความรู้และทรัพยากรในท้องถิ่นที่โรงเรียนได้จัดรวบรวมไว้

4. เตรียมครูให้พร้อมที่จะใช้หลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรใหม่ หรือหลักสูตรที่โรงเรียนใช้อบรมครูให้มีความรู้ความเข้าใจหลักสูตร และวิธีการใช้หลักสูตรให้สัมฤทธิ์ผลตามหลักสูตรกำหนด ช่วยให้ครูพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงแนวปฏิบัติที่เคยปฏิบัติอยู่แต่เดิม แบบเดิมสู่แนวของหลักสูตรใหม่ที่โรงเรียนจะใช้

5. ประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้ปกครองทราบและเข้าใจ เพื่อผู้ปกครองจะได้ร่วมมือและช่วยส่งเสริมให้การใช้หลักสูตรเกิดผลดีแก่ตัวผู้เรียนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งจะได้มีบทบาทในการกำกับดูแลการจัดการของสถานศึกษาด้วย

6. จัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ และให้จัดทำแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร เพื่อให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผล รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาครูและบำรุงรักษาครูให้อุทิศตัวปฏิบัติหน้าที่และคงอยู่กับหน่วยงาน

7. จัดสถานที่ให้เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน เช่น ห้องเรียน ห้องวิชาการต่างๆ ห้องสมุด ห้องเรียนรวม ห้องโสตทัศนศึกษา แปลงเกษตร ฯลฯ และจัดสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศทางวิชาการและส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่นักเรียน

8. จัดให้มีการบริการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนานักเรียนในทุกด้าน รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ และการจัดทำโครงการตามสาระการเรียนรู้และโครงการตามความสนใจ

9. นิเทศการใช้หลักสูตรและนิเทศการสอนและจัดให้มีการนิเทศ และติดตามผลอย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบอยู่จะได้ให้คำแนะนำปรึกษาและช่วยเหลือตามที่ครูต้องการ เพื่อส่งเสริมให้ครูใช้หลักสูตรให้ถูกต้องและสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพจนได้ผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตรศึกษา

จรูญี แก้วเอี่ยม (2555:213) ได้กล่าวว่า การบริหารหลักสูตรสถานศึกษาเป็นหัวใจของการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตร การนำหลักสูตร ไปใช้ และจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามจุดหมายของการศึกษา

ในการบริหารหลักสูตรนั้น แม้ผู้บริหารจะมีความรู้ทางวิชาการทุกอย่างแต่จะดำเนินการเพียงคนเดียวไม่ได้ ดังนั้นจึงควรมีคณะกรรมการที่ปรึกษาของโรงเรียนซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดทำ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาส่งเสริมและสนับสนุนกำกับดูแลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา นอกจากนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือในด้านการนำแผนการบริหารหลักสูตรหรือนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้นในสถานศึกษาจึงมีตำแหน่งผู้บริหารฝ่ายวิชาการ และหัวหน้าหมวดช่วยบริหารงานหลักสูตรด้วย

รุจิระ ภู่อาระ (2546:198) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารนอกจากจะมีหน้าที่ทางด้านวิชาการแล้ว ยังต้องเป็นผู้ให้บริการการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่

1. การบริหารจัดการห้องสมุด ให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญที่สุดในโรงเรียน โดยจัดหาเอกสารอ้างอิง การใช้วิธีสืบค้นที่ทันสมัย ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการอ่าน เพื่อเชิญชวนให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน รู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
2. จัดหาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ ภายนอกสถานศึกษาเช่น จัดหาสื่อธรรมชาติแทนการใช้สื่ออุปกรณ์ราคาแพง รวมทั้งจัดหาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจัดเป็นทำเนียบเพื่อช่วยให้ครูได้มีโอกาสใช้บุคลากรเหล่านี้เสริมสร้างความรู้ในสภาพจริงของท้องถิ่น
3. จัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้สวยงาม สะอาด น่าอยู่ ปลอดภัย และปราศจากอบายมุข
4. จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ปกครองเป็นประจำ เพื่อรับฟังความคิดเห็นผลการใช้หลักสูตร คือ พฤติกรรมและการปฏิบัติของนักเรียนที่เปลี่ยนแปลงไปจากการใช้หลักสูตร
5. จัดให้มีอาคารสถานที่ ห้องเรียนเฉพาะเท่าที่มีโอกาสจัดได้ เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีการที่ยืดหยุ่นเป็นสำคัญ
6. จัดทำและจัดหาสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนให้เหมาะสมตามที่หลักสูตรกำหนด
7. จัดสรรงบประมาณ โดยคำนึงถึงการใช้หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าอาคารสถานที่
8. จัดโครงการในการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนตั้งแต่ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ นักการภารโรง ให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาในยุคปฏิรูปการศึกษา

กล่าวโดยสรุป ผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพราะผู้บริหารเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษา ต้องมีความพร้อม รู้และเข้าใจเป็นอย่างดีสามารถนำมาถ่ายทอด มอบหมายงานให้กับครูได้อย่างเหมาะสม และผู้บริหารต้อง

บริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการศึกษามีการจัดห้องเรียนคุณภาพ ส่งเสริมด้านการศึกษา อุปกรณ์การเรียน แหล่งการเรียนรู้อิสลามศึกษา พัฒนาโรงเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองยอมรับไว้วางใจ โรงเรียน ส่งลูกหลานเข้าเรียน ดังนั้นผู้บริหารจะต้องจัดสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เช่น สถานศึกษาที่มีนักเรียนมุสลิม ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมสร้างบรรยากาศแบบอิสลามเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2.3 ขอบเขตของการบริหารจัดการหลักสูตร

การบริหารหลักสูตรมีขอบเขตที่กว้าง เพราะการบริหารหลักสูตรเป็นการดำเนินการตั้งแต่ การวางแผนหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนการประเมินหลักสูตรซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงขอบเขตการบริหารหลักสูตร ไว้ดังนี้

จรูณี เก้าเอี้ยน (2555 : 207) กล่าวถึง การบริหารหลักสูตร คือ การนำกระบวนการบริหารมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ สามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ เป็นการวางแผนการใช้หลักสูตร โดยต้องเริ่มการล่วงหน้าก่อนเปิดหลักสูตร วางแผนการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ และนำนวัตกรรมทางการศึกษามาช่วย ซึ่งมีขั้นตอน คือ การตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ การประชาสัมพันธหลักสูตร การเตรียมความพร้อม การจัดทำโครงการสอน การตรวจสอบความพร้อมของผู้เรียน การตรวจสอบการยอมรับจากสังคม การจัดโครงสร้างของหน่วยงาน เป็นต้น

2. ขั้นดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ ประกอบด้วย การประชุมครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร การปฐมนิเทศนักเรียน การจัดทำคู่มือครู การจัดทำตารางสอน การจัดครูเข้าสอน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การฝึกงาน เป็นต้น

3. การประเมินผลการเรียนการสอนตามหลักสูตร เมื่อได้นำหลักสูตรไปใช้ ควรมีการจัดการประเมินผลเกี่ยวกับหลักสูตร วัตถุประสงค์ของหลักสูตร หรือเพื่อจะพิจารณาว่าตรงกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือเพื่อจะได้ใช้ในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตร

ผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องทำการศึกษาลักษณะให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้จัดวางแผนการใช้หลักสูตร ดังต่อไปนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2521 : 140-144 อ้างถึงใน ประสาท เนืองเฉลิม, 59:2553)

การเตรียมวางแผนงานเพื่อใช้หลักสูตรใหม่

1. การเตรียมจัดการอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
2. การจัดครูเข้าสอน

3. การจัดตารางสอน
 4. การจัดบริการวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียน
 5. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครองและคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน ชุมชน เกี่ยวกับจุดหมาย หลักการ โครงสร้าง และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
 6. การจัดสภาพแวดล้อมและการเลือกสรร โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร
 7. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร
- นอกจากนี้แล้วยังได้แบ่งขอบเขตการบริหารหลักสูตรไว้ 3 ด้านใหญ่ๆซึ่งสรุปได้

ดังนี้

1. การวางแผนหลักสูตร ซึ่งแบ่งได้ 4 ด้าน คือ
 - ขั้นตอนการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้
 - การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
 - การวางแผนการนำหลักสูตรใหม่เข้าแทนที่หลักสูตรเก่า
 - การจัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร
2. การสนับสนุนการใช้หลักสูตร ซึ่งแบ่งได้ 5 ด้าน คือ
 - การเตรียมความพร้อมผู้สอนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร
 - การแปรงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน
 - การทำแผนการสอน
 - การส่งเสริมสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้
 - การจัดประสบการณ์เพื่อตอบสนองหลักสูตร
3. การตรวจสอบคุณภาพการใช้หลักสูตร
 - การนิเทศกำกับดูแลการใช้หลักสูตร
 - การประเมินตนเองที่เกี่ยวกับการใช้หลักสูตร
 - การวางแผนการประเมินการใช้หลักสูตรระดับโรงเรียน

สงัด อุทรานันท์ (2532:263) นำเสนอถึงขอบข่ายของการบริหารหลักสูตร ไว้ 3

ประการ คือ

1. งานบริหารและการบริการหลักสูตร ซึ่งจะเกี่ยวกับงานเตรียมบุคลากร การจัดครูเข้าทำการสอนตามหลักสูตร การบริหารและการบริหารวัสดุหลักสูตร การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียน
2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ประกอบด้วย การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น การจัดทำแผนการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

3. งานสนับสนุนส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย การติดตามผลการใช้หลักสูตรการนิเทศการศึกษา และการตั้งศูนย์บริการเพื่อสนับสนุนการใช้หลักสูตร
 สุภางค์ ศรีอินทร์ (2538, อ้างถึงใน ชวลิต ชูกำแหง, 2551: 67) ได้สรุปขอบเขตการบริหารหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ด้านเตรียมการบริหารหลักสูตร

- ด้านเตรียมบุคลากร
- ด้านจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร
- ด้านจัดตารางสอนและห้องเรียน

2. การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร

- ด้านดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร
- ด้านดำเนินเกณฑ์การใช้หลักสูตร
- การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- การฝึกงาน
- การประเมินผลการเรียนการสอน

3. ด้านสนับสนุนหลักสูตร

- การจัดสรรงบประมาณและวัสดุฝึก
- การบริการสื่อการเรียนการสอน
- การจัดเอกสารหลักสูตร
- การนิเทศการศึกษา

สรุปขอบเขตการบริหารหลักสูตร แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ การเตรียมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร การแปรงหลักสูตรสู่การเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ และการนิเทศและการติดตามผล (ชวลิต ชูกำแหง, 2551: 68 และ ประสาท เนิ่งเฉลิม, 2553)

จากแนวคิดเกี่ยวกับขอบเขตการบริหารหลักสูตร และจากการศึกษาผลงานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรของนักวิชาการหลายท่าน สามารถสรุปขอบเขตของการบริหารหลักสูตรได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการเตรียมความพร้อมบริหารหลักสูตร 2) ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร 3) ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร) และ 4) ด้านการนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินผล

2.3.1 ด้านการเตรียมความพร้อมบริหารหลักสูตร

การเตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตร เป็นกระบวนการแรกที่สำคัญของสถานศึกษาที่จะดำเนินการเตรียมความพร้อม ซึ่งทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการเตรียมความพร้อมในทุกๆด้าน เพื่อให้การดำเนินใช้หลักสูตรเป็นไปด้วยความราบรื่นและส่งผลกระทบต่องานบริหารน้อยที่สุด โดยมีการดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา จัดระบบสารสนเทศของสถานศึกษา จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้กับผู้ปกครอง นักเรียน หน่วยงาน องค์กรในชุมชนทุกฝ่ายได้รับทราบและขอความร่วมมือจากทุกฝ่าย ฯลฯ ในการร่วมกันวางแผน เตรียมความพร้อมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผล ซึ่งสอดคล้องกับ พุทธ สุข อุดม (2556:123) กล่าวว่า การเตรียมความพร้อมในการใช้หลักสูตร เป็นการบริหารที่ผู้รับผิดชอบหลักสูตรที่จะต้องเตรียมความพร้อม เพื่อให้การทดลองใช้หลักสูตรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเกิดอุปสรรคหรือปัญหาน้อยที่สุด โดยจะต้องเตรียมความพร้อมในทุกด้าน ได้แก่

1. การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร หมายถึง ครูผู้สอน ผู้เรียน เจ้าหน้าที่ฝ่ายสนับสนุนการสอน ผู้รับผิดชอบหลักสูตรหรือผู้ที่จะเป็นผู้ตัดสินใจเมื่อเกิดปัญหาใดๆที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรดังกล่าว รวมทั้งการมอบหมายและจัดครูผู้สอนเข้าสอนแต่ละรายวิชาอย่างเหมาะสม

2. ความพร้อมด้านสถานที่ หมายถึง ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้อุปกรณ์ วัสดุ/อุปกรณ์ สื่อและนวัตกรรมประกอบในการจัดการเรียนการสอน เครื่องมือวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการเรียนการสอน เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น รวมทั้ง การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน การสนับสนุน ประสานงาน และบริการครูผู้สอนเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา เพื่อเป็นการเสริมความรู้และประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน

3. ความพร้อมด้านเอกสาร หมายถึง เอกสารหลักสูตร (ตัวหลักสูตร) และเอกสารประกอบหลักสูตร เช่น เอกสารคำแนะนำหรือคู่มือในการใช้หลักสูตร คู่มือการวัดประเมินผล ประมวลรายวิชา โครงการสอนหรือกำหนดการสอน แผนการจัดการเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งสถานศึกษาต้องบริการ อำนวยความสะดวก และสนับสนุนให้ครูผู้ใช้หลักสูตร ได้มีความสะดวกในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการนำหลักสูตรไปใช้นั่นเอง

ก่อนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น (กรมวิชาการ, 2545:29)

1. โดยการสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากร ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความสำคัญความจำเป็น

ที่ต้องร่วมมือกันบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา พัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา แนวทางการดำเนินการ

2. การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักสูตร การใช้หลักสูตรและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

3. การแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษาคณะต่างๆตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการและตามความจำเป็นของสถานศึกษา

4. การจัดทำระบบสารสนเทศใช้ในการจัดการศึกษา

5. การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา

6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ และขอความร่วมมือ

ในการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา โดยจะต้องสร้างความตระหนักให้แก่บุคลากร ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง นักเรียน เพื่อให้เห็นความสำคัญความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันบริหารจัดการหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ของสถานศึกษา โดยสำรวจสภาพปัจจุบันของบุคลากร ออกแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจหลักสูตรอิสลามศึกษา จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรอิสลามศึกษา ประชุมชี้แจง ประชุมปฏิบัติการ เพื่อทำความเข้าใจหลักสูตร และไปศึกษาดูงานจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย สื่อ เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เพื่อนำมาปรับใช้กับหลักสูตรที่สถานศึกษาจะจัดขึ้น และมีการพัฒนาหลักสูตรต่อไป (สมนึก ธาตุทอง, 2548: 267)

จรรณี เก้าเอียน (2555: 205)กล่าวถึงการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษา มีดังนี้

1.การสร้างความตระหนักและความเข้าใจให้แก่บุคลากร โดยวิธีการ มีข้อมูลที่แสดงความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของบุคคลที่เกี่ยวข้อง มีเอกสารและหลักฐานเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรสถานศึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความสนใจ

2. พัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีวิธีการ มีคณะทำงานที่รับผิดชอบการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดหลักสูตรสถานศึกษา ของบุคลากรในสถานศึกษา มีบัญชีรายชื่อสถานศึกษาและหน่วยงานที่เป็นแหล่งเรียนรู้

3. การแต่งตั้งคณะกรรมการของสถานศึกษาเพื่อ การบริหารจัดการหลักสูตรของ

สถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของสถานศึกษาและคณะกรรมการอื่นๆ ตามความต้องการจำเป็น โดยการ มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรสถานศึกษาและงานวิชาการตามหลักสูตรสถานศึกษา มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการอื่นๆ ได้แก่ คณะกรรมการประเมินหลักสูตร คณะกรรมการกลุ่มสาระการเรียนรู้

4. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์หลักสูตรสถานศึกษาให้กับผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรในชุมชนทุกฝ่ายได้รับทราบ และขอความร่วมมือ โดยการมีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรสถานศึกษา ให้บุคลากรในสถานศึกษาผู้ปกครองชุมชนทราบ บุคลากรทุกฝ่ายอาสาที่จะช่วยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หลักสูตรสถานศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553:44-47) กล่าวว่า การเตรียมการ เป็นการวางแผนการใช้หลักสูตร โดยต้องเตรียมการล่วงหน้าก่อนเปิดหลักสูตร การวางแผนการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ และนำนวัตกรรมทางการศึกษามาช่วยเป็นสิ่งจำเป็น การเตรียมการเกี่ยวกับหลักสูตร มีดังนี้

1.การตรวจสอบหลักสูตรแม่บทก่อนนำไปใช้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบว่าเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของสถานศึกษานั้นๆ ทั้งนี้เพราะสถานศึกษาแต่ละแห่งมีสภาพท้องถิ่นแตกต่างกัน จึงจำเป็นต้องปรับปรุงบ้างตามความเหมาะสม

2.การประชาสัมพันธ์หลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรก่อนนำไปใช้เป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร จะมีผลกระทบต่อการบริหารหลักสูตร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร นับตั้งแต่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา จะต้องได้รับผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงมากบ้างน้อยบ้างในลักษณะที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ก็เพราะการจัดหลักสูตรเกี่ยวข้องกับหลายสิ่งหลายอย่าง ไม่เฉพาะการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับสื่อการสอน ห้องสมุด สิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ รวมทั้งงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร โดยเฉพาะผู้มีหน้าที่บริหารหลักสูตร ได้แก่ ฝ่ายวิชาการจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมของสิ่งเหล่านี้ และต้องปรับปรุงแก้ไขวิธีบริหารงาน เพื่อจะใช้หลักสูตรให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งการประชาสัมพันธ์ทำได้หลายรูปแบบ ทั้งการออกเอกสาร ใช้สื่อมวลชน การประชุมสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่ เพื่อให้เกิดการยอมรับในหลักสูตร ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าใจบทบาท หน้าที่ ความสัมพันธ์ของหลักสูตรกับการเรียนการสอน

3. การเตรียมความพร้อมของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็น เหมือนกับการจัดของต่างๆ ก่อนออกเดินทาง เพื่อมาให้เกิดความขัดข้องระหว่างหลักสูตรกำลังดำเนินการ หรือระหว่างการเรียนการสอน การเตรียมความพร้อมมีหลายเรื่อง ดังนี้

3.1 การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1.1 การเตรียมความพร้อมของครูผู้สอน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อหลักสูตร การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน เพราะเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนกับผู้เรียน สิ่งที่ต้องทำในการเตรียมความพร้อมทางด้านครูผู้สอน คือ การสำรวจจำนวนครูผู้สอน ความพร้อมในการสอน โดยเฉพาะความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดเตรียมเนื้อหาหลักสูตร รวมทั้งทักษะในการสอน การประเมินผลการเรียนรวมทั้ง การให้ความเข้าใจกับครูผู้สอนให้มีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดอิสลาม คือ เมื่อให้คนดำรงตำแหน่งทำงานใดๆก็ตามจะต้องเลือกบุคคลที่ดีมีความรู้ ความสามารถในงานนั้นๆเป็น อย่างดี เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย จากหลักฐานอัลกุรอาน

﴿ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴾ (من الآية 26 : القصص)

“ความว่า แท้จริงคนดีที่ท่านควรจ้างเขาไว้ คือ ผู้ที่แข็งแรง ผู้ที่ซื่อสัตย์”
(ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 26: อัล-เกาะศ็อศ)

ใช้วิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานในรูปแบบอิสลามโดยมีการปรึกษาหารือกัน คัดเลือกผู้ที่มีความสามารถเลือกคนที่มีความแข็งแกร่งก็คือ คนที่มีความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในความรู้ และผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ คัดเลือกคนดีมีคุณธรรม สามารถปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายได้เต็มศักยภาพ

3.1.2 การเตรียมผู้นิเทศการสอนและนักแนะแนวทางการศึกษา บุคคลเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปบุคลากรที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ มีความเข้าใจเรื่องหลักสูตร ก็จะช่วยครูในด้านการเรียนการสอนได้ดีในการพัฒนาคุณภาพการสอน

3.1.3 การเตรียมผู้บริหาร โดยทั่วไปผู้บริหารจะมีหลายระดับ หากเป็นผู้บริหารสถานศึกษาก็มี ผู้อำนวยการ หัวหน้าคณะวิชา และหัวหน้าแผนกวิชา ตลอดจนหัวหน้าอื่นๆ ผู้บริหารมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรไม่ยิ่งหย่อนกว่าครูและผู้นิเทศการสอน เพราะเป็นผู้กำกับหลักสูตรให้ดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารควรตรวจสอบสภาพและปัญหาของสถานศึกษา ในความดูแลของตนเองเพื่อจะได้พัฒนาและแก้ไขได้ถูกต้อง การประชุมบทบาทและหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาหลักสูตร จึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมทั้งแนวคิดและเทคนิคของงานบริหารหลักสูตร

3.2 การเตรียมความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ วัสดุฝึก สื่อการสอน ห้องสมุด อาคารสถานที่ งบประมาณ สถานที่ฝึกงาน รวมทั้งการจัดทำคู่มือเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นต้น

3.2.1 การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับวัสดุ ในการสอนด้านทักษะปฏิบัติ โดยเฉพาะด้านวิชาชีพ วัสดุฝึกในโรงประลองและห้องปฏิบัติการเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเตรียมจัดซื้อ และจัดการไว้ล่วงหน้าก่อนการสอน มิฉะนั้นอาจเกิดการจัดซื้อและขาดแคลนในเวลาสอน จึงควรจะได้วางแผนการไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับการจัดซื้อวัสดุ

3.2.2 การเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับสื่อการสอนหลักสูตรใหม่ ย่อมต้องการสิ่งใหม่ๆ การจัดหาไว้พร้อมเกี่ยวกับสื่อการสอน เช่น แผ่นใส เทป ตลอดจนอุปกรณ์ในการใช้สื่อจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ก็ต้องคำนึงถึงสภาพของสถานศึกษา เช่น ห้องที่จะใช้สื่อความสามารถของครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ ช่างเทคนิคที่จะช่วยบริการการใช้สื่อด้วย

3.2.3 การเตรียมอาคารสถานที่ อาคารสถานที่เป็นห้องเรียนบรรยาย ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง โรงประลอง ควรจัดหาให้พร้อม ถ้าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงอาคารสถานที่เหล่านั้น เช่น ห้องปฏิบัติก็ต้องจัดทำล่วงหน้าก่อนนำหลักสูตรไปใช้

3.2.4 การเตรียมงบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็นมาก งบประมาณจะเป็นตัวบ่งชี้ที่จำทำให้หลักสูตรประสบความสำเร็จหรือไม่ นอกจากจะใช้ในด้านการจ้าง ค่าตอบแทน และยังเป็นค่าใช้จ่ายในการพัฒนาวัสดุ หลักสูตร คู่มือครู คู่มือนักเรียน เอกสาร และอุปกรณ์การสอน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสนับสนุนต่อการสอน

3.2.5 การเตรียมห้องสมุด เป็นส่วนที่จะสนับสนุนการสอนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ครูและนักเรียนมีแหล่งค้นคว้า สามารถศึกษาเพิ่มเติมจากห้องสมุด จึงจำเป็นต้องจัดหาเอกสารต่างๆที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอนไว้ในห้องสมุด

3.2.6 การเตรียมสถานที่ฝึกงาน การเรียนในด้านวิชาชีพ จำเป็นต้องมีสถานศึกษาเพื่อเป็นการฝึกทักษะปฏิบัติ และการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติจริง การเตรียมสถานที่ฝึกงานไว้พร้อม จะช่วยให้การดำเนินงานเกี่ยวกับหลักสูตรได้สะดวกและมีคุณภาพ

4. การจัดทำโครงการสอน บางทีเรียกว่าแผนการสอนเป็นการเตรียมของครูเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการและการวัดประเมินผล การจัดทำโครงการสอน จะช่วยให้ครูได้ดำเนินการสอนไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

5. การตรวจสอบความพร้อมของผู้เรียน เป็นสิ่งจำเป็น ได้แก่ การรับสมัครนักศึกษาเพื่อเข้าเรียน การสอบ ตลอดจนการตรวจสอบหลักฐานก่อนเข้าเรียน หากมีความจำเป็นเพื่อปรับพื้นฐานของผู้เรียน เพื่อเตรียมตัวผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ในหลักสูตรใหม่ได้

6. การตรวจสอบการยอมรับจากสังคม เป็นการตรวจสอบความพร้อมของชุมชน เช่น ความคิดเห็นของผู้ปกครอง เพื่อจะได้การสนับสนุนจากชุมชน โดยการสำรวจความคิดเห็นเพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารหลักสูตร

7.การจัดโครงสร้างของหน่วยงาน การบริหารหลักสูตรอยู่ในการบริหารของฝ่ายวิชาการ และคาบเกี่ยวกับฝ่ายอื่นๆ ซึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนการสอน การจัดโครงสร้างของหน่วยงานเพื่อจะได้มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับหลักสูตร

สรุปได้ว่า การเตรียมความพร้อมบริหารหลักสูตร สถานศึกษาต้องมีการเตรียมความพร้อมแต่งตั้งคณะกรรมการที่รับผิดชอบ ด้านบุคลากรจัดหาบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน จัดสถานที่อำนวยความสะดวกให้มีความพร้อม ทั้งห้องเรียน ห้องละหมาด สื่ออุปกรณ์ เอกสารหลักสูตร งบประมาณส่งเสริมหลักสูตร และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองทราบ เพื่อส่งนักเรียนเข้าเรียน รับนักเรียนเข้าเรียน ปรับพื้นฐานให้นักเรียน ก่อนนำหลักสูตรใหม่เข้ามาใช้ เพื่อให้การเรียนการสอนมีความพร้อมเป็นไปในทิศทางเดียวกันบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

2.3.1.1 ขั้นตอนการดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยทั่วไปนั้นดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ หรือคณะทำงานซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ , 2554: 6)

1. แต่งตั้งคณะกรรมการ/คณะทำงาน: คณะกรรมการบริหารหลักสูตร และงานวิชาการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการด้านสามัญ ครูวิชาการด้านศาสนา และครูผู้สอนอิสลามศึกษา

2. วิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ: ศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เช่น หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑หลักสูตรอิสลามศึกษา

3. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา: พิจารณาจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ วิสัยทัศน์ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา (เวลาเรียน รายวิชาพื้นฐาน/เพิ่มเติม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน) คำอธิบายรายวิชา และเกณฑ์การจบหลักสูตรพร้อมกันนี้สถานศึกษาจะต้องทำเอกสารระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ควบคู่กับหลักสูตรสถานศึกษา

4. คณะกรรมการสถานศึกษาพิจารณาให้ความเห็นชอบ: นำเสนอร่างเอกสารหลักสูตรสถานศึกษา และระเบียบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต่อคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ หากมีข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการต้องนำไปพิจารณา ทบทวนและปรับปรุงร่างหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความเหมาะสม ชัดเจนยิ่งขึ้น ก่อนการนำข้อเสนออนุมัติใช้หลักสูตร เมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาแล้ว ให้จัดทำ

เป็นประกาศหรือคำสั่งเรื่องให้ใช้หลักสูตรสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาและประธานกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้ลงนาม

5. ใช้หลักสูตรสถานศึกษา: ครูผู้สอนนำหลักสูตรสถานศึกษาไปกำหนดโครงสร้างรายวิชาและออกแบบหน่วยการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมาย

6. วิจัยและ ติดตามผลการใช้หลักสูตร: ดำเนินการติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ เพื่อนำผลจากการติดตามมาใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพ และมีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาในสถานศึกษา นั้น ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกันศึกษาหลักสูตรเพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จากนั้นทำหลักสูตรสถานศึกษา นำเสนอคณะกรรมการสถานศึกษาเพื่อเสนอให้ความเห็นชอบต่อหลักสูตร เมื่อได้รับความเห็นชอบจากทุกฝ่ายทางโรงเรียนก็ตั้งคำสั่งใช้หลักสูตร จากนั้นจึงจะสามารถใช้หลักสูตรได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับครูสอนโดยตรง เมื่อใช้หลักสูตรแล้วก็มีการติดตามผลการใช้เป็นระยะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรให้ดีขึ้นต่อไป

2.3.1.2 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษานั้น ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินการ วางแผน จัดทำ หลักสูตร เพื่อให้หลักสูตรมีความชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน กระทรวงศึกษาธิการ (2554:7) กล่าวถึง การจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทั้งภายในสถานศึกษาและบุคลากรภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อระดมความคิด ประสพการณ์ มาใช้ในการกำหนดหลักสูตรและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติของกระบวนการจัดการศึกษา การจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษา มีข้อควรคำนึง 3 ประการ คือ

1. หลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษา จะต้องเชื่อมโยงกับหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นกรอบทิศทางสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับสถานศึกษาทั่วประเทศ

2. หลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษา จะต้องยึดมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรอิสลามศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3. หลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษา จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ตอบสนองต่อความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล เป็นการช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพถึงขีดสูงสุด

ซึ่งสถานศึกษาสามารถออกแบบหลักสูตรอย่างอิสระโดยยึดนโยบายและกฎหมายเกี่ยวข้องกับหลักวิชาการในการจัดการศึกษา ที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ชุมชน ท้องถิ่น ในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษานั้น สถานศึกษาต้องมีการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ เช่น จะต้องสร้างความตระหนักให้แก่ผู้เกี่ยวข้องเห็นถึงความสำคัญและยอมรับด้านหลักสูตร สถานศึกษาจะต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจหลักสูตร การใช้หลักสูตร และการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาของสถานศึกษาเป็นอย่างดี ซึ่งก่อนนำหลักสูตรไปใช้ต้องมีการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้บริหารและครู รวมทั้งสื่อการเรียนรู้ และการใช้หลักสูตรจะสำเร็จได้นั้น ผู้เกี่ยวข้อง คือ ผู้บริหารและครูต้องเตรียมความพร้อมในหน้าที่ของตน และนำเสนอเรื่องหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปนำเสนอ ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องได้เรียนรู้และเข้าใจ มีการเตรียมความพร้อมทุกด้านเพื่อพัฒนาการบริหารหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า เมื่อโรงเรียนได้รับนโยบายและได้เข้าร่วมโครงการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องบริหารจัดการเต็มรูปแบบ และต้องมีการเตรียมความพร้อมในทุกๆด้าน ซึ่งในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาในสถานศึกษาจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้ง โรงเรียนและชุมชน เพื่อช่วยกันคิดกระบวนการจัดทำหลักสูตรเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน จัดหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มในโรงเรียนจะต้องจัดให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ซึ่งสถานศึกษาต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งด้านครูผู้สอน อาคารเรียน อาคารปฏิบัติการสาธิต กิจกรรม อุปกรณ์เกี่ยวข้องกับการศึกษา และผู้บริหารมีบทบาทสำคัญที่จะต้องสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้การจัดการเรียนการสอนตอบสนองจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั้งหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

2.3.2 ด้านการวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร

การวางแผน คือ การรู้จักคิด วิเคราะห์หาแนวทางที่หลากหลาย ลำดับขั้นตอนการทำงาน ก่อนดำเนินงานจริง โดยการเลือกวิธีที่เหมาะสม ดีที่สุด เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามศักยภาพ ซึ่งอาศัยการวางแผน สามารถกำหนดแนวทาง แผนปฏิบัติงานล่วงหน้าได้ เช่น แผนประจำปี เพื่อให้สามารถวางแผนงานล่วงหน้า ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาศึกษาต่อไป (Abdul-

Azim, 1988: 95 , Abu Sin , 1986 : 58 อ้างถึงใน Ali Mohammad Jubran Saleh , นิเลาะ แวอุเซ็ง แปล,2551) (อะหมัด อิบรอฮีม อบูซัน, ฮาเร๊ะ เจ๊ะโค แปล, 2553: 129)

กรมวิชาการ (2545: 10) กล่าวว่า การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร ต้องดำเนินการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ จัดหาเลือกใช้ ทำและพัฒนาสื่อ จัดกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน วัดผลและประเมินผล แนะนำ วิจัยเพื่อพัฒนา และนิเทศ กำกับและติดตาม มีการดำเนินงาน ดังนี้

1. การบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ โดยผู้บริหารทำความเข้าใจกับครูให้พัฒนาตนเองและวางแผนดำเนินการร่วมกันในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องต่อไป การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย การใช้สื่อการเรียนรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การสอนซ่อมเสริม การวิจัยและพัฒนา ฯลฯ

2. การบริหารจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ร่วมกันวางแผนให้ครูทุกคนสามารถดำเนินการแนะแนวผู้เรียน ทั้งในด้านการศึกษาต่ออาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ให้กับผู้เรียน และร่วมกันวางแผนเพื่อจัดกิจกรรมที่ตอบสนองจุดเน้นของสถานศึกษาในลักษณะการจัดกิจกรรม ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ลูกเสือ เนตรนารี สนับสนุนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เช่น เช่น ชุมนุมภาษา สนองความสนใจและความสามารถของผู้เรียน เช่น ชุมนุมกีฬา ชุมนุมแนะแนว

3. ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ระดมทรัพยากรมาใช้ให้คุ้มค่า จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในและนอกสถานที่ มีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมการทำวิจัยและพัฒนา นิเทศภายในอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

หลักสูตรสถานศึกษาจะสัมฤทธิ์ผลตามจุดหมายของหลักสูตรมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารจัดการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนั้นสถานศึกษาต้องมีการวางแผนบริหารจัดการหลักสูตร เพื่อช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุผลสูงสุด การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตรเป็นการกำหนดแผนปฏิบัติการ ที่เป็นรูปธรรมที่ช่วยให้ทราบแนวปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ การวางแผนบริหารจัดการหลักสูตรจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการวางแผนกำหนดกิจกรรมนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้และมีการตรวจสอบความเหมาะสมของการจัดในเรื่องต่อไป (กรมวิชาการ 2545: 46-48)

1.การบริหารวิชาการเป็นภารกิจที่สำคัญหนึ่งของสถานศึกษาที่จะช่วยให้การใช้หลักสูตรสถานศึกษา ประสบความสำเร็จตามจุดหมายที่หลักสูตรกำหนด

1.1 โครงการประจำของโรงเรียน โรงเรียนควรจัดให้มีโครงการประจำของโรงเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเชื่อมั่น เช่น วันเชิดชูศิษย์เก่า ฯลฯ

1.2 โครงการบริการและกิจกรรมห้องสมุด เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรักการอ่าน

1.3 การจัดการการสอนของสถานศึกษาก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการสอนของแต่ละกลุ่มสาระนั้น ไม่ควรกำหนดให้เท่ากันหมด สถานศึกษาควรมีการพิจารณาให้เหมาะสม โดยคำนึงถึง หลักการเรียนรู้ จิตวิทยาการเรียนรู้ เทคนิควิธีสอน

1.4 การจัดกลุ่มผู้เรียนและห้องเรียน โดยยึดหลักการจัดตามนโยบายที่ตกลงร่วมกัน

1.5 การลงโทษ และให้รางวัล ต้องกำหนดไว้ในสถานศึกษาเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

1.6 การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

1.7 กิจกรรมวิชาการนอกห้องเรียน สถานศึกษาสามารถกำหนดได้หลากหลาย เช่น การเข้าค่ายจริยธรรม ฯลฯ

1.8 โครงการพัฒนาสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ส่งเสริมให้ครูทุกคนร่วมกันจัดทำ/พัฒนาสื่ออุปกรณ์

1.9 เครือข่ายวิชาการภายในสถานศึกษา ได้แก่ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้สอน ทั้งที่รับผิดชอบเป็นชั้นปี และกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

2.การบริหารทั่วไป

2.1 โครงการสร้างบรรยากาศให้ปลอดภัย

2.2 แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 การประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครอง เพื่อประสานและพัฒนางาน

2.4 อาคารสถานที่สำรวจว่าได้มีการใช้ทรัพยากรของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่าอย่างน้อยเพียงใด โดยเฉพาะด้านการใช้อาคารสถานที่ต่างๆ เช่น ห้องเรียน ห้องทดลอง ห้องสมุด ฯลฯ

2.5 การบริการและพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดครูให้ตรงความถนัด ความรู้ ความสามารถ รวมทั้ง การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

2.6 งบประมาณ สถานศึกษาควรจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการใช้

หลักสูตรสถานศึกษา รวมทั้งระดมงบประมาณจากชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.7 การพัฒนาคลังและสื่ออุปกรณ์ เพื่อการใช้สื่ออุปกรณ์ร่วมกัน ใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า

2.8 การตรวจสอบและรายงาน ส่งเสริมให้ผู้สอนประเมินตนเอง ประเมินผลงานเป็นชั้นปี เป็นกลุ่มสาระและประเมินรวมทั้งสถานศึกษา เพื่อจัดทำรายงานต่อสถานศึกษา ผู้ปกครองและต้นสังกัด

การวางแผนหลักสูตรเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ดังนี้ (ไพฑูริย์ สีนลรัตน์, 2554:31-33)

1. ต้องสร้างความเข้าใจให้ตรงกันทั้งสถานศึกษา โดยทำความเข้าใจหลักสูตร คือ การสร้างความเข้าใจให้เห็นแนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาความเชื่อของหลักสูตร รวมไปถึงการทำความเข้าใจในบทบาท ภาระหน้าที่และขั้นตอนต่างๆ การทำความเข้าใจให้ตรงกันนั้น โรงเรียนต้องมีแผนการที่ชัดเจน

2. มีการวางแผนที่ชัดเจน ในเรื่องของคนและทรัพยากร โดยจัดวางคนตามกรอบและโครงสร้างของหลักสูตรนั้นๆ การจะใช้หลักสูตรได้จะต้องจัดวางตำแหน่งงานที่ชัดเจน ในทางปฏิบัติ มักเป็นตำแหน่งรองจากผู้บริหารหรือผู้ช่วยมีหน้าที่ที่จะตัดสินใจและดูแลแทนในกรณีที่ผู้บริหารไม่อยู่ ในขณะเดียวกันก็คือ การวางตำแหน่งบุคลากรอาจเป็นคณะกรรมการหรือบุคคลที่สามารถประสานงานให้หลักสูตรดำเนินการไปได้ โดยทั่วไปจะเป็นกรรมการบริหารหลักสูตร อยู่ภายใต้กรอบของฝ่ายวิชาการโดยตรง โดยมีผู้บริหารเป็นประธาน และมีกรรมการ จนกระทั่งจัดบุคลากรลงสอนเป็นรายวิชา ส่วนเรื่องทรัพยากรนั้น รวมถึงวัสดุ อุปกรณ์ที่จะทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปได้ ของที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เอกสาร ซึ่งการวางแผนเอกสาร จำเป็นจะต้องมีผู้ดูแลตั้งแต่หลักสูตร หนังสือ แบบฝึกหัด รวมถึงคู่มือ แบบฟอร์มต่างๆ ที่จะต้องเตรียมการให้พร้อมใช้งานได้

3. มีการวางแผน ด้านกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพ กิจกรรมพัฒนาลักษณะนิสัย ฯลฯ ซึ่งการวางแผนกิจกรรมนี้เป็นการวางแผนที่จะต้องใช้เวลาหลายสิ่ง หลายอย่าง ซึ่งรวมถึง บุคลากร วัสดุ/อุปกรณ์ งบประมาณ

4. การวางแผนการให้บริการและการประชาสัมพันธ์ งานส่วนใหญ่ของการให้บริการนักเรียนจะเกี่ยวข้องกับงานบริหาร เช่น การจัดอาคารสถานที่ ห้องอาหาร เป็นต้น ดังนั้นการวางแผนการใช้หลักสูตรจึงเกี่ยวข้องกับการวางแผนด้านการบริหารจัดการด้วย ซึ่งการ

บริหารงานนั้นจะมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย แต่ท้ายที่สุดการตัดสินใจขึ้นอยู่กับการจัดโครงสร้างการบริหารของสถานศึกษานั้นๆ

เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยวางพื้นฐานประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียนไว้ล่วงหน้า เพื่อให้หลักสูตรในภาพรวมมีความต่อเนื่อง สอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดหลักสูตร อันจะทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความมั่นใจว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

จรูณี เก้าเอียน (2555: 206) กล่าวถึง การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

1. การบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย มีเอกสาร/หลักฐานการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดทำสาระการเรียนรู้/รายวิชาและกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียน มีการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ คิด และสรุปเป็นองค์ความรู้และแนวคิดของตนเอง มีการสอนซ่อมเสริมและส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพที่ปรากฏเป็นหลักฐานและตรวจสอบได้ มีระบบการประเมินผลตามสภาพจริงและมีวิธีการที่หลากหลาย

2. การบริหารจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย มีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และกิจกรรมอื่นๆตามความเหมาะสม มีแผนงาน/โครงการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามหลักการของศาสนา การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ มีการจัดระดมทรัพยากรเพื่อใช้ในการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา มีสื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้เพียงพอต่อความเหมาะสมของสถานศึกษาและชุมชน มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีการส่งเสริมให้ครูทำการวิจัยในชั้นเรียน มีการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ซอลีสะห์ หะยีสะมะแอ (2551: 191-192) กล่าวว่า การออกแบบและการวางแผนนั้น ครูควรทุ่มเทเวลาและความพยายามในการวางแผนและดำเนินการใช้กลยุทธ์หรือวิธีการต่างๆสร้างบรรยากาศที่ดีในการเรียน มีการจัดระเบียบการทำงาน รวมถึงการวางแผน การจัดการห้องเรียน การสอน การแนะแนวและการให้คำปรึกษา การศึกษาและการเตรียมการสอน การวัดและประเมินผล ซึ่งในการวางแผนหลักสูตร ครูควรจะทบทวน วิเคราะห์ ประเมินและออกแบบแผนหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียน

พูนสุข อุดม (2556:124) กล่าวว่า การวางแผนการดำเนินการใช้หลักสูตร เป็นการดำเนินการเพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้ในระดับชั้นเรียน สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว ผู้เรียนหลักสูตรเดิมได้รับผลกระทบน้อยที่สุด ไม่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของหลักสูตรใหม่และหลักสูตรเดิม ซึ่งมีงานสำคัญที่ต้องดำเนินการ ดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร เพื่อสร้างความเข้าใจให้ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงว่า คืออะไร สำคัญอย่างไร ส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนและผู้อื่นอย่างไร ซึ่งประเด็นที่สามารถนำมาประชาสัมพันธ์ให้น่าสนใจก็คือ ผลลัพธ์ (outcome) ที่จะเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนนั่นเอง

2. การพัฒนาคุณภาพครูผู้สอน โดยการจัดประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การเรียนรู้จากของจริง เนื่องจากครูผู้สอนเป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง ต้องมีการใช้ความรู้และทักษะที่จำเป็นอย่างเข้าใจต่อการดำเนินงานตามแนวคิดของหลักสูตร และสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ คือ การให้ขวัญกำลังใจแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

3. การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ต้องจัดให้เอื้อต่อการดำเนินงานตามแนวคิดของหลักสูตร ทั้งในระดับสถานศึกษาและชุมชน โดยจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างหน่วยงานด้วย

ผู้ที่มีดำเนิการวางแผนนำหลักสูตรไปใช้นั้นต้องร่วมกันจัดทำแผน จัดทำหลักสูตร สถานศึกษา ต้องมีการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ใช้หลักสูตร กำหนดแผนการเรียนการสอนในหลักสูตรจะช่วยให้ทราบว่า จะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากน้อยเพียงใดและอย่างไร ทั้งยังสามารถกำหนดสื่อการเรียนการสอน การประเมิน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมกับกระบวนการเรียนการสอนจริง ซึ่งในการวางแผนนั้นทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องให้ความร่วมมือปรึกษาหารือกัน จึงจะทำให้แผนนั้นประสบความสำเร็จได้ซึ่งสอดคล้องกับอัลกุรอานในซูเราะฮ์ อัจซุรอ อายะฮ์ที่ 38 ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักการทำงานร่วมกันโดยใช้กระบวนการปรึกษาหารือกันก่อนดำเนินงานจริง เพื่อให้งานประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้

﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾

(الشورى : 38)

ความว่า “และบรรดาผู้ตอบรับต่อพระเจ้าของพวกเขาและดำรงละหมาด และกิจการของพวกเขามีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขา และเขาก็บริจาคล สิ่งที่เราได้ให้ เครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา” (อัจซุรอ : 38)

และในการวางแผนนั้นต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจที่หลากหลาย ทั้งด้านหลักสูตรอิสลามศึกษา เนื้อหาหลักสูตร การบริหาร ขั้นตอนกระบวนการวางแผน วิเคราะห์สภาพทั่วไปของโรงเรียน วิเคราะห์ผู้เรียน สามารถจัดทำแผนได้สอดคล้องกับความพร้อมและความต้องการของสถานศึกษา ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง และสามารถนำแผนนั้นไปปรับใช้ได้โดยตรง

ดังนั้นในสถานศึกษาถ้าผู้บริหาร ครู ไม่มีความรู้ในด้านหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ก็ต้อง ศึกษาอบรม ถามผู้ที่มีความรู้ผู้ที่เชี่ยวชาญเฉพาะในเรื่องของหลักสูตร เพื่อให้การวางแผนงานประสบผลสำเร็จ และในการวางแผนงานหรือการทำงานทุกอย่างนั้นที่สำคัญจะต้องมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ เพราะเราไม่สามารถจะรู้ได้ว่าในอนาคตการดำเนินงานจะเป็นอย่างไร ดังนั้น ผู้บริหารและผู้ร่วมวางแผนงานหลักสูตรจะต้องมอบหมายขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾
(من الآية 159 : آل عمران)

ความว่า “และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์ ﷻเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻทรงรักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 159 : อาลาอิมรอน)

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีการคิด วางแผน เพราะถือเป็นภารกิจที่สำคัญเป็นอย่างมาก ต่อความสำเร็จของสถานศึกษา เพราะเป็นการคาดคะเนพิจารณาวางแผนทางการดำเนินงานเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ ทั้งทรัพยากรมนุษย์ บุคลากร งบประมาณ เพื่อให้มั่นใจในการดำเนินงาน เป็นการพยายามในการวิเคราะห์แนวทางต่างๆ ก่อนดำเนินงานใดงานหนึ่ง จากนั้นจึงตัดสินใจเลือกแนวทางที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ (Ali Mohammad Jubran Saleh ,2551)

ดังที่ได้ระบุไว้ในอัลกุรอาน ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้กระตุ้นและสั่งใช้ให้มุสลิมวางแผนปฏิบัติงานและพิจารณาโอกาสและปัญหาในอนาคตโดยใช้ทุกวิธีการที่เป็นไปได้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ว่า

﴿ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ ﴾ (من الآية 60 : الأنفال)

ความว่า “และพวกเจ้าจงเตรียมไว้สำหรับ (ป้องกัน) พวกเขา สิ่งที่พวกเจ้าสามารถ อันได้แก่ กำลังอย่างหนึ่งอย่างใด” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 60 : อัมฟาล)

ดังนั้นการบริหารหลักสูตร และกิจการงานทุกอย่างจะต้องอาศัยกระบวนการวางแผนงาน เพราะมีความสำคัญอย่างยิ่งกับการบริหารจัดการ และถือว่าเป็นก้าวแรกของงาน ก่อนที่จะดำเนินงานจริง เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ตามแผน ซึ่งการวางแผนของอิสลาม

นั้น มีความสัมพันธ์กับความไว้วางใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ และไม่ขัดแย้งต่อกัน แผนงานและกลยุทธ์ ควรจะได้รับการจัดวางให้ดี ในช่วงของการปฏิบัติงานด้านการบริหารทางการศึกษา แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อได้ปฏิบัติตามแผนแล้ว จะต้องขอพรเพื่อขอความช่วยเหลือจากอัลลอฮ์ ﷻ ด้วยเช่นกัน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแนวทางที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติไว้ เช่น ในการเผยแพร่ศาสนาของท่านเราะซูล ﷺ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดหลักการในลักษณะกว้างๆ โดยได้ประทานมายังท่านเราะซูล ﷺ เพื่อถือปฏิบัติ โดยยึดทางนำที่พระองค์ประทานมา และยึดความเหมาะสมของการดำเนินชีวิตในสังคม การเผยแพร่ศาสนาอิสลามในสมัยท่านเราะซูล ﷺ ได้ดำเนินไปอย่างลับๆ เป็นเวลา 13 ปี หลังจากนั้นพระองค์อนุญาตให้ทำการเผยแพร่ศาสนาอิสลามอย่างเปิดเผย (อะหมัด อิบรอฮีม อูซุน , ฮาเราะ เจ๊ะ โด แบล, 2553: 129) พระองค์ทรงตรัสว่า

﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴾ (الحجر: 94)

ความว่า “ ดังนั้น จงประกาศอย่างเปิดเผยในสิ่งที่เจ้าถูกบัญชาและจงหันหลังให้พวกมุชริกีน (อัลหิจร : 94)

พระองค์ได้กำหนดแผนการดำเนินงานของท่านเราะซูล ﷺ ในการเผยแพร่ศาสนา ในช่วงแรกท่านได้ให้ท่านเราะซูล ﷺ เผยแพร่ศาสนาให้กับครอบครัวและเครือญาติ เมื่อท่านประสบผลสำเร็จในหมู่เครือญาติแล้ว ก็สามารถสร้างความมั่นใจในด้านศาสนาให้กับผู้อื่นได้ อิสลามจึงมีปรัชญาการวางแผน โดยยึดหลักการในการกำหนดแผนงาน การศึกษา การประชุมหารือกับผู้เชี่ยวชาญ และการอ้างอิงถึงบุคคลที่มีความสามารถสูงเป็นพื้นฐานสำคัญ ซึ่งสอดคล้องเกี่ยวข้องกับวางแผนเตรียมการหลักสูตร เมื่อได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการการศึกษาให้พัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มต้นด้วยการ พิจารณาความต้องการหรือเป้าหมายของหลักสูตร จากนั้นพัฒนาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร โดยพิจารณางบประมาณที่จะใช้สำหรับศึกษาหลักสูตร พิจารณานุเคราะห์ในโรงเรียนที่จะมีส่วนร่วมในการศึกษาหลักสูตร จัดช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับศึกษาหลักสูตร พิจารณาลำดับความสะดวก อุปกรณ์และวัสดุต่างๆที่จะใช้ศึกษาหลักสูตร พิจารณาข้อจำกัดและวางแผนแก้ไขข้อจำกัดเหล่านั้น เมื่อมีความพร้อมในทุกๆด้าน ก็จัดตั้งคณะกรรมการหลักสูตร แล้วกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการแต่ละคน พิจารณาหลักสูตรใหม่ เลือกหลักสูตรใหม่ จากนั้นเมื่อมีความพร้อมก็นำหลักสูตรใหม่ไปใช้ ขั้นสุดท้ายก็ทำการวัดและประเมินผลของหลักสูตร ว่าประสบผลตามเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานหรือไม่ สามารถเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาต่อไป (สุทธนู ศรีไสย ,2551)

อิสลามยึดถือหลักการเฉพาะในการกำหนดแผนงาน การศึกษา การประชุมหารือกับผู้เชี่ยวชาญและการอ้างอิงถึงบุคคลที่มีความสามารถสูงเป็นพื้นฐานสำคัญ เพราะในการวางแผนงานด้านหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ ทั้งผู้บริหาร ครู ยังไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ดี จึงต้องมีการอบรม ค้นหาความรู้เพิ่มเติม หรือถามบุคคลที่มีความรู้ในด้านนี้ ซึ่งสอดคล้องกับอัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ (من الآية النحل: 43)

ความว่า “ดังนั้นพวกเจ้าจงถามผู้รู้ หากพวกเจ้าไม่รู้” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 43 : อันนะหฺล)

สำหรับผู้บริหารการศึกษาที่ต้องการดำเนินการวางแผนหลักสูตรและนำ ผู้การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น สามารถประยุกต์ใช้แนวคิดของออร์มสไตน์ และฮันกินส์ (Ormstein and Hunkins, 1998) ซึ่งได้เสนอแนะขั้นตอนต่างๆ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรก่อนเริ่มดำเนินการเพื่อช่วยให้บุคลากรเขตพื้นที่เกิดความมั่นใจในความพร้อมของการดำเนินการ
2. ประเมินปัญหาความต้องการจำเป็น ซึ่งส่วนมากจะมุ่งไปสู่รายบุคคลอาจจะเป็นตัวผู้เรียนและบางครั้งก็เป็นครู ไม่บ่อยนักที่จะประเมินความต้องการจำเป็นของโรงเรียนในภาพรวม
3. ระบุปัญหาและความต้องการจำเป็น พร้อมทั้งกำหนดขอบเขตลักษณะที่เชื่อมโยงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในกระบวนการวางแผนไม่จำเป็นจะต้องระบุปัญหาและความต้องการจำเป็นทุกอย่าง เพราะจะมีปรากฏในขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม
4. ทบทวนจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของหลักสูตร ซึ่งจะทำให้ปัญหาและความต้องการจำเป็นปรากฏเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนขึ้น
5. ประกาศข้อเสนอแผนหลักสูตรที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและการประเมิน ในขั้นนี้เป็น การพิจารณาปัญหาและความต้องการจำเป็นสำคัญและวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา ด้วยการพิจารณาจุดมุ่งหมายทั่วไปและเป้าหมายที่เหมาะสมกับ โรงเรียน
6. เตรียมออกแบบด้วยการเลือกตัวแบบ ในขั้นนี้ต้องทบทวนสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการสอน รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะไว้ด้วย
7. จัดระบบการทำงานในการสร้างหลักสูตรและนำ หลักสูตรสู่การปฏิบัติให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม

8. นิเทศติดตามกระบวนการวางแผนและการนำแผนไปใช้ เพื่อให้การวางแผนดำเนินไปอย่างราบรื่นกระบวนการวางแผนจะต้องได้รับการบริหารและการนิเทศควบคู่กันไป นโยบายการนิเทศอาจจะควบคุมจากส่วนกลางหรือเขตพื้นที่ แต่ตามปกติแล้วควรจะดำเนินการโดยผู้นำหลักสูตรในระดับโรงเรียน

9. ใช้ประโยชน์จากผลผลิตของการวางแผน หากครูทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน ซึ่งจะทำให้ครูเกิดการยอมรับ และรู้สึกสบายใจในการทำงานกับโครงการหลักสูตรใหม่

10. นำวิธีการประเมินไปประยุกต์ใช้ เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของการปฏิบัติตามแผน และตรวจสอบประสิทธิผลว่าผลที่ได้รับสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย และจุดประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่

ธีระ รุณเจริญ (2550:324-326) กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการจัดการวางแผนการบริหารจัดการหลักสูตรนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องดำเนินการวางแผนการบริหารจัดการหลักสูตรให้ครอบคลุม 3 ภารกิจ คือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด จัดหาแหล่งการเรียนรู้หลากหลาย ใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี สร้างบรรยากาศส่งเสริมและเอื้อต่อการเรียนรู้ ให้ครูสอนซ่อมเสริม ให้ครูทำการวิจัยและใช้วิธีวิจัยในการสอน

2. การบริหารการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยให้ครู กรรมการศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จัดให้มีการแนะแนวทางการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและปัญหาอื่นๆ และจัดหาทรัพยากรสนับสนุนการจัดกิจกรรม

3. การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียน เช่น ให้มีกิจกรรมตามความสนใจ ความต้องการ มีกิจกรรมที่หลากหลายทั้งเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อส่วนรวม โดยการบำเพ็ญประโยชน์หรือให้บริการ ส่งเสริมกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ฯลฯ สนับสนุนให้หุ้มตามความสนใจ ทั้งด้านวิชาการและบริการสังคม เช่น กีฬา ดนตรี อนุรักษ์

จะเห็นได้ว่า บทบาทของผู้บริหารในการวางแผนตามขั้นตอนดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้ได้ในระดับต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียในการศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ครูศึกษานิเทศก์ ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา เป็นต้น และบุคลากรเหล่านี้ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนหลักสูตรได้หลายระดับตามความเหมาะสม

สรุปได้ว่า ในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาจะต้องมีการวางแผนหลักสูตรล่วงหน้า มีการเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ก่อนจะดำเนินการใช้

หลักสูตรจริง ซึ่งผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน เพราะถือเป็นภารกิจที่สำคัญเป็นอย่างมากที่ส่งผลต่อความสำเร็จของสถานศึกษา และทุกครั้งที่วางแผนและได้ปฏิบัติตามแผนแล้วนั้นจะต้องการมอบหมายกิจการงานต่ออัลลอฮ์ ﷻ และขอพรเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากพระองค์

2.3.3 ด้านการดำเนินการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร)

การดำเนินการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร) หมายถึง การดำเนินงานต่างๆ ตามแผนการที่วางไว้ เพื่อให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นดำเนินไปได้ด้วยดี บรรลุเป้าหมาย ที่วางไว้ นับตั้งแต่การเตรียมบุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สภาพแวดล้อม และการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 220 ; สัจด์ อุทรานันท์ , 2532 : 302 ; บุญเลี้ยง ทุมทอง , 2553 : 262)

ไพฑูรย์ ลินลารัตน์ (2554: 33) กล่าวว่า การดำเนินงานการใช้หลักสูตรเกี่ยวข้องกับเรื่องเวลา คือ การดำเนินงานตามเวลาที่วางไว้ทุกขั้นตอน กระบวนการของหลักสูตรจะเริ่มตั้งแต่ กระบวนการรับนักเรียน การจัดนักเรียนเข้าชั้น การปฐมนิเทศ ไปจนถึงการเข้าชั้นเรียน การดำเนินการนี้ทำตั้งแต่เข้าชั้นเรียน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ครูอาจารย์ไปจนถึงนอกชั้นเรียน เช่น การรับประทานอาหาร และการดูแลเวลาที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน แต่อยู่นอกชั้นเรียนไป รวมถึงการติดตามนักเรียนเมื่อออกนอกโรงเรียนไป สิ่งที่ควรพิจารณา คือ ชั่วโมงแรก วันแรก สัปดาห์แรก เทอมแรก ถ้าสิ่งที่เป็นครั้งแรกดำเนินไปได้แล้วเรื่องอื่นๆ ก็จะดำเนินไปตามขั้นตอนได้ ตามระบบ

การดำเนินการใช้หลักสูตร มีความสำคัญ เป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตร เพราะเป็นการนำแผนการ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ไปใช้กับผู้เรียนจริง ซึ่งเป็นตัวชี้ถึงความสำเร็จและความล้มเหลวของหลักสูตร หลักสูตรนั้นจะสร้างไว้ดีมากแค่ไหนก็ตามก็ไม่สามารถบอกได้ว่า หลักสูตรนั้นดีหรือประสบผลสำเร็จ แต่จะต้องดำเนินการใช้หลักสูตรกับผู้เรียน อย่างถูกต้อง ตามกระบวนการที่วางไว้ จึงสามารถประเมินผลได้ว่าหลักสูตรมีลักษณะอย่างไร ดังนั้นในการนำหลักสูตรไปใช้จึงมีความสำคัญอย่างมาก ผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจ ในขั้นตอน วิธีการต่างๆ ให้ดี และจะต้องติดตามผลการดำเนินงานใช้หลักสูตรอย่างใกล้ชิด เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด (สุนีย์ ภูพันธ์, 2546 : 22 ; ช่าง บัวศรี, 2542 : 302 ; บุญเลี้ยง ทุมทอง , 2553 : 261)

ในการแปลงหลักสูตรสู่การปฏิบัติใช้ ผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการพัฒนาจิตวิญญาณและคุณธรรมจริยธรรม มีวิธีการสอนใหม่ๆ ครูควรจะเป็นบุคคลที่สร้างสรรค์และทันต่อการเปลี่ยนแปลง ความสมดุลในรูปแบบหรือวิธีการสอนการควรมีการผสมผสานระหว่างผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลางและการประเมินการศึกษาจะต้องขนานอย่างใกล้ชิดกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของหลักสูตร และครอบคลุมจุดประสงค์ทางด้านจิตวิญญาณและคุณธรรมจริยธรรม หากไม่เช่นนั้น

หลักสูตรจะต้องมีการทบทวนประสบการณ์ การสอนที่นำเสนอ วิธีการสอน และวิธีการประเมินที่ปฏิบัติใช้ในสถานศึกษาดังกล่าว (รูสนานี ฮาซิม Rosnani Hashim ,2001 อ้างถึงใน ซอลิสะห์ หะยี สะมะแอ , 2551: 159)

พูนสุข อุดม (2556:124-125) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนสำคัญที่สุด เป็นกระบวนการแปลงหลักสูตรลงไปสู่ชั้นเรียนจริงๆ โดยมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนนับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตร เป็นภารกิจหลักของครูผู้สอน ซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง เป็นการตรวจสอบว่าแนวความคิดของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้หรือไม่ อย่างไร “ครูผู้สอนทุกคนต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการสอนหรือการจัดการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการนำหลักสูตรไปใช้ให้เกิดประสิทธิผล” ต้องพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องปฏิบัติให้ได้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้เอง และจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างครอบคลุมแนวความคิดของหลักสูตร ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ การพิจารณาเลือกกิจกรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องคำนึงถึงการบรรลุเป้าหมายที่รวดเร็วและประหยัด และต้องเลือกกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามจุดมุ่งหมายของรายวิชาและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง ซึ่งในระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตรนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะต้องให้มีการสนับสนุน และส่งเสริมการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้รับว่าการบริหารประสบปัญหาอะไรบ้าง เพื่อหาทางแก้ปัญหาได้ทันเวลา สามารถใช้การนิเทศและการติดตามผลการใช้หลักสูตรนั้นจะเป็นการให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก่ครู เพื่อให้ดำเนินการใช้หลักสูตรได้อย่างถูกต้อง

ขั้นดำเนินการใช้หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน การใช้หลักสูตรจะมีงานหลัก 3 ลักษณะ คือ

1. การบริหารและบริการหลักสูตร
2. การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร
3. การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

สรุปได้ว่า ในการใช้หลักสูตรนั้นจำเป็นต้องปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ เพื่อให้การใช้หลักสูตรประสบผลสำเร็จ ซึ่งกระบวนการใช้หลักสูตรนั้น ต้องประกอบด้วยการบริหารและบริการหลักสูตร การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร และการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร เพื่อให้การใช้หลักสูตรดำเนินไปด้วยความราบรื่นและบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร

2.3.3.1 การบริหารและบริการหลักสูตร

การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ภารกิจที่สถานศึกษาต้องดำเนินการ คือ มาตราที่ 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและการแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมๆกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานงาน ความร่วมมือจากบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนอย่างมีศักยภาพ

ตามมาตราที่ 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

ให้สถานศึกษาใช้วิธีที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย การกำหนดขอบข่ายความรับผิดชอบงาน ควรวางกรอบงานหลักตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แยกส่วนตามงานที่ปฏิบัติจริง จากนั้นจึงกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบขอบข่ายงาน (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2545 ก. อ้างถึงใน รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ.2556:47)

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสนับสนุนส่งเสริมอำนวยความสะดวกในการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ ในการจัดการ

เรียนการสอนต้องเน้นให้ผู้เรียนใช้ทักษะการคิด การใช้คำถามที่กระตุ้นให้ผู้เรียนกระตือรือร้นในการเรียน ให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่นในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา จะต้องให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงในการอาบน้ำละหมาด การละหมาด การแสดงบทบาทสมมุติให้ดำเนินกิจกรรมเหมือนจริง เพื่อให้สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และต้องจัดให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน และผู้สอนจะต้องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นคุณธรรมจริยธรรม ฝึกให้มีระเบียบวินัยเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ และจะต้องมีการประเมินการจัดการเรียนการสอนและประเมินผู้เรียนเพื่อกำหนดขอบข่ายการดำเนินงานของสถานศึกษา

2.3.3.2 การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

การจัดการเรียนการสอน การแสวงหาความรู้เป็นอภิวาจาที่ประเสริฐที่สุด เพราะความรู้เป็นพื้นฐานแรกในการปฏิบัติงานของมนุษย์ มีเป้าหมายสำคัญ คือ แสวงหาความโปรดปรานจากพระเจ้าในโลกหน้า ส่วนเป้าหมายการสอน คือ การสร้างคอลีฟะฮ์ผู้ที่มีศรัทธา เป็นแบบอย่างที่ดี ให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามหลักการอิสลาม และสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของท่านรอซูล (ซ.ล.) ที่ว่า การงานและกระทำความดีที่ดีที่สุด คือ ผู้ซึ่งสามารถที่จะทำคุณประโยชน์แก่มนุษย์ชาติได้สูงสุด

มุฮัมมัด อะฎีเยฮ์ อัลอิบรอฮีม ; บรรจง บินกาซัน แปล (2554) กล่าวว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาค้นคว้า เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้ศรัทธาที่สมบูรณ์แบบสามารถปฏิบัติตนในการแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ด้วยความสำคัญของการศึกษา อิสลามจึงได้ยกย่องและให้เกียรติแก่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้า และครูผู้สอน ดังหลักฐานจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษต่อไปนี้ หลักฐานจากอัลกุรอาน

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (آل عمران : 18)

ความว่า “ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยืนยันว่า แท้จริงไม่มีผู้ที่ควรได้รับการเคารพสักการะใดๆ นอกจากพระองค์เท่านั้น และมลาอิกะฮ์ และผู้มีความรู้ในฐานะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น ก็ยืนยันด้วยว่าไม่มีผู้ที่ควรได้รับการเคารพสักการะใดๆ นอกจากพระองค์ผู้ทรงเดชานุภาพ ผู้ทรงปรีชาญาณเท่านั้น” (อาลาอิมรอน : 18)

จากอาเยฮ์อัลกุรอานข้างต้น เห็นได้ว่าพระองค์ได้สรรเสริญพระองค์ก่อน แล้วจึงสรรเสริญบรรดา มลาอิกะฮ์ หลังจากนั้นจึงได้สรรเสริญผู้มีความรู้ และอีกอาเยฮ์หนึ่งที่ได้ยกย่องผู้มีความรู้ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสว่า

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ﴾ (العنكبوت: 43)

ความว่า “และเหล่านี้คืออุปมาทั้งหลายที่เราได้เปรียบเทียบมัน สำหรับปวงมนุษย์ แต่ไม่มีผู้ใดตระหนักรู้มันหรือ นอกจากผู้มีความรู้” (อัลอังกะบูต: 43)

อิสลามได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับการศึกษา และสำหรับมุสลิม การศึกษา คือ สิ่งสูงสุดในชีวิต ท่านรอซูล ﷺ ได้เรียกร้องให้มุสลิมศึกษาหาความรู้และถือว่าเป็นหน้าที่ ท่านได้กล่าวว่า

((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ)) 1

ความว่า : “การศึกษาเป็นสิ่งบังคับสำหรับมุสลิมทุกคน”

ดังนั้นมุสลิมจำเป็นจะต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นฐานปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักแยกแยะระหว่างสิ่งที่ผิดและถูก เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีพัฒนาการที่ดีทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้อยู่ในแนวทางที่ถูกต้อง เป็นบ่าวที่ดีของอัลลอฮ์ ﷻ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับ อิบรอฮีม ณรงครักยาเขต (2558:133) กล่าวว่า การศึกษาในอิสลามเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการพัฒนาทุกส่วนของความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา และร่างกาย สนองตอบวัตถุประสงค์ของการสร้างมนุษย์ กล่าวคือเพื่อเป็นบ่าวของอัลลอฮ์และเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์บนพื้นแผ่นดิน และทำให้เป็นสมาชิกของสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความเจริญรุ่งเรือง สอดคล้องกับ ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ (2551:152 อ้างถึงใน ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ, 2544:4) กล่าวว่า การศึกษาอิสลามเพื่อสร้างปัจเจกบุคคลที่มีความรู้ ความศรัทธา และยำเกรงต่อพระเจ้า ตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรมสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีงาม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด มีจิตสำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมในฐานะเป็นบ่าวที่ดีและคอลลีฟะฮ์ (ตัวแทนของพระองค์) บนหน้าแผ่นดิน หรือ เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถดำรงชีวิตในโลกนี้ได้อย่างมีความสุขและได้รับความโปรดปรานในโลกหน้า และสอดคล้องกับ

หะดีษบันทึกโดยอิบนุมาญะหฺ. 1984: 48 หะดีษหมายเลข 86

อิบนุ สีนา มีทัศนะว่าเป้าหมายของการศึกษา คือ การนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต (Rizavi,1990:102 , อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต,2558:133) และสอดคล้องกับ อัลเมาะชาลี มีทัศนะว่า การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่ออัลลาที่คืออันจะทำให้มนุษย์สามารถแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่วได้ (Khan,1986:81 , อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต,2558:134) และยังสอดคล้องกับ มุฮัมมัด อะฎีเยฮ์ กล่าวว่าเป็นเป้าหมายแรกและเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอิสลาม คือ การขัดเกลาทางศีลธรรม และการอบรมทางจิตวิญญาณ ท่านมีทัศนะว่า จริยธรรมทางศาสนาเป็นอุดมการณ์ เป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์ และลักษณะสูงส่งนี้เป็นพื้นฐานของการศึกษาอิสลาม(มุฮัมมัด อะฎีเยฮ์,2521:7 อ้างถึงใน อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต,2558:134) และที่สำคัญสอดคล้องกับ อิบนุ คอลดูน กล่าวว่า เป้าหมายวิชาความรู้อิสลามเป็นเป้าหมายการศึกษาอิสลาม ท่านได้กล่าวว่ามี 2 เป้าหมาย คือ เป้าหมายศาสนา การศึกษาต้องนำพาปัจเจกบุคคลให้รู้จักพระเจ้าของเขา และสามารถปฏิบัติกิจการงานเพื่อโลกหน้าและสามารถปฏิบัติสิทธิของอัลลอฮ์ที่เป็นข้อบังคับเหนือบุคคลนั้น เป้าหมายความรู้ คือ สามารถนำพาบุคคลๆหนึ่งสู่ความเชี่ยวชาญเพื่อบุคคลนั้นสามารถเผชิญชีวิตโลกนี้ได้ (Darusalam,Ghazali,2001 อ้างถึงใน ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ ,2551:149)

การศึกษามีความสำคัญต่อมนุษยชาติดังนั้นการจัดการศึกษาจะต้องจัดเพื่อตอบสนองหลักสูตร ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนนั้นครูผู้สอนจำเป็นจะต้องจัดให้สอดคล้องกับโครงสร้างของหลักสูตรทั้งสาระและเวลาเรียน และที่สำคัญจะต้องมีเทคนิค รูปแบบในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนอยากเรียน ใช้แนวคิดที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสนใจและเข้าใจเนื้อหาที่เรียนได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดการศึกษา

แนวคิดการจัดการศึกษาของ อิบนุชะฮุนนุ เสนอวิธีการสอนแบบครูเป็นศูนย์กลาง โดยระหว่างการเรียนการสอนนั้นครูจะต้องมีการเสริมแรงให้กับผู้เรียน และท่านได้กล่าวถึงสภาพของห้องเรียนที่อำนวยความสะดวกการเรียนการสอนว่าเป็นอย่างไร ท่านได้นั้นถึงความจำเป็นครูที่สมบูรณ์ว่า ครูต้องมีความรับผิดชอบต่อนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ภายนอกห้องเรียนครูจะต้องติดตามพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเขาปฏิบัติตัวในสังคมอย่างไร และครูจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับ ผู้ปกครอง ของผู้เรียนด้วย (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต,2550:54) ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2542:13-16) ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษากับชุมชนไว้ ดังนี้ มาตรา 24 (6) การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนา ผู้เรียนตามศักยภาพ

แนวคิดการจัดการศึกษาของอิหม่าม อัลฆอซาลี ท่านมีทัศนะว่า ครูจะต้องปฏิบัติตนต่อนักเรียนด้วยความรักและเมตตาและนักเรียนก็จะต้องเคารพต่อครูบาอาจารย์ ในการจัดการเรียนการสอนครูที่ดีจะต้องรู้จริงในเนื้อหาที่จะสอน และจะต้องมีการเตรียมแผนการสอนล่วงหน้า ท่านนำเสนอเทคนิคการสอน โดยเริ่มจากสอนสิ่งที้ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก และให้มีการใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนการสอน และยังเน้นให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน และท่านเชื่อว่าความรู้เดิมจะมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายโยงความรู้ของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาสมัยใหม่(Khan, 1982: 83-84 อ้างถึงใน อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2550:54)

แนวคิดการจัดการศึกษาของอัลมาวัรดี ท่านได้เน้นวิธีการสอนแบบการใช้คำถาม เพราะท่านเชื่อว่า การตั้งคำถามเป็นกุญแจดอกสำคัญสำหรับการได้มาซึ่งความรู้ ท่านได้นำเสนอเทคนิคการสอนของท่าน ดังนี้ ในการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จะต้องสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนให้เหมาะสม ในการเรียนจะต้องเรียนจากเรื่องทั่วไปสู่เรื่องเฉพาะ และที่สำคัญจะต้องคำนึงถึงความรู้ลึกของผู้เรียน (กีลานี,1978: 140 -143) ซึ่งสอดคล้องกับอิบนุซึนา กล่าวว่

ในทัศนะอิสลาม ครูถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในระบบการศึกษาอิสลาม เพราะครูเป็นผู้ให้ความรู้ อบรมบ่มนิสัย ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียน เป้าหมายหลักของการจัดการเรียนรู้ ระบุไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 6 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ (2554: 58-59) กล่าวถึง แนวคิดในการจัดการเรียนการสอนว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ไม่ได้เน้นที่อาชีพใดอาชีพหนึ่ง ไม่ได้เน้นว่าจะต้องพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการเน้นพื้นฐานหลักกว่า ให้บุคคลเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตเสียก่อน เพื่อสามารถประกอบอาชีพ หรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปได้อย่างประสบความสำเร็จและมีความสุข โดยมีการศึกษาพื้นฐานพัฒนาบุคคลให้มีคุณลักษณะดังกล่าว และนำการศึกษาไปเป็นรากฐานสำหรับประกอบอาชีพต่อไป คือ ต้องเป็นคนที่มีสมบูรณ์ก่อนที่จะไปเป็นครูที่สมบูรณ์ เป็นนักธุรกิจที่สมบูรณ์ต่อไป ก็จะต้องเป็นคนดีโดยพื้นฐานเสียก่อน ภารกิจหลักของการจัดการศึกษา คือ ต้องพยายามให้เห็นภาพเป้าหมายหลักให้สมบูรณ์เสียก่อน โดยการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา เพื่อให้สามารถวางแนวทางการจัดการศึกษา

เป็นไปอย่างสอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของบุคคลของสังคม และขยายผลไปสู่การดำเนินการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้จัดการเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ในการเลือกวิธีการจัดการเรียนการสอนเป็นบทบาทหลักของครูและ ผู้เรียน โดยครูจะต้องเป็นผู้จัดการหลักในห้องเรียน ดังนั้นครูจำเป็นจะต้องพร้อมที่จะจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติและวัตถุประสงค์ของรายวิชา และธรรมชาติของผู้เรียน จึงจะนับเป็นครูมีประสิทธิภาพ ดังคำกล่าวที่ว่า Best teacher is the best manager เพราะฉะนั้น การสอนจึงไม่มีวิธีการสอนที่ดีที่สุด แต่เป็นวิธีการที่ครูจะจัดการให้ผู้เรียนเรียนอย่างไร ที่สอดคล้องกับ สภาพการณ์ต่างๆ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนเมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนแล้ว ควรเปิดโอกาสให้ ครูเป็นผู้จัดการและดำเนินการเรียนการสอนเอง แม้กระทั่งหลักสูตรสถานศึกษาก็เช่นเดียวกัน เมื่อ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นกรอบใหญ่ๆแล้ว ก็ควรให้ครูเป็นผู้ดำเนินการ เพราะเมื่อครูมีเป้าหมาย ที่ชัดเจน เขาก็จะมีแนวทางและสามารถจัดการเรียนการสอนได้ ด้านกระบวนการจัดการเรียน การสอน (Methodology) ในชั้นเรียนครูต้องเป็นผู้สร้างเอง ให้สอดคล้องกับเป้าหมาย การที่ครูจะสร้าง กระบวนการเรียนการสอนได้ ต้องมีเครื่องมือซึ่งไม่ใช่รูปแบบการเรียนการสอน ไม่ใช่การให้ รูปแบบแต่เป็นการให้เครื่องมือ เพื่อครูนำไปสร้างรูปแบบ ซึ่งหมายถึง วิธีการออกแบบการเรียน การสอน เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยมีเทคโนโลยีต่างๆเป็นเครื่องมือเสริม ประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของเด็กเพราะการเรียนรู้วิชาที่ตนสนใจ จะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและยังได้เสนอให้ครูผู้สอนบรรจุทั้งวิทยาศาสตร์และ วิชาทางโลกเข้าไปในหลักสูตรต่างๆ วิชาทางโลกที่อัลอะซะลีเสนอมีดังต่อไปนี้ คือ วิชาการถัก ร้อย การเกษตร การตัดเย็บ การตัดผม วิชาพลศึกษา(ไพฑูริย์ สนิลรัตน์ .2554: 22-23 และ อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต ,2550)

2.รูปแบบและเทคนิคการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร

เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนสนใจ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งท่านท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีเทคนิคการสอนที่มีความโดดเด่นและมีความหลากหลาย ท่านนำจิตวิทยามาใช้กับการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ซึ่ง ประกอบไปด้วยวิธีสอนที่สำคัญ ได้แก่ วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบสาธิต วิธีสอนแบบ อภิปราย วิธีสอนแบบฝึกฝนและปฏิบัติ วิธีสอนแบบใช้คำถาม วิธีสอนแบบตั้งคำถาม วิธีสอน แบบตั้งข้อสงสัยและตั้งข้อสงสัย วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย วิธีสอนแบบเล่าเรื่อง และวิธีสอนโดยการแสดง บทบาทสมมุติ ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็มีการสอนในรูปแบบที่เหมือนกับในสมัยของท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ

โดยมีการสอนแบบบรรยายซึ่งใช้วิธีการถ่ายทอดเนื้อหาวิชาโดยตรง โดยมีการแทรกการอภิปราย และการซักถามหลังการบรรยาย เพื่อให้การเรียนการสอนน่าสนใจขึ้น การเรียนการสอนแบบกลุ่ม การเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนโดยแสดงบทบาทในสถานการณ์จำลอง

ผู้ใดได้ศึกษาในสุนนะฮ์ของท่านเราะซูล ﷺ เกี่ยวกับการใช้สื่อในการเรียนการสอนของท่านนั้น แน่ใจเป็นที่ประจักษ์สำหรับเขาว่าท่านเราะซูล ﷺ นั้นได้ใช้สื่อต่างทั้งในด้านการมองและการฟัง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงหรือสามารถให้ผู้เรียนนั้นเข้าใจถึงความหมายอย่างลึกซึ้ง ถ้ามีการศึกษาค้นคว้าถึงการใช้สื่อต่างๆของท่านเราะซูล ﷺ นั้น ไม่นึกว่าวิธีการใช้สื่อของท่านเราะซูล ﷺ นั้นจะออกมาในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งจะนำพาให้ผู้เรียนนั้นเข้าใจได้อย่างง่ายดาย จากการศึกษาในสุนนะฮ์ของท่านเราะซูล ﷺ พบว่าการใช้สื่อของท่านนั้นมีดังต่อไปนี้ (อิบราฮีม ฌรังก์รักษาเขต อ้างถึงใน มุฮัมมัดรยูยานี บากา ,2554 :25) ซึ่งเทคนิคการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะและมีความหลากหลายเช่นเดียวกัน ซึ่งประกอบไปด้วยเทคนิคที่สำคัญ ได้แก่ เทคนิคการสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน เทคนิคการให้ความสำคัญต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล เทคนิคการสร้างความสนใจ เทคนิคการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน เทคนิคการสร้างความเป็นมิตรกับผู้เรียน เทคนิคการสอนแบบหยอกล้อ เทคนิคการสอนโดยการเย็บและขอมรับ เทคนิคการสอนโดยการสาบานยืนยัน เทคนิคการสอนแบบเน้นย้ำ เทคนิคการสอนตามกาลเทศะ เทคนิคการใช้ความเกรี้ยวกราดและลงโทษ เทคนิคการให้กำลังใจและการกล่าวชมเชย (ยุทธนา เกื้อกูล, 2550 ; อิบราฮีม ฌรังก์รักษาเขต,2550; มุฮัมมัด บิน อับดุลลอฮ์ อัคควัยซ ,2555) ตัวอย่างเทคนิคการสอน โดยการใช้สื่อการสอนของท่านเราะซูล ﷺ เช่น การใช้นิ้วมือเป็นสื่อการสอน

((عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : " كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ هُرَيْرَةٌ

أَوْ لغيره ، أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ " وَأَشَارَ مَالِكٌ بِالسَّبَابَةِ وَالْوَسْطَى)) 2

ความว่า: จากท่านอาบิฮุร็อยเราะฮ์ رضي الله عنه กล่าวว่าท่านเราะซูล ﷺ กล่าวว่า “ผู้อุปการะเด็กกำพร้าที่อยู่ในความดูแลของเขาหรืออยู่ในความดูแลผู้อื่นนั้นฉันและเขาจะได้อยู่ในสวรรค์เช่นนี้และท่านได้ชูนิ้วชี้กับนิ้วกลางขึ้น”

จากหะดีษที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าท่านเราะซูล ﷺ ได้นำเสนอการใช้สื่อการเรียนการสอน โดยการชูนิ้วชี้กับนิ้วกลางแสดงถึงความใกล้ชิด เพื่อแสดงให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ได้เห็นถึงความใกล้ชิดกัน พร้อมได้อธิบายประกอบ โดยมุ่งเน้นให้เศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم มีความเข้าใจ

²หะดีษบันทึก โดย มุสลิม, 2000 หมายเลขหะดีษ 2983 ; และอิบนุ มาญะฮ์, 1984 หมายเลขหะดีษ 3679

เพิ่มมากขึ้นและติดอยู่ในความทรงจำได้นาน เช่น การใช้สองมือ

ได้มีรายงานจากท่านเราะซูล ﷺ ว่าท่านเราะซูล ﷺ นั้นเคยใช้สองมือของท่านประกอบการบรรยายต่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เพื่อง่ายต่อการเข้าใจ

((أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرِيرًا بِشِمَالِهِ وَ دَهَبًا بِيَمِينِهِ
ثُمَّ رَفَعَ بِهِمَا يَدَيْهِ فَقَالَ إِنَّ هَذَيْنِ حَرَامٌ عَلَيَّ دُكُورِ أُمَّتِي، حِلٌّ لِيَاثِمِهِمْ)) 3

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถือผ้าไหมไว้ในมือซ้ายและทองคำไว้ในมือขวา หลังจากนั้นท่านก็ยกสองมือ แล้วท่านกล่าวว่า “แท้จริงทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับประชาชาติของฉันที่เป็นชาย และเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติสำหรับสตรีของพวกเขา”

และในการจัดการเรียนการสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีทั้งการสอนเป็นรายบุคคลและการสอนเป็นรายกลุ่ม ซึ่งในการสอนเป็นรายบุคคลท่านได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ เป็นกรณีเฉพาะ ดังมีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย ตามเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยพวกเขาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและสนิทสนมกับท่าน เช่น ผู้ที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และผู้ที่มีบ้านใกล้เคียงกับท่าน และครอบคลุมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่มีความรู้ทั้งหลาย เช่น ท่านอับดู สุรัยเราะฮ์อิบนุ อับบาส และมูอาซ บิน ญะบัล เป็นต้น

การสอนเป็นรายกลุ่ม เป็นรูปแบบการสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สอนบรรดาเศาะหาบะฮ์ ﷺ ที่มีจำนวนคนหมู่มาก ซึ่งแตกต่างกับการสอนเป็นรายบุคคล ที่ท่านได้สอนแบบเน้นเฉพาะบุคคลบางคนเท่านั้น ท่านได้ใช้สถานที่สอน ณ ที่บ้านของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สถาบันฮัรอม บิน อิบิ อัสฮัรอม มัสยิด หรือสถานที่ทั่วไป (ยุทธนา เกื้อกูล, 2550) ทั้งนี้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือในสมัยปัจจุบันก็เพื่อให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพของผู้เรียน โดยผู้สอนจะต้องมีรูปแบบวิธีการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีวิธีการสอนที่แปลกใหม่ เหมาะสมกับเนื้อหาที่สอน เพื่อโน้มน้าวให้ผู้เรียนสนใจ และเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะในการดำเนินชีวิต ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันจะมีการจัดการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม เป็นชั้นเรียน ซึ่งชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2557: 261) กล่าวว่า การดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร มีขอบเขตของงาน ดังต่อไปนี้

³ ระเบียบบันทึกโดย อิบ努 มาญะห์, 1975 : หมายเลขหะดีษ 3726

1. ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและสามารถสนองความต้องการของผู้เรียน จึงควรมีการปรับปรุงหลักสูตรกลางให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

2. การบริหารงานวิชาการ รุจีร์ ฎุสเราะ และ จันทรานี สวางนา (2545: 154 -172) เสนอแนะ ดังนี้

2.1 การจัดชั้นเรียน หรือ การจัดกลุ่มผู้เรียน สามารถทำได้หลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้และนโยบายของโรงเรียนซึ่งมีแนวทางในการจัดชั้นเรียน ดังนี้

2.1.1 จัดกลุ่มผู้เรียนเป็นชั้น การจัดกลุ่มผู้เรียนลักษณะนี้ ง่ายและสะดวก ทุกฝ่ายเข้าใจตรงกัน จึงเป็นที่นิยมในการจัดการเรียนการสอนมาก

2.1.2 จัดกลุ่มผู้เรียนตามความสามารถ วิธีการจัดการแบบนี้ไม่คำนึงถึงอายุของผู้เรียน แต่คำนึงถึงความสามารถของผู้เรียนที่มีอยู่ใกล้เคียงกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน

2.1.3 จัดกลุ่มผู้เรียนตามสนใจ การจัดกลุ่มแบบนี้ หมายถึง ผู้เรียนสนใจวิชาใดก็อาจรวมกลุ่มกันให้โรงเรียนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ เป็นการจัดกลุ่มที่คำนึงถึงหลักจิตวิทยาที่ว่า ผู้เรียนย่อมเรียนได้ดีถ้ามีความสนใจที่จะเรียน การจัดกลุ่มวิชาให้ผู้เรียนเลือกตามความสนใจ นับว่าเป็นการจัดที่ตอบสนองความถนัดและความสนใจของบุคคล

2.2 การจัดครูเข้าสอน มีแนวทางจัดครูเข้าสอน ดังนี้

2.2.1 การจัดผู้สอนประจำชั้น

2.2.2 การจัดครูแนะแนว เพื่อให้คำแนะนำในการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ การเลือกวิชาที่สนใจ การซ่อมเสริมส่วนที่บกพร่อง นอกจากนั้นการช่วยเสนอแนะการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ร่วมมือกับครูประจำชั้นในการจัดกิจกรรมวิชาการ นอกห้องเรียน การประสานงานกับผู้ปกครอง และภารกิจอื่นๆ ที่ครูแนะแนวจะปฏิบัติได้ตามขอบเขตของความรับผิดชอบ

2.2.3 การจัดครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้มักจะเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์ในกลุ่มวิชานั้นๆ การจัดครูประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ จะทำให้ผู้เรียนได้รับทราบสาระการเรียนรู้ ประสบการณ์ แนวคิดจากครูอย่างลึกซึ้งมากกว่า

2.2.4 การจัดครูสอนเป็นคณะ หมายถึง การจัดครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ทำหน้าที่วางแผนการเรียนรู้ร่วมกัน สอนร่วมกัน วัดและประเมินผลร่วมกันรับผิดชอบผลการปฏิบัติและพฤติกรรมของผู้เรียนร่วมกัน

2.2.5 การจัดตารางสอนหรือตารางเรียน ตารางสอนหรือตารางเรียน หมายถึง ตารางกำหนดวิชาและเวลาที่เรียนในแต่ละวันตลอดสัปดาห์ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการสอน

1. ตารางสอนแบบตายตัว เป็นตารางที่มีช่วงเวลาเรียนเท่ากันหมด ไม่ว่าจะเรียนวิชาใด การจัดช่วงเวลาเรียนอาจเรียกเป็นคาบหรือชั่วโมง ถ้าเรียกเป็นคาบจะต้องกำหนดด้วยว่า แต่ละคาบใช้เวลากี่นาทีกี่ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัยและความพร้อมของผู้เรียน

2. ตารางสอนแบบยืดหยุ่น เป็นการจัดตารางที่ไม่กำหนดตายตัวว่ามีกี่คาบ คาบละกี่นาที/ชั่วโมง การจัดตารางแบบนี้มาจากความคิดที่ว่าเนื้อหาวิชา กิจกรรมต่างๆ ใช้เวลาและความพยายามในการเรียนต่างกัน เป็นการจัดตารางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ และจิตวิทยาพัฒนาการของผู้เรียน

2.3 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเอกสารที่สำคัญที่สุดสำหรับครูที่จะใช้สอน เพื่อให้บรรลุผลตามหลักสูตร เพราะแผนการจัดการเรียนรู้จะบอกถึงสิ่งที่จะต้องสอน กระบวนการสอนและกำหนดเวลาในการสอนไว้อย่างครบถ้วน ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้จะต้องนำหลักสูตรมาวิเคราะห์ และอาจจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้แล้วเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ซึ่งบุคลากรทางการศึกษาในท้องถิ่นนั้นอาจร่วมด้วย ซึ่ง รุจิรุ ภูสาระ ละจันทรานี สงวนนาม (2545) เสนอแนะว่าจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ให้ครอบคลุมสาระการเรียนรู้และให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ทำเรียนได้เป็นอย่างดี ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจะต้องพิจารณาถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ว่าการสอนในครั้งนั้นๆ มีจุดประสงค์การเรียนรู้สำคัญอย่างไร การที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้นั้นจะต้องให้ผู้เรียนทำกิจกรรมอะไรบ้าง บางครั้งการที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ใดจุดมุ่งหมายหนึ่ง อาจจะสามารถจัดกิจกรรมได้หลายๆชนิด แต่ละชนิดอาจจะแตกต่างกันในเรื่องของการใช้เวลา การใช้แรงงาน การใช้ทรัพยากร ตลอดถึงการใช้งบประมาณ

2.5 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลเป็นส่วนที่จะใช้พิจารณาตัดสินว่า ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการสอนที่กำหนดไว้หรือไม่ เพียงใด การวัดผล ประเมินผลจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งจำเป็นต้อง

จัดให้เป็นระบบที่ชัดเจน เหมาะสม เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเรียนการสอน อันเป็นส่วนสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้

ทิสนา แคมมณี (2550:120) ได้สรุปว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียน เป็นตัวตั้งโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมใน กิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มตัวและได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่างๆอันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิด การเรียนรู้ที่แท้จริง สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ใน มาตรา 24 ไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้ การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อ การเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

สรุปได้ว่า จากแนวคิดทางการศึกษาและเทคนิคการจัดการเรียนการสอน ของศาสดาและนักวิชาการสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร โดยตรง คือในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะต้องจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นเพื่อสนอง ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะ โรงเรียน ที่สอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม ผู้บริหารและครูจะต้องสร้างให้โรงเรียนมีบรรยากาศแบบอิสลาม ใน การจัดการเรียนการสอนครูจะต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านเนื้อหา เพื่อให้มีความรู้จึงสามารถ สอนนักเรียนได้ คือต้องทำแผนการสอน ครูต้องเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมการสอน ออกแบบการจัด

ชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสนใจ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ทุกสถานที่ รวมทั้งมีสื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ มีการใช้เทคนิคที่หลากหลาย ใช้เทคนิคการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ทักษะทางการคิด และใช้ทักษะอื่นๆ ที่สำคัญการเรียนการสอนนั้นจะต้องเน้นถึงความแตกต่างของผู้เรียน เช่น ในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม นักเรียนจะมีความรู้ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะพื้นฐานทางภาษา ดังนั้นครูจะต้องมีการสอนพื้นฐานให้แก่ นักเรียน และใช้เวลาว่างสอนซ่อมเสริมให้นักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างเข้าใจ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมในทุกด้าน ทั้งความรู้ ควบคู่คุณธรรม และที่ขาดไม่ได้ก็คือ การให้ชุมชนเขามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและกิจกรรมของโรงเรียน

2.3.3.3 การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

การบริหารหลักสูตรจะสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับผู้สอน เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนว่าให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนมากน้อยแค่ไหน และขึ้นอยู่กับผู้บริหารในการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินการจัดการเรียนการสอนในทุกๆด้าน เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูงสุดนั้น ผู้บริหารและผู้สอนจะต้องปฏิบัติดังนี้

บทบาทของผู้บริหารต้องนำหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

สิ่งสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องคำนึงถึงในการควบคุมและส่งเสริมการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรมีดังนี้ (อมรา เล็กเริงสินธุ์ ,2540: 150-152 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2557:267-271)

1. การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ ผู้บริหารจำเป็นต้องรับบทบาทผู้นำในการใช้หลักสูตร จะต้องมีการประชุมชี้แจงทบทวนการปฏิบัติตามหลักการ จุดหมายของหลักสูตร และจุดหมายของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ โดยผู้บริหารต้องมีการประชุม ชี้แจง และปฏิบัติการเตรียมการใช้หลักสูตร รวมทั้งประชาสัมพันธ์หลักสูตรใหม่ให้ผู้ปกครองและผู้เรียนได้ทราบ เพื่อจะได้ส่งเสริมให้การใช้หลักสูตรเกิดผลดียิ่งขึ้น

2. การบริการเกี่ยวกับหลักสูตร เอกสารหลักสูตร ประกอบด้วย เอกสารหลักสูตร คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการวัดผลประเมินผล จุดประสงค์การเรียนรู้รายวิชาต่างๆ และเอกสารอื่นๆ ควรจัดไว้ในที่ผู้สอนทุกคนสามารถนำไปหยิบใช้ได้สะดวก ผู้บริหารจึงต้องให้บริการและสนับสนุนในการจัดให้มีการทำวัสดุหลักสูตรด้วย ซึ่งวัสดุประกอบหลักสูตร คือ สิ่งต่างๆที่จะนำมาใช้ประกอบกับหลักสูตรเพื่อให้ผลการจัดการเรียนการสอนบรรลุถึงจุดหมายของหลักสูตร ประกอบด้วย

2.1 เอกสารประกอบหลักสูตร ได้แก่ หนังสือเรียน คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือการวัดประเมินผลการเรียน คู่มือการจัดกิจกรรม คู่มือการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ คู่มือการบริหารจัดการแนะแนว คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน คู่มือการบริหารหลักสูตร คู่มือผู้สอน คู่มือผู้เรียน คู่มือผู้ปกครอง ละเอกสารอื่นที่ใช้ประกอบหลักสูตร

2.2 สื่อการเรียนการสอน ได้แก่เอกสารประกอบการเรียนการสอน หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบฝึก บทเรียนสำเร็จรูป แบบต่างๆ ใบงานและ อุปกรณ์การสอนอื่นๆ เป็นต้น

3. การบริหารเกี่ยวกับอาคารสถานที่ เมื่อผู้สอนมีความเข้าใจหลักสูตร ชัดเจนแล้ว ผู้บริหารและกรรมการวิชาการของสถานศึกษาจะต้องมาพิจารณาว่า ควรมีการปรับปรุงอาคารสถานที่และกำหนดการใช้อย่างไร การเรียนการสอนในบางวิชาต้องมีห้องพิเศษ เช่น ห้องศิลปะ ห้องปฏิบัติการงานอาชีพและเทคโนโลยี ห้องเรียนวิทยาศาสตร์ ห้องเรียนทางภาษา เป็นต้น ซึ่งการเตรียมสถานที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และเอกสารประกอบการสอน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้กับผู้สอนแต่ละรายวิชาจะต้องช่วยกันคิดทำรายการเสนอผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ พิจารณาขอตั้งงบประมาณ กรรมการงบประมาณจะช่วยกันพิจารณาจัดให้ตามความเหมาะสม ซึ่งผู้บริหาร ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการและหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ต้องคอยควบคุมดูแลให้การใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามโครงการที่วางแผนไว้

5. การนิเทศการสอน กระบวนการนำหลักสูตร ไปใช้นั้นจุดสำคัญอย่างหนึ่งอยู่ที่การเรียนการสอน การปรับปรุงวิธีสอนของผู้สอนให้ก้าวหน้าและสอดคล้องกับหลักสูตร เป็นวิธีการที่ค่อนข้างจะซับซ้อนและต้องใช้เวลาการนิเทศกันเองภายในโรงเรียนซึ่งอาจได้ผลในระดับหนึ่ง ผู้บริหารจึงควรส่งผู้สอนไปเข้ารับการอบรมทางวิชาการในเรื่องต่างๆ เช่น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารงานวิชาการจะต้องรู้จักกระตุ้นและสนับสนุน หาทางให้ผู้สอนเกิดความรู้สึกรอยากปรับปรุงการสอนของตนเองโดยมีผู้บริหารคอยส่งเสริมและให้กำลังใจ

ประสาธ เนืองเฉลิม (2553:71) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจะต้องรู้ว่าอะไรบ้างที่ควรจัดให้ผู้เรียน และมีความมุ่งหวังที่ให้ผู้เรียนรู้น้อยเพียงใด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายด้าน เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสนใจและความถนัดของแต่ละคน แนวทางที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีความเข้าใจหลักสูตรอย่างชัดเจน

โดยเฉพาะในเรื่อง หลักการ จุดมุ่งหมาย และ โครงสร้างของหลักสูตร ตลอดจนต้องเข้าใจถึง ความสัมพันธ์ระหว่าง หลักสูตรและสื่อการเรียนต่างๆเป็นอย่างดี

2. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้นำในการนำหลักสูตรไปใช้

โดยการให้ความสนใจเอาใจใส่และติดตามผลการปฏิบัติของครูอย่างต่อเนื่อง ความเอาใจใส่ของ ผู้บริหารสถานศึกษา จะช่วยให้การปฏิบัติของครูเกิดผลดียิ่งขึ้น

3. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องติดตาม นิเทศ ช่วยเหลือ ให้

คำแนะนำให้ครูมีความเข้าใจในหลักสูตรไปใช้อยู่เสมอ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องระลึกอยู่เสมอว่า มีความจำเป็นที่จะต้องย้ำเตือนกันอยู่เสมอ

4. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเอาใจใส่สนับสนุนส่งเสริมให้ครูได้ผลิตและ ใช้สื่อการสอนเพื่อให้การเรียนการสอนมีผลดีและเกิดประโยชน์แก่เด็กตามจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร

5. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้ผู้เกี่ยวข้องได้ ทราบโดยทั่วกัน เช่น ผู้ปกครองนักเรียน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรเพื่อจะ ได้รับความร่วมมือ ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเต็มที่

6. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการที่จะนำ หลักสูตรไปใช้ เช่น เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตรสื่อการเรียนการสอน

7. ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้เอื้อ นวยต่อการจัดการเรียนการสอน เช่น บริเวณสถานศึกษา โต๊ะ เก้าอี้นักเรียน ห้องน้ำถูกสุขลักษณะ และมีเพียงพอ มีมุมหนังสือหรือห้องสมุด แม้ว่าสิ่งเหล่านี้อาจจะจัดให้มีความสมบูรณ์ได้ยาก เพราะ มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณสนับสนุน แต่หากผู้บริหารได้ตระหนักถึงความจำเป็นและสำคัญ มี ความคิดในเรื่องเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา ก็สามารถที่จะพัฒนาได้ตามความต้องการหรือวิสัยทัศน์ของ ผู้บริหาร

สรุปได้ว่า ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนส่งเสริมการใช้ หลักสูตรในโรงเรียน เพราะถ้าผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญ ไม่สนับสนุนการใช้หลักสูตร ครูและผู้ใช้ หลักสูตรในโรงเรียนก็ไม่มีความรู้ และไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินการเรียนการสอน รวมทั้งขาดงบประมาณในการพัฒนาส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นผู้บริหารต้องเป็นผู้นำ ในการใช้หลักสูตร มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับทราบเกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อให้ชุมชนเข้ามา ช่วยเหลือ และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีการจัดอบรมผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ความรู้ และมีการจัดทำเอกสารหลักสูตรให้ครูได้ศึกษา และจัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนเพื่อเอื้อต่อ การศึกษาของผู้เรียน มีอาคารสถานที่ แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อใช้

พัฒนาการจัดการเรียนการสอน และที่สำคัญผู้บริหารสถานศึกษามีการนิเทศการใช้หลักสูตรของครูผู้สอน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่นำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องจัดมาตรการส่งเสริม สนับสนุนการใช้หลักสูตรในด้านต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

1. การพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาบุคลากรมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตร และการใช้หลักสูตรที่จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาและการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาให้ประสบความสำเร็จ สถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ครู และบุคลากรทางการศึกษาให้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ รวมทั้งการวัดประเมินผล โดยมีมาตรฐาน และตัวชี้วัดเป็นเป้าหมาย การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การฝึกทักษะการทำงานร่วมกันเป็นทีม รูปแบบการพัฒนาบุคลากรจะต้องใช้การนิเทศทั้งแบบกลุ่ม และเป็นรายบุคคลโดยการสอนแบบชี้แนะ (Coaching) การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม และจะต้องได้รับการประเมินผลเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ สถานศึกษาควรกำหนดขั้นตอนการพัฒนาบุคลากร ดังนี้

1.1 มอบหมายให้มีคณะทำงานด้านการพัฒนาบุคลากร ซึ่งต้องดำเนินงานและมีบทบาทในเรื่องนี้อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

1.2 ประเมินความต้องการ ความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร และวางแผนการพัฒนาบุคลากรให้เป็นรูปธรรม ทั้งแผนระยะสั้นและแผนระยะยาว

1.3 ดำเนินการพัฒนาบุคลากรตามแผน ซึ่งอาจดำเนินการได้ในหลายลักษณะ เช่น การประชุมสัมมนา การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน โดยเฉพาะเน้นการพัฒนาครูผู้สอนซึ่งเป็นตัวจักรที่สำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ ครูจะต้องสามารถจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร และการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้การนำหลักสูตรไปใช้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

1.4 ส่งเสริม สนับสนุนให้มีชม หรือศูนย์รวมความรู้ที่จะช่วยส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา ให้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง

1.5 ส่งเสริมให้ครูได้มีโอกาสเข้าอบรม แลกเปลี่ยนความรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารจะต้องเป็นที่ปรึกษาของครูผู้สอนในกรณีที่มีปัญหาทางด้านวิชาการหรือบริหาร

จัดการ และควรจัดให้มีการประชุมเพื่อแก้ปัญหา ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสวงหาวิธีการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

อิสลามส่งเสริมในเรื่องการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในองค์กร เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายขององค์กร ควรพัฒนาความสามารถของบุคคลโดยการอบรม เพื่อพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น สอดคล้องกับ Ali Mohammad Jubran Saleh (2551:102) กล่าวว่าผู้บริหารการศึกษามุสลิมควรที่จะแสวงหาวิธีการปรับปรุงพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากรทางการสอนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อที่จะให้พวกเขาได้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบุคลากรก็ควรได้รับการศึกษาต่อในสาขาที่เกี่ยวข้องกับทักษะการบริหาร เพราะในสมัยท่านเราะฮูล ﷺ ท่านได้มีการอบรมและเตรียมความพร้อมให้กับศอฮาบะฮ์ رضي الله عنهم ก่อนออกไปเผยแผ่ศาสนาอิสลาม โดยได้กำหนดวิธีการและมีขั้นตอนในการปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเผยแผ่ศาสนา เพื่อให้ผู้อื่นไว้วางใจและมั่นใจในผู้เผยแผ่

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษามีความสำคัญมากต่อการพัฒนาผู้เรียน และการจัดชั้นเรียน โดยต้องส่งเสริมในด้านการอบรมเรื่องหลักสูตร การทำสื่อการสอนด้านอิสลามศึกษา พาไปศึกษาดูงาน โรงเรียนที่มีคุณภาพ และแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนอิสลามศึกษา เพื่อนำความรู้มาพัฒนาทักษะการจัดการเรียนการสอน การจัดทำสื่อและใช้สื่อได้เหมาะสม และสามารถนำหลักสูตรอิสลามศึกษามาใช้ได้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เรียนและตามความต้องการของโรงเรียนและชุมชน

2. การสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากร

การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาและการจัดการเรียนรู้ เป็นการปรับกระบวนการทัศน์การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากเดิม จำเป็นอย่างยิ่งที่สถานศึกษาต้องจัดทรัพยากรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จต่อการนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น

2.1 การจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอสำหรับการพัฒนาหลักสูตร และติดตามประเมินผลการใช้หลักสูตร รวมทั้งงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาบุคลากร และจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

2.2 ส่งเสริมสนับสนุนให้มีสื่อวัสดุอุปกรณ์และเอกสารต่างๆ อย่างเพียงพอ เป็นปัจจุบันและสอดคล้องกับความต้องการ ให้มีห้องเรียน สถานที่เรียน และห้องพิเศษต่างๆ อย่างเพียงพอ เช่นห้องละหมาด หรืออาคารละหมาด ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นต้น

2.3 จัดสรรการใช้ทรัพยากรของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม และคุ้มค่า โดยเฉพาะด้านการใช้อาคารสถานที่ เช่น คำนึงถึงขนาดของห้องเรียนและจำนวนห้องเรียน ห้องสมุด ที่เอื้ออำนวยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ

2.4 บริหารทรัพยากรบุคคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดครูเข้าสอนจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน จึงควรจัดให้ครูได้สอนตรงตามความรู้ ความสามารถ และความถนัด รวมทั้งมีการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ

ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ (2551:159) กล่าวว่า การบริการและค่าใช้จ่ายในการศึกษาในอิสลาม การศึกษาอิสลามเป็นหน้าที่ที่ واجبเหนือปัจจัยบุคคลมุสลิมและสังคม นั้นหมายถึง การบริการและค่าใช้จ่ายในการศึกษาในอิสลามมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความดีที่มีสองระบบที่เกี่ยวข้องกันและกัน คือ ระบบการบริหารจากส่วนกลาง และระบบบริหารจากส่วนท้องถิ่น ทั้งสองระบบนี้เกี่ยวข้องกันเนื่องจากทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการศึกษาดำเนินการทางศาสนา ทุกคนมีสิทธิที่สามารถให้ได้ เขาจะต้องให้ หากไม่แล้วเขาจะถูกลงโทษว่าไม่เต็มเต็มสิทธิของอัลลอฮ์ การมีส่วนร่วมในที่นี้ด้วยเป้าหมายของการช่วยเหลือและเกื้อกูลกัน ไม่ใช่เป้าหมายของการบังคับหรือเผด็จการ ณ จุดนี้ได้เกิดระบบ วากัฟ ทางการศึกษาขึ้น การวากัฟเป็นการบริจาคเพื่อกิจการที่เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น การบริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารต่างๆเพื่อการศึกษา การจัดซื้ออุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น ระบบการบริหารจากส่วนกลางและระบบการบริหารจากส่วนท้องถิ่นมีขึ้นเพื่อแบกรับภาระและความรับผิดชอบทางการศึกษานั้นคือ หลักการพื้นฐานระบบการศึกษาอิสลาม

ดังนั้นสรุปได้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาสถานศึกษาต้องจัดสรรทรัพยากรและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จต่อการนำหลักสูตรไปใช้ โดยจัดสรรงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมสนับสนุนด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์ อาคาร ห้องละหมาด รวมทั้งจัดครูเข้าสอนให้ตรงตามวุฒิ ตามความถนัดในด้านอิสลามศึกษา และมีการส่งครูเข้าอบรมเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้เท่าทันการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้การดำเนินการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3 การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม

การจะส่งเสริมให้การจัดทำและการใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ภายในสถานศึกษา และสร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษา เช่น

3.1 ให้ฝ่ายต่างๆ ทั้งผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร ครู และนักเรียน ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลโดยตรงจากการใช้หลักสูตร ได้มีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนาหลักสูตร และตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษา

3.2 ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสร้างบรรยากาศการร่วมคิด ร่วมทำ สถานศึกษาควรจัดสรรเวลาให้ครูได้วางแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน ประสพการณ์กัน เน้นการทำงาน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ลดภาระงานอื่นๆของครูโดยมุ่งเน้นที่งานสอนเป็นหลัก

3.3 สร้างเครือข่ายให้เกิดการมีส่วนร่วม และการระดมทรัพยากร เพื่อการศึกษา ซึ่งอาจเป็นเครือข่ายภายใน เช่น เครือข่ายผู้ปกครอง หรือเครือข่ายภายนอก เช่น เครือข่ายสถานศึกษา เครือข่ายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งสามารถจะสนับสนุนและส่งเสริมให้มีทรัพยากรและปัจจัยในการบริหารจัดการหลักสูตรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นสรุปได้ว่า การส่งเสริมให้การจัดทำหลักสูตรและการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาไปใช้ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภายในสถานศึกษาแก่ ผู้บริหาร ครู และนักเรียน และ ผู้ปกครอง ชุมชน มีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนาหลักสูตร และให้ครูปฏิบัติการสอนเต็มศักยภาพ มีกระบวนการวางแผน เตรียมความพร้อมก่อนดำเนินการสอน และที่สำคัญให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อสร้างความศรัทธา เชื่อมมั่น ดำเนินการในการกำหนดทิศทางพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพื่อนำผลที่ได้ไปพัฒนาสถานศึกษาต่อไป การจัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้ชุมชนตระหนักว่า กระบวนการจัดการศึกษา เป็นหน้าที่ของคนทุกคนในชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิความรู้ที่หลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ มาให้ความรู้ด้านศาสนา เกี่ยวกับ รอมฎอน การทำขนมอาซุรอ ซึ่งการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่โรงเรียนจัดขึ้น มีหลากหลายรูปแบบ หรือจัดงานโรงเรียนของบประมาณสนับสนุนจากชุมชน เพื่อให้มีทรัพยากรและปัจจัยในการบริหารจัดการหลักสูตร ดังนั้นผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำที่เห็นความสำคัญของชุมชนและเข้าถึงชุมชน ทั้งศึกษาหาความรู้ มาเข้าร่วมกิจกรรมและเข้ามาเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา ทั้งนี้และทั้งนั้น ก็เพื่อร่วมกันคิด แก้ปัญหาเพื่อความก้าวหน้าของโรงเรียน และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ รุสดีย์ คอหะ (2555: บทตัดย่อ) กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาในด้านการบริหารงานวิชาการนั้น ให้สถานศึกษาควรมีการจัดประชุมหารือกับคณะกรรมการสถานศึกษาในด้านการบริหารงานงบประมาณ ให้คณะกรรมการสถานศึกษาควรมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ

การใช้งบประมาณ ในด้านการบริหารงานบุคคล คณะกรรมการสถานศึกษาควรมีส่วนร่วมในการผลักดัน สรรหา และพัฒนาบุคลากร ในด้านการบริหารงานทั่วไป คณะกรรมการสถานศึกษาต้องมีความสามารถในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานต่างๆของโรงเรียน ตลอดจนจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เหมาะสมสำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ของนักเรียน

4. การส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการ

ความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับบรรยากาศทางวิชาการซึ่งสถานศึกษาจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดขึ้น โดยดำเนินการ ดังนี้

4.1 จัดระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดกลุ่มผู้เรียน การดำเนินโครงการที่จะส่งเสริมการเรียนรู้และคุณธรรม การจัดตารางสอนของสถานศึกษา การลงโทษและให้รางวัลผู้เรียน เป็นต้น

4.2 สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด แหล่งการเรียนรู้ มุมค้นคว้าแก่ครูผู้สอนและนักเรียน การพัฒนาสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นต้น

4.3 สนับสนุนให้มีระบบข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษา รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ทรัพยากร เศรษฐกิจ อาชีพ และความต้องการของท้องถิ่น เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ ให้ครูสามารถนำสภาพปัญหาต่างๆ บูรณาการเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียนได้

4.4 ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อบริหารจัดการความรู้ในส่วนที่เป็นประสบการณ์ในตัวครู นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้หรือบริหารชั้นเรียนอย่างเหมาะสม อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาทักษะกระบวนการทำงานเป็นทีม

4.5 ส่งเสริมสนับสนุน ให้มีการนำเสนอหรือเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ให้เพื่อนครู และบุคลากรทางการศึกษา ได้เรียนรู้นวัตกรรม ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมความเป็นนักวิชาการแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา

ดังนั้นสรุปได้ว่า การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มสถานศึกษาจะต้องสนับสนุนในทุกๆด้าน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประโยชน์สูงสุด มีการคัดเลือกคนให้ตรงกับสาขาวิชาที่สอน พัฒนาบุคลากร โดยส่งเข้าไปอบรม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาวิธีการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และสถานศึกษาจะต้องจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสม ส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการ ใช้ในการจัดซื้อสื่อ วัสดุอุปกรณ์ เพื่อช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ รวมถึงมีสถานที่ที่เหมาะสม แหล่งเรียนรู้อิสลามที่หลากหลาย และที่สำคัญในการดำเนินงานของ

สถานศึกษาจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน ซึ่งที่กล่าวมามีเป็นสิ่งที่สนับสนุน เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2.3.4 ด้านการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล

การนิเทศตรวจตรา หรือ มุรอกอบะห์ (Muraqabah) มีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกส่วนลึกที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกของบุคคลอันเนื่องมาจากมีความเชื่อว่า อัลลอฮฺ ﷻ ทรงเห็นและทรงเฝ้ามองเขาอยู่ตลอดเวลาในทุกๆ ที่ที่เขาอยู่ ดังนั้นการงานต่างๆ ที่บุคคลทำก็จะอยู่ภายใต้การเฝ้าดูของอัลลอฮฺ ﷻ และด้วยเหตุนี้เอง ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกที่จะทำในสิ่งที่ดีที่อยู่ในกรอบของหลักซารีอะฮฺของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ (Ali Mohammad Jubran Saleh, 2551: 60) ซึ่งการดำเนินงานในสถานศึกษาหรือในองค์กรใดๆ ก็ต้องมีการนิเทศการดำเนินงาน คือ บุคคลต้องตรวจสอบการทำงานของตนเอง มีการตรวจสอบ ความถูกต้องของงานที่ตนเองทำ เพราะบุคคลจะคิดสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าการทำงานใดๆ นั้นอัลลอฮฺ ﷻ ทรงเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นต้องทำหน้าที่ให้ดีที่สุด แต่ปัจจุบันการทำงานของครูยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของงานที่ทำจึงไม่สามารถนิเทศการทำงานของตนเองได้ จึงต้องอาศัยผู้ที่เกี่ยวข้อง เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ดังนั้นในสถานศึกษาผู้บริหาร ต้องทำการนิเทศตรวจสอบการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรได้รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเองในการดำเนินงาน และสามารถหาแนวทางแก้ปัญหาที่บกพร่อง เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผล ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ดูแลสถานศึกษาด้วยใจที่ยึดมั่นศรัทธา โดยคิดอยู่เสมอว่า อัลลอฮฺ ﷻ ทรงมองดูการดำเนินงานของตนเองอยู่ตลอดเวลา ดังอายะฮ์อัลกุรอาน

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (من الآية 1 : النساء)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮฺ ﷻ ทรงสอดส่องดูแลพวกเจ้าเสมอ”

(ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 1 : อันนิซาอ)

ซึ่งการกระทำกิจการงานใดๆ ของมนุษย์ให้รำลึกถึง อัลลอฮฺ อยู่ตลอดเวลาว่า อัลลอฮฺ ﷻ ทรงมองเราอยู่ ซึ่งในการดำเนินงานของโรงเรียน ถ้าผู้บริหาร ครู และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นึกอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังทำหน้าที่ที่อัลลอฮฺ ﷻ มอบหมายให้ จะไม่กล้าปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับหลักการศาสนา ทำให้ผู้นั้นสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มตามศักยภาพของตนเอง

และที่สำคัญมุสลิมทุกคนจะต้อง ยึดหลัก มุสาฮาบาฮะฮุ เป็นการควบคุมตนเองที่ทำให้บุคคลพิจารณาใคร่ครวญต่องานที่ทำ เนื่องจากจะต้องถูกสอบสวนในโลกหน้า ความตระหนักในเรื่องนี้ ช่วยกระตุ้นให้ผู้บริหารการศึกษามุสลิม มีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีและปฏิบัติอย่างดีเลิศ ผู้บริหารการศึกษามุสลิมควรที่จะพิจารณาตนเองและตรวจสอบงานที่รับผิดชอบอยู่เสมอ (Ali Mohammad Jubran Saleh, 2551: 62) ดังอายะฮ์อัลกุรอาน

﴿وَأَتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا﴾ (من الآية 123 : البقرة)

ความว่า “และพวกเจ้าจงหวั่นเกรงวันหนึ่ง ซึ่งไม่มีชีวิตใดจะชดเชยสิ่งใดแทนอีกชีวิตหนึ่งได้” (ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ที่ 123 : อัลบะเกาะเราะฮะฮ์)

ซึ่งมนุษย์มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และทุกกิจการงานหน้าที่ทุกอย่างของมนุษย์ ต้องถูกสอบสวนจากอัลลอฮ์ ซึ่งผู้บริหารไม่สามารถจะหนีพ้นหน้าที่ของตนได้ ในเรื่อง การควบคุมดูแลบริหารงานต่างๆของโรงเรียน ดังนั้นผู้บริหารต้องควบคุม นิเทศ ตรวจสอบ ดูแลงานอยู่ตลอดเวลาดังอายะฮ์อัลกุรอาน

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ﴾ (المدثر : 38)

ความว่า “แต่ละชีวิตย่อมถูกค้ำประกันกับสิ่งที่มันชวนขวายไป” (อัลมุดดษซหฺร : 38)

ดังนั้นทุกคนควรตระหนักถึงความสำคัญของหลักมุสาฮาบาฮะฮุ และในสถานศึกษา ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบริหารงานควรนำไปปฏิบัติในการดำเนินงาน และควรย้ำเตือนครูให้ตระหนักเห็นถึงความสำคัญของหลักมุสาฮาบาฮะฮุ เพื่อให้ทุกคนตระหนักในงานหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ตลอดเวลา การปฏิบัติงานทุกอย่างก็จะบรรลุผลตามเป้าหมายสูงสุด

สรุปได้ว่า การปฏิบัติงานทุกอย่างนั้นต้องมีการตรวจสอบตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะทุกการกระทำของมนุษย์นั้น ทรงมีผู้ตรวจสอบดูแลอยู่ก็คือ อัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน บางครั้งอาจจะไม่มีความรู้ในเรื่องบางอย่าง ดังนั้นต้องให้ผู้อื่นตรวจสอบก็คือผู้บริหาร โรงเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารที่จะต้องนิเทศ ตรวจสอบการทำงานของบุคลากร เพื่อจะได้รู้ว่า ปฏิบัติได้ถูกต้องหรือไม่ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้เพื่อแก้ไขการปฏิบัติงานให้ถูกต้อง ดังนั้นทั้งครูและผู้บริหารก็มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ จะต้องปฏิบัติให้เต็มศักยภาพของตนเอง เพราะให้หนักอยู่เสมอว่า ทุกหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายต้องถูกสอบสวนในโลก

หน้า ดังนั้นถ้าทุกคนตระหนักในเรื่องนี้ก็จะทำให้การปฏิบัติงานในโรงเรียนบรรลุผลตามเป้าหมายของหลักสูตร

2.3.4.1 ความหมายการนิเทศ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2547:15) ได้กล่าวว่า การนิเทศ หมายถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษาเพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือกับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2547:22) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา คือ กระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่งในการให้คำแนะนำ และการชี้ช่องทางในลักษณะที่เป็นกันเอง แก่ครูและนักเรียนเพื่อการปรับปรุงตัวของเขา ตลอดจนสภาพการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่พึงประสงค์

สันติ บุญภิรมณ์ (2547:335) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง กิจกรรมหนึ่งในหลายๆกิจกรรมของการบริหารการศึกษาหรือการจัดการศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียนรู้ และความเจริญงอกงามของผู้เรียน โดยมุ่งให้ครู อาจารย์ ได้ปรับปรุงวิธีการสอน พร้อมทั้งจัดให้มีกิจกรรมอื่นๆควบคู่ไปด้วย เช่น กิจกรรมการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ กิจกรรมมนุษยสัมพันธ์ ไปพร้อมๆกัน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่า การนิเทศการศึกษา เป็นกิจกรรมหนึ่ง แต่ยังมีกิจกรรมย่อยๆอยู่ในกิจกรรมนี้อยู่จำนวนมาก ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมปรับปรุงการเรียนการสอน ซึ่งมีกิจกรรมย่อยๆ ลงไปอีก เช่น กิจกรรมอบรมครู กิจกรรมการนำครูไปทัศนศึกษา และดูงานด้านการสอนจากครูต้นแบบ หรือครูสอนดีเด่น พร้อมทั้งให้ครูมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตรเมื่อหลักสูตรได้รับการปรับปรุงให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ครบถ้วนตามหลักสูตร

กรมวิชาการ (2539:2) ได้กล่าวว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการการทำงานระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงานสู่ความสำเร็จที่คาดหวัง

กระทรวงศึกษาธิการ (2543:16-17) กล่าวว่า การนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นกระบวนการที่ผู้นิเทศภายในสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูชำนาญการ ครูผู้ร่วมนิเทศ ครูแกนนำ ดำเนินการโดยใช้ภาวะผู้นำทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ประสานงาน และใช้ศักยภาพการทำงานอย่างเต็มที่ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนางานของสถานศึกษานั้นๆ ในการดำเนินการนิเทศภายในของสถานศึกษา สถานศึกษาควรจะได้กำหนดบุคลากรรับผิดชอบที่เหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ด้านต่างๆ คือ มีงานแผนงานและโครงการ งาน

พัฒนาสื่อและวิธีการนิเทศ งานบริการและอำนวยความสะดวก งานติดตามและประเมินผล และงานวิจัยในชั้นเรียน และกระบวนการนิเทศภายใน ควรจะเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน มีขั้นเตรียมการนิเทศ ขั้นวางแผนการนิเทศ ขั้นปฏิบัติตามแผนการนิเทศ ขั้นประเมินผลการนิเทศ และขั้นการปรับปรุงแก้ไขวิธีการนิเทศ ซึ่งกิจกรรมการนิเทศที่สถานศึกษาดำเนินการได้ คือ การให้ความรู้ ประชุมหารือ อบรม สาธิต ประสานงานให้ร่วมกันทำงาน การพาไปดูงาน บริการทางคำปรึกษา การวิจัยในชั้นเรียน ฝึกงาน จัดกิจกรรมกระตุ้นให้ปฏิบัติงานเข้มแข็งขึ้นทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ซึ่งการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษา คณะกรรมการนิเทศต้องดำเนินการอย่างมีระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตามมาตรฐานหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาต่อไป

สรุปได้ว่า การนิเทศ หมายถึง การที่คณะกรรมการผู้เกี่ยวข้องวางแผนงานนิเทศร่วมกัน กำกับดูแลบุคลากรในสถานศึกษาดำเนินงานตามแผน เพื่อให้ความช่วยเหลือแนะนำชี้ช่องทางให้ครูผู้สอน ตลอดจนการอบรม ศึกษาดูงาน ให้มีความรู้ในด้านหลักสูตร เพื่อให้สามารถเข้าใจ และสามารถนำมาปรับใช้กับนักเรียนได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และเมื่อมีการนิเทศแล้วต้องมีการประเมินการทำงานของครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครูผู้สอนพัฒนา ปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

2.3.4.2 ความสำคัญของการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล

การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการหลักสูตรซึ่งการนิเทศมีความสำคัญอย่างมากในการนำหลักสูตรไปใช้ เพื่อเป็นกรอบแนวทางควบคุมดูแลการดำเนินงานใช้หลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับ พุนสุช อุดม (2556 : 125) กล่าวว่า การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร เป็นภารกิจที่มีความจำเป็น เพราะจะทำให้ทราบปัญหาของการใช้หลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านบุคคล ด้านสถานที่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านเอกสาร ด้านงบประมาณ ฯลฯ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหานั้นได้ทันการ โดยสถานศึกษาควรจัดทำแผนการนิเทศภายในสถานศึกษาอย่างชัดเจน และดำเนินการให้ได้ตามแผนนั้นอย่างจริงจัง ซึ่งผู้นิเทศควรมีหลากหลายบุคคล เช่น หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูในกลุ่มสาระฯ ที่มีความรู้ความสามารถ หัวหน้างานวิชาการ ผู้บริหาร เป็นต้น และประเด็นสำคัญที่สุด คือการนำผลการนิเทศและติดตามมาร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรับปรุงแก้ไขอย่างกัลยาณมิตร นอกจากนี้ควรมีการจัดระบบส่งเสริมสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น จัดระบบสารสนเทศและแหล่งการเรียนรู้สำหรับครู นักเรียน เป็นต้น

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรที่วางไว้ต้องดำเนินการสอดคล้องกับ จรุงณี แก้วเอี่ยม (2555: 206-207) กล่าวว่า การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ประกอบด้วย

1. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศภายในสถานศึกษา

2. มีแผนงาน/โครงการนิเทศ ติดตาม กำกับในสถานศึกษา
3. มีเอกสารหลักฐานการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา
4. มีเอกสารรายงานการนิเทศ

ดังนั้นสถานศึกษาที่มีการดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ต้องแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศภายในสถานศึกษา จากนั้นมีการประชุม วางแผนงานโครงการนิเทศ และมีการจัดทำเอกสารประกอบการนิเทศ เครื่องมือการนิเทศเพื่อให้มีกรอบ เกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน รวมทั้งมีการสรุปผลการนิเทศ และรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2554 : 40) กล่าวว่า การนิเทศ ติดตามการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นกระบวนการสำคัญที่สถานศึกษาใช้ในการควบคุมคุณภาพ โดยใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการติดตาม เช่น การตรวจเยี่ยมและการสังเกตการณ์ในชั้นเรียน การสอนแบบชี้แนะ (Coaching) การตรวจแผนการจัดการเรียนรู้ การบันทึก รายงานหลังการสอน การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นต้น สถานศึกษาควรจัดให้มีแผน นิเทศ กำกับ ติดตาม การใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ ดำเนินการให้กระบวนการนิเทศเป็น วัฒนธรรมในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา บนพื้นฐานความรู้สึที่เป็น กัลยาณมิตร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และยอมรับการเปลี่ยนสถานภาพระหว่างกันเป็น ผู้นิเทศและเป็นผู้รับการนิเทศ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดระบบการนิเทศ ติดตาม ที่เป็น กัลยาณมิตรดังกล่าวแล้วควรดำเนินการดังนี้

1. ร่วมกันกำหนดความต้องการในการรับการนิเทศ หรือกำกับ ติดตาม เพื่อเป้าหมายมิให้ คุณภาพการจัดทำและใช้หลักสูตรเกิดปัญหา อุปสรรคและส่งผลกระทบต่อ คุณภาพผู้เรียน
2. สร้างความเข้าใจและทัศนคติเกี่ยวกับการนิเทศ ติดตามการใช้หลักสูตร ในเชิงบวกแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาว่า มิได้เป็นกระบวนการจับผิด แต่เป็นกระบวนการดูแล ช่วยเหลือ เพื่อให้การใช้หลักสูตรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ
3. กำหนดข้อตกลงเพื่อการขับเคลื่อน การนิเทศติดตามร่วมกัน และมี แผนการดำเนินการอย่างชัดเจน เป็นรูปธรรม
4. ผู้บริหารสถานศึกษาต้องดำเนินการให้มีการนิเทศ ติดตาม ทั้งใน ระดับชั้นเรียนและระดับสถานศึกษา อย่างเป็นระบบครบวงจรและต่อเนื่อง

สมนึก ธาตุทอง (2548: 276) กล่าวว่า การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล หลักสูตรสถานศึกษา ต้องจัดเตรียมเอกสาร ข้อมูล หลักฐาน หรือร่องรอย กระบวนการทำงานและผลที่เกิดจากการทำงาน บุคลากรทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษาที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งรับการนิเทศจากภายนอก นำผลการนิเทศไปชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบ และนำข้อเสนอแนะจากการนิเทศไปปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษาต่อไป

สรุปได้ว่า การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลในโรงเรียนเป็นการควบคุมการทำงานในโรงเรียน โดยให้คำแนะนำช่วยเหลือบุคลากรครู เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาในการใช้หลักสูตร ดังนั้นผู้บริหารมีความจำเป็นที่จะต้องแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบ เพื่อร่วมกันในการวางแผนงานโครงการนิเทศในโรงเรียน จากนั้นทำการนิเทศ สังเกตการสอน การทำงานของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานใช้หลักสูตรมีประสิทธิภาพสูงสุด

2.3.4.3 กระบวนการนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินผล

สันติ บุญภิรมณ์ (2547:335) กล่าวว่า กระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานด้านการนิเทศให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งในกระบวนการของการนิเทศการศึกษาได้กำหนดออกเป็นขั้นตอนต่างๆตามลำดับ ดังนี้ (ชารี มณีศรี,2521 และสมคิด บางโมง, 2544 อ้างถึงใน สันติ บุญภิรมณ์ 2547:344-349)

1. ขั้นวางแผน จัดได้ว่าเป็นขั้นเริ่มแรกของการดำเนินการนิเทศการศึกษา ซึ่งการวางแผนเป็นการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ใครเป็นคนทำ และทำไปทำไม สำหรับในขั้นการวางแผนมีขั้นตอนย่อยๆ ในเชิงการปฏิบัติประกอบด้วย การคิด จัดทำตารางงาน การทำโครงการ แผนงานที่ดีนำไปสู่การคาดคะเน ปรับปรุงการทำแผนการให้ดีขึ้น

2. ขั้นการจัดการ เมื่อมีการวางแผนในการดำเนินงานแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ ขั้นการจัดการ หมายถึง การดำเนินการให้ไปสู่การปฏิบัติ เป็นลักษณะของการออกแบบงาน ให้มีการดำเนินการไปในรูปแบบแนวทางใด สำหรับในขั้นนี้มีการกำหนดขั้นตอนย่อยๆในเชิงการปฏิบัติ ประกอบด้วยจัดจำแนกหน้าที่ การประสานงาน ชี้แหล่งข้อมูลวิชาการ จัดให้มีความสัมพันธ์ มีความต่อเนื่อง เป็นตัวแทน

3. ขั้นการนำ เป็นการนิเทศการศึกษาในขั้นของการปฏิบัติ จัดทำให้เป็นรูปธรรม โดยผู้นิเทศต้องลงมือดำเนินการเป็นการนำทางให้คณะครู-อาจารย์ ได้มองเห็นเป็นแนวทาง มีความเข้าใจร่วมกัน จึงทำให้ครู-อาจารย์ ปฏิบัติตามคำชี้แนะ แนะนำของผู้นิเทศ สำหรับ

ในขั้นการนำ ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อยๆ ในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ นำในการตัดสินใจ ข้อเสนอแนะ แรงจูงใจ การสื่อความหมาย การคิดริเริ่ม การสาธิต

4. ขั้นการควบคุม เป็นกระบวนการหนึ่งของการนิเทศ โดยผู้มีอำนาจสั่งการให้ปฏิบัติ จัดทำตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ ถือเป็นมาตรฐานหนึ่งของการนิเทศ เป็นการดำเนินการในรูปแบบของการดูแลให้ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย ในขั้นตอนของการควบคุม การนิเทศการศึกษา ประกอบด้วย ขั้นตอนย่อยๆ ในเชิงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ ทำให้ถูกต้อง ความเจริญงอกงาม การกล่าวโทษเป็นลายลักษณ์อักษร บทกำหนดโทษ

5. ขั้นการประเมินผล เป็นขั้นที่เกิดจากกิจกรรมการวัดผลงานที่ได้ปฏิบัติไปแล้วอาจจะออกมาในรูปของคะแนน แล้วนำคะแนนไปเทียบกับเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้วทำการประเมินค่าออกมา ได้ผลมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นการประเมินผลเพื่อนำไปปรับปรุงหาวิธีการปฏิบัติงานในการนิเทศครั้งต่อไป สำหรับขั้นการประเมินผล มีขั้นตอนย่อยๆ ในเชิงปฏิบัติ ประกอบด้วย การวัดผล ประเมินผล

งานวิชาการที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนเป็นงานหลักของโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งในการทำงานก็อาจมีอุปสรรคก็เหมือนกับการจัดการเรียนการสอนก็อาจมีอุปสรรคต่างๆเกิดขึ้น ก็ต้องหาวิธีการแก้ปัญหา โดยใช้กระบวนการนิเทศตามขั้นตอนดังนี้ คือ มีการวางแผน การจัดการ การนำ การควบคุม และจบลงด้วยการประเมินผล ดังนั้นการนิเทศต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนของคุณครู

กระทรวงศึกษาธิการ (2545:59-64) กล่าวว่า ขอบข่ายการนิเทศ คือ สิ่งที่คุณนิเทศจะต้องไปให้คำแนะนำ คำปรึกษาและช่วยเหลือ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภารกิจต่างๆตามที่กำหนดไว้ จากกรอบแนวคิดการนิเทศ ดังกล่าว สามารถกำหนดขั้นตอนกระบวนการนิเทศได้ 7 ขั้นตอน จากแผนภูมิภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 2 ขั้นตอนกระบวนการนิเทศ

ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ (2545:60)

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาตัวชี้วัดสภาพความสำเร็จของการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบข้อมูลพื้นฐาน/สภาพการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา โดยการสร้างเครื่องมือตรวจสอบสภาพการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากนั้นดำเนินการตรวจสอบสภาพการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลังจากนั้นทำการบันทึกผลการตรวจสอบสภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 สรุปสภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนนิเทศ มีขั้นตอน ดังนี้ ร่วมกันสรุปถึงความต้องการ /ความจำเป็นในการพัฒนาการจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามภารกิจต่างๆที่กำหนดไว้ จากนั้นร่วมกันสรุปความต้องการ /ความจำเป็นในการวางแผนพัฒนาการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา จากนั้นร่วมกันหาทางเลือกและวิธีการแก้ปัญหา โดยร่วมกันวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา หาทางเลือกที่หลากหลาย ผู้นิเทศนำเสนอทางเลือกที่ประสบความสำเร็จ ผู้รับการนิเทศเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและสภาพความพร้อมของสถานศึกษา ผู้รับการนิเทศระบุความต้องการและความคาดหวังจากผู้

นิเทศ ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศวางแผนร่วมกันในการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ รวมทั้ง กำหนดเวลาในการนิเทศ

ขั้นตอนที่ 5 การนิเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพการดำเนินการบริหารจัดการ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา ซึ่งวิธีการ ประเมินผลการดำเนินงาน โดยการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมการปฏิบัติงานของ สถานศึกษา จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาจุดเด่นจุดด้อยของการดำเนินงานที่ผ่านมา หาทางเลือก แก้ไขปัญหาปรับปรุงพัฒนา เลือทางเลือกที่เหมาะสมในการปฏิบัติกรนิเทศในโอกาสต่อไป

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการประเมิน เป็นการสรุปสภาพการดำเนินงานของ สถานศึกษาหลังจากผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศได้ร่วมกันนิเทศเพื่อพัฒนาสถานศึกษาตามแผนและ ได้มีการประเมินผล เก็บข้อมูลต่างๆเรียบร้อยแล้ว เป็นการสรุปเปรียบเทียบให้เห็นผลการพัฒนา จากการสำรวจสภาพการดำเนินการของสถานศึกษาครั้งแรก

กรมวิชาการ (2539:16) กล่าวว่า กระบวนการนิเทศ ควรเริ่มอย่างมีขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. การหาความต้องการจำเป็น คือ ในการพัฒนาครูจะต้องให้ตรงกับความต้องการของครู โดยหาความต้องการจำเป็นของครู โดยวิธีการสัมภาษณ์ครู นักเรียน ประเมิน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำรวจความต้องการ เชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน

2. การวางแผนการนิเทศ ผลจากการหาความต้องการจำเป็น ปรากฏว่า โรงเรียนมีความต้องการจำเป็นมากกว่า 1 ประการที่จะต้องพัฒนา โรงเรียนจะต้องร่วมกันนำผลที่ได้มาจัดลำดับความสำคัญ แล้วดำเนินการวางแผนนิเทศร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครูผู้สอน และศึกษานิเทศก์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้โรงเรียนพัฒนาตนเอง มีกำหนดการ วิธีการ เครื่องมือ สื่อ บุคคลผู้เกี่ยวข้อง ตลอดจนการประเมิน

3. การเตรียมการนิเทศ หมายถึง การเตรียมความพร้อมของการไปนิเทศ เพื่อให้การนิเทศดำเนินไปอย่างราบรื่น เป็นไปตามแผนบรรลุผลตามที่กำหนดไว้ ควรเตรียมการ ดังนี้

3.1 งานธุรการ ได้แก่การขออนุมัติโครงการขออนุมัติงบประมาณ การประสานงาน เชิญวิทยากร

3.2 งานวิชาการ ได้แก่การกำหนดหลักสูตรหรือเนื้อหาสาระในการนิเทศ โดยนำผลที่ได้จากการสำรวจความต้องการจำเป็น การจัดเตรียมเอกสารที่ใช้ในการนิเทศ

3.3 งานบริการ ได้แก่ การประสานงานเพื่อให้การนิเทศประสบความสำเร็จราบรื่น

4.การปฏิบัติงานนิเทศ การนิเทศทำได้หลายวิธีทั้งวิธีนิเทศรายบุคคล นิเทศภายนอกประสานการนิเทศภายใน นิเทศเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ การให้คำปรึกษา สาธิต อภิปราย ประชุมกลุ่มย่อย ประชุมปฏิบัติการ ประชุมอบรมสัมมนา การฝึกงาน ดูงาน ทัศนศึกษา จัดนิทรรศการ สังกะการณีสอน แต่ละข้อมีข้อดี ข้อจำกัดของตนเองและมีความเหมาะสมที่จะใช้ต่างสถานการณ์กัน ในขั้นตอนการวางแผนนิเทศได้มีการเลือกสรรและกำหนดวิธีการนิเทศเป็นขั้นตอนแล้ว จึงปฏิบัติงานนิเทศไปตามแผนที่วางไว้ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์และให้สอดคล้องกับเวลาที่กำหนด

5.การประเมินและปรับปรุงการนิเทศ เมื่อมีการปฏิบัติการนิเทศแล้ว จะต้องมีการประเมินผลการปฏิบัติงาน ถ้ามีการกำหนดกิจกรรมปฏิบัติการนิเทศไว้เป็นขั้นตอน ก็อาจจะประเมินผลเมื่อจบแต่ละขั้นตอนเพื่อทราบผลการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้ายังไม่ดีก็จะได้นำมาพิจารณาหาเหตุผลและนำไปปรับปรุงแก้ไขใหม่อีก

6.การรายงานการนิเทศ เมื่อเสร็จสิ้นการนิเทศแต่ละครั้งแล้ว ครูที่รับผิดชอบงานนิเทศของโรงเรียนจำเป็นต้องทำรายงานการนิเทศเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับของสายงาน วิธีนำเสนอรายงานนั้นอาจทำได้หลายวิธี เช่น บันทึกรายงาน แบบรายงานที่โรงเรียนกำหนด ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหัวข้อในประเด็นต่างๆ ดังนี้ ผู้นิเทศ ผู้รับการนิเทศ วันเดือนปีนิเทศ กิจกรรมที่นิเทศ เนื้อหาสาระของการนิเทศ และการประเมินผลของผู้รับการนิเทศ

การนิเทศ เป็นกระบวนการที่จัดกระทำต่อครูอาจารย์และบุคลากรฝ่ายต่างๆของโรงเรียน เพื่อให้มีผลกระทบไปสู่การพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน อันจะส่งผลไปสู่คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน ตัวบ่งชี้ความสำเร็จที่เกิดจากกระบวนการนิเทศภายในจะตรวจสอบได้จากความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา คือ (กรมวิชาการ,2539: 32-34)

1. โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน คือ มีความสะอาด ร่มรื่น มีสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างเพียงพอ และ โรงเรียนมีบรรยากาศทางวิชาการ คือ กิจกรรมต่างๆที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียนจะน้อมนำไปสู่การพัฒนานักเรียนให้เกิดการเรียนรู้และกระบวนการอย่างแท้จริง บรรยากาศการทำงานระหว่าง ผู้บริหาร ครูอาจารย์ปฏิบัติการสอน และบุคลากรทุกฝ่าย จะร่วมกันวางแผน และปฏิบัติการเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการนำหลักสูตรไปใช้

การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน การผลิตสื่อและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มพูนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็นประการสำคัญ

2.ครูอาจารย์มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติการสอนเพื่อพัฒนานักเรียนให้บรรลุเจตนารมณ์ของหลักสูตร โดยไม่ต้องบีบบังคับด้วยอำนาจบริหาร และครูมีการปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมการสอนให้มีประสิทธิภาพและอุทิศเวลาให้นักเรียน ครูมีความรักสามัคคีในหมู่คณะ เพราะกระบวนการนิเทศจะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีและซื่อสัตย์ต่อกัน และครูอาจารย์ร่วมกันพัฒนาระบบการทำงานของตนเองและหมู่คณะให้มีบรรยากาศทางวิชาการมากขึ้น พบว่า การทำงานของหมู่คณะที่ได้รับการนิเทศเป็นอย่างดี จะมีกิจกรรมการประชุมปรึกษาหารือ ซึ่งเป็นการทำงานที่มีบรรยากาศทางวิชาการอย่างแท้จริง

3.นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น เพราะกระบวนการนิเทศจะช่วยให้กระบวนการบริหารและกระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปได้โดยสะดวกราบรื่น ตรงเป้าหมาย กล่าวคือการนิเทศช่วยแก้ปัญหาการใช้หลักสูตรในโรงเรียน นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน การศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพในอัตราสูง และนักเรียนมีความรักความผูกพันต่อครูอาจารย์

4.ชุมชนมีความนิยมและศรัทธาในโรงเรียน โดยจะร่วมมือและสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ เพื่อช่วยพัฒนากิจการของโรงเรียน สมาชิกของชุมชนมีความต้องการส่งบุตรหลานมาศึกษาในโรงเรียน โรงเรียนต้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

ในการดำเนินงานนิเทศการดำเนินงานของสถานศึกษาตามกระบวนการนิเทศในทุกขั้นตอน ผู้นิเทศจะต้องบันทึกข้อมูลต่างๆ ทั้งปัจจัยกระบวนการและผลการนิเทศ เพื่อการรายงานผลการนิเทศของผู้นิเทศในโอกาสต่อไป

สรุปได้ว่า การดำเนินงานในสถานศึกษาต้องมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้กระบวนการนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ เพื่อปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และให้สอดคล้องกับผู้เรียนคือ โดยเริ่มจากการศึกษาความต้องการจำเป็นของครู ตำราวจข้อมูลสภาพการดำเนินการบริหารจัดการหลักสูตรแล้วจดบันทึกสรุปผลข้อมูล มีการวางแผนนิเทศเป็นขั้นตอน มีเครื่องมือการนิเทศ มีการเตรียมความพร้อม เพื่อให้การนิเทศเป็นไปอย่างราบรื่น จากนั้นดำเนินการนิเทศโดยมีวิธีการที่หลากหลาย ประเมินผลสรุปผล สุดท้ายมีการรายงานผล เพื่อแก้ไขปรับปรุงในการนิเทศครั้งต่อไป และพบว่าโรงเรียนที่มีการนิเทศอย่างต่อเนื่องจะประสบความสำเร็จในการบริหารงานในโรงเรียน สังเกตจาก โรงเรียนมีภูมิทัศน์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูมีความกระตือรือร้น เอาใจใส่ดูแลนักเรียนในทุกๆ ด้าน ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่ดี และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ทำให้ผู้ปกครอง ไว้วางใจ เชื่อมั่นต่อผู้บริหาร

และครูในโรงเรียนจึงส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน ตลอดจนให้ความร่วมมือและช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนในทุกๆด้าน

2.3.4.4 บทบาทผู้บริหารกับการนิเทศกำกับ ติดตาม และประเมินผล

ในปัจจุบันได้มีการนิเทศการศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การนิเทศภายในสถานศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลากรภายในสถานศึกษา คือผู้บริหาร และครู และการนิเทศภายนอกสถานศึกษาโดยมีศึกษานิเทศก์ ทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศ ติดตาม ดูแลสถานศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.การนิเทศภายในสถานศึกษา

ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคลากรภายในสถานศึกษา คือผู้บริหาร และครู โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาครูภายในสถานศึกษา ให้มีการจัดการเรียนการสอนที่ดีขึ้น เพื่อให้การเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาตามมา ซึ่งความสำเร็จส่วนหนึ่งของการนิเทศภายในของสถานศึกษาขึ้นอยู่กับให้ความสำคัญและการสนับสนุนจากผู้บริหารเป็นอย่างดีด้วย ซึ่งบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษากับการนิเทศการสอนภายในสถานศึกษา ครอบคลุมงานด้านวิชาการ บทบาทของผู้นิเทศก์การสอน โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา จะมีบทบาทในการนิเทศการสอนอยู่ 3 ประการ คือ (ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546:67-68)

1. บทบาทในการพัฒนาหลักสูตร
2. บทบาทในการเป็นผู้นำการเรียนการสอน
3. บทบาทในการเป็นผู้ประเมินผลการสอน

ผู้บริหารมีบทบาทในฐานะผู้นิเทศการพัฒนาหลักสูตรดังนี้ (Ronald Doll, 1978 อ้างถึงใน ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546:70)

1. วางแผนปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร
2. ประเมินความเหมาะสม และคุณภาพของโครงการพัฒนาหลักสูตร
3. อำนวยการให้เป็นไปตามนโยบาย และปรัชญาของการศึกษาและหลักสูตร
4. อำนวยการในการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในหลักสูตร
5. ใช้ข้อมูลจากการวิจัยและส่งเสริมการวิจัยในโรงเรียน
6. ประสานงานกับบุคคลอื่น ในการจัดการเรียนการสอนพิเศษ เช่น ศึกษานิเทศก์
7. ทำงานร่วมกับครูนิเทศในการใช้หลักสูตรและงานนิเทศให้สัมพันธ์

กัน

8. เตรียมผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร
9. อำนวยความสะดวกในเรื่องเวลา และอุปกรณ์ที่ใช้ในการปรับปรุง

หลักสูตร

10. ช่วยเหลือครูโดยใช้เทคนิคการแนะแนว และที่ปรึกษาเกี่ยวกับการใช้

หลักสูตร

11. จัดองค์การ และอำนวยการโครงการที่เกี่ยวกับการจัดบริการทาง

การศึกษาที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ

12. แนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรให้ชุมชนเข้าใจ

13. ส่งเสริมการติดต่อในโรงเรียนในระดับเดียวกัน

บทบาทของผู้บริหาร ในฐานะเป็นผู้นำการจัดการเรียนการสอนมีดังนี้

(James B. Burr and Others, 1973 อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546:74)

1. จะต้องเปิดโอกาสให้ครูรู้จักปัญหา ความต้องการและพฤติกรรมของนักเรียนที่สอนเป็นอย่างดี

2. จะต้องช่วยให้นักเรียนได้รับความเสมอภาคทุกคน

3. จะต้องเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา

4. จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนดำรงชีวิตร่วมกับเพื่อนในหมู่คณะได้อย่างมีความอบอุ่นและมีความสุข

5. จะต้องเปิดโอกาสให้เกิดการฝึกฝนการอยู่ร่วมกันของนักเรียนในระบอบประชาธิปไตยอย่างมากที่สุด

6. จะต้องช่วยให้เกิดบูรณาการประสบการณ์ทั้งมวลของเด็ก

7. จะต้องกระตุ้นให้ครู ได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาการทุกๆด้านของนักเรียน

8. จะต้องยึดหยุ่นให้เหมาะสมกับความต้องการ และความสนใจของเด็ก

9. จะต้องส่งเสริมสมรรถภาพในการสอนของครูให้ดียิ่งขึ้น

บทบาทของผู้บริหาร ในการนำผลการประเมินไปใช้ในการนิเทศการสอน ควรพิจารณาดังนี้ (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546:79)

1. เมื่อวิเคราะห์และสรุปผลการสอนแล้ว ควรแจ้งให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้องทราบ เช่น ฝ่ายวิชาการ โดยเฉพาะการประเมินผลจากผู้สอน เพราะเน้นและเกี่ยวข้องโดยตรง

2. การพิจารณาผลของการประเมินผล ควรจะได้พิจารณาร่วมกันหลายฝ่าย ไม่ควรพิจารณาจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้ผู้อื่นร่วมพิจารณา ฝ่ายนิเทศควรจะได้ประเมินผลทั้งในลักษณะกว้างและเฉพาะ

3. การพิจารณาผลการประเมิน ควรกระทำด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ผู้นิเทศควรใช้ข้อมูลอื่นประกอบด้วย

4. ข้อมูลจากการประเมินผลลักษณะหนึ่ง ก็ใช้เพื่อประโยชน์ในแง่การปรับปรุงบริการการสอน ก็ควรจะใช้ในด้านนั้น

การนิเทศจากบุคลากรภายในสถานศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับผู้บริหาร และครูที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่นิเทศการสอน ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญที่สถานศึกษาเชิญมา ซึ่งมีบทบาท 3 บทบาท คือ บทบาทในการพัฒนาหลักสูตร บทบาทในการเป็นผู้นำการเรียนการสอน และบทบาทในการประเมินผลการสอน สถานศึกษาใดที่ผู้นิเทศทำหน้าที่ได้เต็มศักยภาพ สถานศึกษานั้นก็จะประสบผลสำเร็จบรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้

กระทรวงศึกษาธิการ (2543:10) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนมีดังนี้ คือ

1. ตระหนักและเห็นความสำคัญว่าจะต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง
2. บริหารและจัดการแบบมีส่วนร่วม
3. สร้างขวัญและกำลังใจ
4. สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและหน่วยงานอื่น
5. สนับสนุนด้านงบประมาณ ขานพาหนะ และอำนวยความสะดวก

ทุกด้าน

6. สร้างเครือข่ายกับโรงเรียนและสถาบันผลิตครูเพื่อการพัฒนาโรงเรียน

7. ประสานงานกับหน่วยศึกษานิเทศก์ และสถาบันผลิตครูในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันวางแผนในการพัฒนาบุคลากร และโรงเรียน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 35-38) กล่าวว่า เมื่อนำหลักสูตรไปใช้แล้ว ผู้บริหารจะต้องคอยติดตามกำกับดูแลว่าการดำเนินการเป็นไปในทิศทางของหลักสูตรหรือไม่ และประทับประคองไม่ให้เกิดการดำเนินการออกนอกกรอบมากเกินไป อย่างน้อยควรให้ดำเนินไปในทิศทางหลักๆ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ทั้งหมด เพราะการดำเนินการสามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อเกิดปัญหา ข้อจำกัด ความแตกต่างหรือความขัดแย้ง ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องเฝ้าดู เฝ้าติดตาม หากผู้บริหารไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้โดยตรง ก็ต้องมีผู้ทำหน้าที่นี้แทนได้ในกระบวนการติดตามดูแล การติดตามกำกับดูแลที่สำคัญ คือ ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจใน

กระบวนการทั้งหมดของหลักสูตร และดูว่าหลักสูตรนั้นได้ดำเนินไปตามกระบวนการนั้นมากน้อยเพียงไร ซึ่งทำได้โดย

1. ผู้บริหารจะต้องตัดสินใจจากสายตา เป็นวิธีการพื้นฐานที่ง่าย สำคัญและจำเป็นที่สุด คือ การที่ผู้บริหารจะต้องประมวล รับฟังข้อมูล พยายามพูดคุยกับคนอื่น ๆ ติดตามดูแลว่าเป็นอย่างไร คอยสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จับประเด็นจากการพูดคุย เพื่อได้ภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการดำเนินการตามหลักสูตร เช่น ผู้บริหารอาจจะได้ข้อมูลจากอาจารย์ท่านหนึ่งว่า เนื้อหาของรายวิชามีมากเกินไป ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นข้อมูลที่มาถึงผู้บริหารว่ามีอะไรบางอย่างเกิดขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีวิจารณญาณในการประเมิน วิเคราะห์ ข้อมูลที่รับรู้จากผู้อื่นอย่างมาก

2. การมอบหมายหน้าที่ให้ผู้อื่นทำหน้าที่ติดตาม ซึ่งอาจเป็นตัวบุคคลหรือคณะกรรมการก็ได้ในกรณีนี้ ผู้บริหารควรระวังการคาดเคลื่อนของข้อมูล เนื่องจากบุคคลเหล่านั้นจะต้องเอาตัวเขาเองตัดสินใจ ประเมิน และวิเคราะห์จากความเข้าใจหรือจากพื้นฐานของเขา ดังนั้นการมอบหมายหน้าที่ให้บุคคลอื่นทำหน้าที่ติดตามแทนนั้นควรจะเลือกบุคคลที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรด้วย

3. การให้ผู้ที่เกี่ยวข้องติดตามและให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้บริหารเมื่อดำเนินการใช้หลักสูตรไปแล้วช่วงหนึ่ง ผู้บริหารอาจประชุมครูเพื่อปรึกษาหารือ โดยทั่วไปมักไม่ได้ข้อมูลที่ผลกระทบต่อผู้บริหาร หรือข้อมูลด้านลบ แต่มักได้ข้อมูลที่มีผลในแง่บวก ซึ่งจะทำให้คนส่วนใหญ่เห็นแนวทางการดำเนินงานของสถาบัน ในลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นภาพรวมของสถาบัน ในกรณีผู้บริหารต้องการข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาทุกด้าน อาจกระทำได้โดยให้ผู้เกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็น โดยไม่ต้องลงชื่อ ซึ่งแนวทางนี้ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียเช่นกัน

4. การให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ละหน่วยทำการประเมินกันเอง ติดตามกันเอง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความกระตือรือร้น ความเอาใจจริงเอาใจของแต่ละหน่วยงาน

5. การตั้งทีมวิจัยติดตามและประเมินผล ตัวอย่างเช่น สำนักตรวจเงินแผ่นดิน ก็มีหน่วยงานติดตามว่าได้ใช้งบประมาณไปตามที่วางไว้หรือไม่ เป็นต้น

สันติ บุญภิรมณ์ (2547:21) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษาเป็นงานที่ผู้บริหารการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการช่วยเหลือครู อาจารย์ ในด้านการสอน ที่มุ่งเน้นสอนเด็กนักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะทางการศึกษาให้ครบถ้วน เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เจริญงอกงามตามความเหมาะสมกับวัย โดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษาในระดับ โรงเรียน ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงต่อการเรียนการสอน ที่จะต้องเอาใจใส่

ดูแลเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เพราะว่าโรงเรียนจะประสบความสำเร็จ หรือพบความล้มเหลวกับงานด้านวิชาการ โดยเฉพาะมุ่งเน้นไปที่งานการเรียนการสอน

รุจิรี ภู่อาระ (2546:197) กล่าวว่า การนิเทศ ติดตามผล เป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหาร โรงเรียน หรืออาจเรียกว่าเป็นการนิเทศภายใน โรงเรียน ในการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรจะช่วยให้อุทิศบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การนิเทศติดตามผล ควรมีลักษณะเป็นการส่งเสริมร่วมมือ มีใช้การจับผิด บังคับ ซึ่งพอสรุปหลักการในการนิเทศหลักสูตร ได้ดังนี้

1.ช่วยให้ครู บุคลากรที่เกี่ยวข้องเข้าใจหลักการ และจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของหลักสูตร วิธีการนิเทศอาจใช้การประชุมชี้แจง ปรีกษาหารือ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการใช้หลักสูตร

2.กระตุ้นให้ครูเป็นผู้นำวิชาการให้แก่ นักเรียนและชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง

3.ช่วยให้ครูกล้าแสดงออกในการอภิปรายปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการนำหลักสูตรไปใช้

4.ช่วยทำให้การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เทคนิคเฉพาะทางที่ผู้บริหารสามารถใช้ในการติดตามการใช้หลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1. การเดินไปตามหน่วยงานต่างๆด้วยตัวเอง
2. การพูดคุยกันอย่างกว้างขวาง
3. การสังเกตจากพฤติกรรมของคน
4. การสังเกตจากลายลักษณ์อักษร
5. การดูจากผลงาน เช่น โครงการหรือกิจกรรม

สรุปได้ว่า การนิเทศภายในสถานศึกษา คือ งานที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบโดยตรงเพื่อพัฒนาบุคลากรครูในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตรและพัฒนาการเรียนการสอนของครู ช่วยให้ครูเข้าใจหลักสูตรมากขึ้น โดยผ่านกระบวนการนิเทศ ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องเข้าใจในหลักสูตร ดังนั้นผู้บริหารมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการปฏิบัติงานในสถานศึกษา ซึ่งต้องเป็นผู้นิเทศภายในสถานศึกษา โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในเรื่องนี้โดยตรง ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน คือบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นผู้นำการเรียนการสอนและเป็นผู้ประเมินผลการสอน ดังนั้นผู้บริหารจะต้องตรวจสอบการทำงานของทุกฝ่ายงานในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการดำเนินงานในสถานศึกษาให้เป็นระบบแบบแผนที่วางไว้ ทำให้งานทุกอย่างประสบผลสำเร็จตามมา

2. การนิเทศภายนอกสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2543:12) ได้กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ มีดังนี้ คือ

1.เตรียมความพร้อมของตนเองในเรื่องความรู้เชิงวิชาการในเรื่องต่างๆ และทักษะความสามารถเฉพาะในด้านการนิเทศ

2.ศึกษาข้อมูลสภาพของโรงเรียน ในเชิงปริมาณและคุณภาพในทุกด้าน เช่นผู้บริหาร ครูผู้สอน สภาพการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมต่างๆ และผลการเรียนรู้หรือตัวผู้เรียน

3.ร่วมวางแผนและกำหนดการนิเทศกับโรงเรียน โดยร่วมกับบุคลากรหลักของโรงเรียนในการกำหนดจุดประสงค์ เนื้อหา สื่อ กิจกรรมการนิเทศ กลุ่มเป้าหมาย ทีมงานที่จะนิเทศ และการติดตามประเมินผล

4.สร้างเครือข่ายกับโรงเรียนและสถาบันผลิตครูเพื่อการพัฒนาโรงเรียน

5.ประสานงานกับหน่วยศึกษานิเทศก์ และสถาบันผลิตครูในท้องถิ่นเพื่อร่วมกันวางแผนในการพัฒนาบุคลากร และ โรงเรียน

การนิเทศที่จัดโดยคณะบุคลากรภายนอกสถานศึกษา ซึ่งศึกษานิเทศก์มีหน้าที่รับผิดชอบงานของหน่วยศึกษานิเทศก์ มีดังนี้ (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546:63-65)

1. นิเทศการสอนและการบริการทางวิชาการ หรือเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการในสถานศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบ

2.สำรวจ วิเคราะห์ วิจัย ในงานที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนด้านวิชาการ ตลอดจนบริหารการศึกษา

3.จัดทำ พิจารณาและช่วยเหลือในการพิจารณาหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน คู่มือครู แผนการสอน หรือแนวการสอนให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

4.พัฒนาและควบคุมมาตรฐานทางบริหาร และวิชาการของสถานศึกษา

5.ปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพของการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล และการบริหารการศึกษา โดยใช้นวัตกรรมทางการศึกษา

6.จัดหรือเป็นวิทยากรในการประชุม อบรม สัมมนาครู อาจารย์ และผู้บริหารการศึกษา เพื่อส่งเสริมงานทางวิชาการ

7.ติดตามและประเมินผลงานทางวิชาการ

8.เสนอแนะและให้คำปรึกษาทางวิชาการแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

9.ประสานงานวิชาการระหว่างสถานศึกษาและสถาบันอื่น

สรุปได้ว่า การนิเทศภายนอกสถานศึกษา เป็นหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่ดูแลสถานศึกษาที่อยู่ในความรับผิดชอบ จะต้องมีความรู้ในเรื่องวิชาการเช่น ถ้าเป็นศึกษานิเทศก์อิสลามศึกษา จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในด้านหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มเป็นอย่างดี เพื่อนิเทศชี้แนะแนวทางให้คำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือแก่ครูผู้สอนในโรงเรียนได้ มีการส่งเสริมด้านวิชาการ โดยมีการจัดอบรมให้กับครู ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษาข้อมูลบริบทของสถานศึกษา ร่วมกันวางแผนกับทางโรงเรียน สร้างเครือข่ายโรงเรียนและร่วมมือกับท้องถิ่นเพื่อพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน โดยส่งเสริมด้านวิชาการและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในเรื่องต่างๆ ซึ่ง การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลหลักสูตรสถานศึกษามีทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา สำหรับการนิเทศ กำกับ ติดตามประเมินผลหลักสูตรอิสลามศึกษา ภายในสถานศึกษานั้น ผู้บริหารจะต้องแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศโดยเลือกผู้ที่มีความรู้ในด้านอิสลามศึกษา และจะต้องศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของครูผู้สอนอิสลามศึกษาในสถานศึกษา วางแผนการนิเทศร่วมกับครู หัวหน้าวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้อง สร้างเครื่องมือนิเทศ แล้วดำเนินการนิเทศเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร จากนั้นรวบรวมวิเคราะห์ สรุปและรายงานผลการนิเทศให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาได้รับทราบ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานต่อไปให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่วนการนิเทศภายนอกรับผิดชอบโดยศึกษานิเทศก์ที่ดูแลด้านอิสลามโดยตรง จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มเป็นอย่างดี เพื่อสามารถนิเทศ และให้ข้อเสนอแนะ เป็นที่ปรึกษาให้แก่ผู้บริหาร ครูอิสลามศึกษาได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญต้องเข้ามานิเทศและติดตามการดำเนินงานในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คำปรึกษา เสนอแนะแนวทางให้ครูอิสลามศึกษามีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาให้มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างแท้จริง

2.4 ความเป็นมาของการจัดหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551 ในโรงเรียนของรัฐ

หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสนองตอบตามความต้องการของประชาชน ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้ กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายจัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน โดยให้ผู้เรียนในโรงเรียนของรัฐทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามได้เรียนรู้วิชาอิสลามศึกษาในหลักสูตรที่มีการพัฒนาให้เนื้อหาสาระเทียบเท่าหลักสูตรที่ใช้สอนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และจะได้ได้ผู้ปฏิบัติ

เช่นเดียวกับนักเรียนที่จบจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในกรณีคณะกรรมการนโยบายเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อนุมัติสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลยุทธ์ที่ 3 ด้านพัฒนาการศึกษา ปี 2549 มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 12 ยะลา1 และพนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทั้ง 7 เขต ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และเขต 3 จังหวัดสงขลา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 1,2549 : 5) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ เพื่อสนับสนุนสถานศึกษาจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนให้ชุมชนมีส่วนร่วมจัดการศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา และเพื่อให้การเรียนการสอนอิสลามศึกษามีความเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต1, 2549 : 5) ในการนี้ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา ปัตตานี นราธิวาส เขต 1,2,3 และสงขลา เขต3 ได้กล่าวถึงจุดประสงค์เพิ่มเติมว่า เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามได้เรียนรู้วิชาสามัญควบคู่กับวิชาศาสนาอิสลามอย่างทั่วถึงทุกคน ให้นักเรียนจบหลักสูตรได้คุณวุฒิทางศาสนาและสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาต่อด้านศาสนาที่สูงขึ้น และเพื่อสร้างทางเลือกให้ผู้ปกครองได้ส่งบุตร-หลาน เข้าเรียนศาสนาอิสลามในสถานศึกษาของรัฐที่อยู่ใกล้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา,ปัตตานี,นราธิวาส, เขต 1,2,3 และสงขลา เขต3,ม.ป.ป. : 11)

เมื่อก่อนหน้านี้ก็มีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ แต่เรียกว่า หลักสูตรคู่ขนาน โดยศึกษาจากหลักสูตรชาติกาแล้วนำมาสอนในโรงเรียนรัฐซึ่งหนังสือหลักสูตรก็ได้มาจากชาติกา จากนั้นได้มีการเปิดสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จัดเวลาเรียนอิสลามศึกษา 8-10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเปิดทำการเรียนการสอนนำร่องในปีพุทธศักราช 2549 โดยใช้ชื่อโครงการว่าโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา

ในส่วนของหลักสูตรที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา(แบบเข้ม) เริ่มแรกใช้หลักสูตรขั้นพื้นฐาน พ.ศ 2549 และหลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรดูอิน พ.ศ 2548 โดยอิงมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ 2546 ของกระทรวงศึกษาธิการสำหรับใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ประกอบด้วย 4 ช่วงชั้น ดังนี้ ช่วงชั้นที่ 1 ปีที่ 1-3 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้นช่วงชั้นที่ 2 ปีที่ 4-6 ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น(จบช่วงชั้นที่ 2 ได้รับวุฒิอับตาดิอายะฮฺ) ช่วงชั้นที่ 3ปีที่ 1-3 ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง(จบช่วงชั้นที่ 3 ได้รับวุฒิมุตะวัชชีเตอะฮฺ) ช่วงชั้นที่ 4 ปีที่ 1-3 ระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (จบช่วงชั้นที่ 4 ได้รับวุฒิชานาวีฮฺ) เริ่มสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับประถมศึกษา และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนที่เปิดสอนระดับ

มัธยมศึกษา ช่วงชั้นที่ 1-2 มีเวลาเรียนอิสลามศึกษา วันละ 8-10 ชั่วโมง การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2549 โดยใช้ภาษามลายูกลางและภาษาไทยสื่อสารเพื่อให้สอดคล้องการเรียนรู้อิสลามศึกษาในระดับที่สูงขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา, ปัตตานี, นราธิวาส, เขต 1,2,3 และสงขลา เขต3, ม.ป.ป. : 12)

ในปัจจุบันนี้ได้มีการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งต้องคำนึงถึงความพร้อมของด้านทรัพยากร แหล่งเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชนและความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชนในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551: 2)

โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามโครงการพัฒนาการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในปีพุทธศักราช 2553 ได้มีโรงเรียนที่ร่วมโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งสิ้นจำนวน 350 โรงเรียน ใน 5 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล

เกษม บุษัด (2558) กล่าวว่า จังหวัดสงขลามีพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับจังหวัดปัตตานี ยะลา ซึ่งประชาชนบางกลุ่มพูดภาษามลายู และส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ในจังหวัดสงขลามีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาควบคู่สามัญเป็นจำนวนมาก ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา ชาวบ้านจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งได้เรียนศาสนาควบคู่สามัญ ทำให้โรงเรียนรัฐนักเรียนลดลงเป็นจำนวนมากจากเดิมโรงเรียนหนึ่ง มีนักเรียน 500 คน ปัจจุบันมีประมาณ 100 คน ซึ่งชาวบ้านไม่ค่อยนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ดังนั้นเมื่อมีโครงการพัฒนาการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ หรือ เรียกว่าอิสลามศึกษาแบบเข้ม ซึ่งในรุ่นแรกโรงเรียนในจังหวัดสงขลาไม่ได้เข้าร่วมโครงการ โรงเรียนในจังหวัดสงขลาก็ได้เข้าร่วมโครงการในรุ่นที่สอง 1 โรงเรียนได้แก่ โรงเรียนชุมชนบ้านทางควาย และรุ่นที่สามประมาณ 2 โรงเรียน และหลังจากนั้นโรงเรียนก็ทยอยเข้าโครงการในปีต่อมา โดยเน้นการเรียนการสอนอิสลามศึกษา จัดอิสลามศึกษาให้สอดคล้องกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ให้ประชาชนสนใจ ส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนของรัฐ เพราะโรงเรียนตั้งอยู่ในชุมชนใกล้บ้าน ลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองที่ส่งลูกไปเรียนโรงเรียนอื่น โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ได้จัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาจากเดิม 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็น 8 – 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ทำให้ผู้ปกครองสนใจ จึงส่งนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐเพิ่มมากขึ้น จากนั้นโรงเรียนในจังหวัดสงขลาทยอยเข้าร่วมโครงการ ปัจจุบันโรงเรียนที่เปิดสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มในจังหวัดสงขลามี ทั้งหมด 24 โรงเรียน

โรงได้แก่ โรงเรียนสะบ้าย้อยวิทยา บ้านโคกม่วง บ้านควนตานี บ้านคลองมุดอ บ้านล่องควน บ้านสุโสะ เทพา บ้านพรุหาว บ้านป่าโอน บ้านเทพา นาทวีวิทยาคม บ้านแม่ที บ้านโมย บ้านป่าเร็ด บ้านคลังชัน บ้านปากบา บ้านนา ชุมชนบ้านทางควาย บ้านท่าคลอง จะนะวิทยา วัดประจำ บ้านเขาจันทร์ บ้านม่วงอน บ้านปากบาง ซึ่งอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3 จำนวน 20 โรง และอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 16 จำนวน 4 โรง ซึ่งโรงเรียนที่เปิดสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มข้นตั้งอยู่ใน 5 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภोजะนะ อำเภเทพา อำเภอนาทวี อำเภอสบ้าย้อย และอำเภอสะเดา

สรุปได้ว่า ก่อนจะมีหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มในโรงเรียนของรัฐชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่จัดการเรียนการสอนศาสนาควบคู่สามัญ ซึ่งในขณะนั้น โรงเรียนรัฐบาลก็มีการเรียนอิสลามศึกษา แต่จัดการเรียนการสอนอิสลาม 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ ในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะใช้หลักสูตรคู่มือ โดยนำหลักสูตรศาสดาภิมาใช้สอน ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มเป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ที่ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานได้เรียนรู้อิสลามศึกษาควบคู่กับสามัญ ซึ่งมี 8 สาระวิชาและมีเวลาเรียน 8-10 ชั่วโมง/สัปดาห์ ซึ่งจากเดิมมี 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ มีกิจกรรมพัฒนาจริยธรรมอิสลามเพิ่มเติมในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามรูปแบบอิสลาม ซึ่งเมื่อจบการศึกษาแต่ละช่วงชั้นได้รับวุฒิทางศาสนา ปัจจุบันหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มนี้ใช้ในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล รวมทั้งสิ้นจำนวน 350 โรง ซึ่งผู้วิจัยต้องการศึกษาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มในจังหวัดสงขลา ซึ่งตั้งอยู่ใน 5 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภोजะนะ อำเภเทพา อำเภอนาทวี อำเภอสบ้าย้อย และอำเภอสะเดา มีโรงเรียนที่เปิดสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มทั้งหมด 24 โรง ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐเพิ่มขึ้นเพราะอยู่ใกล้บ้านและประหยัดค่าใช้จ่าย

2.5 หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 (หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งพัฒนามาจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและความไม่ชัดเจนของหลักสูตรบางประเด็น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ประกาศใช้หลักสูตรใหม่ขึ้น ซึ่งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่ปรับให้มีความเหมาะสมและชัดเจนมากขึ้น ทั้งเป้าหมายของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และการนำหลักสูตรปฏิบัติ

ใช้ในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยในหลักสูตรได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การเรียนการสอนในแต่ละระดับ นอกจากนี้ ได้กำหนดโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีไว้ในหลักสูตร แกนกลาง และเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเพิ่มเติมเวลาเรียนได้ตามความพร้อมและจุดเน้น ที่จัดทำ ขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตร สถานศึกษา และจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้น พื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการ เปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระทรวงศึกษาธิการ ได้ เริ่มสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งได้พัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษามา เป็นระยะเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับใช้ในโรงเรียนที่เปิดสอน ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีนักเรียนนับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 50 โดยจัดอยู่ ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยในหลักสูตรประถมศึกษา และ จัดเป็นรายวิชาในหมวดสังคมศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอน ปลาย ต่อมาเมื่อกระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม หลักสูตรดังกล่าวแม้ได้เปิดโอกาสให้จัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาให้แก่ผู้เรียน แต่การ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรก็ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพราะเวลาเรียน อิสลามศึกษาน้อย ประมาณ 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ เท่านั้น และเมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละระดับการศึกษา แล้ว ผู้เรียนไม่ได้รับวุฒิการศึกษาด้านศาสนาที่จะนำไปใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาต่อด้านศาสนา หรือประกอบอาชีพได้ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และ นโยบายรัฐบาลที่สนับสนุน ให้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับวัฒนธรรม และความต้องการของชุมชนที่ผู้ปกครองต้องการให้บุตรหลานได้เรียนรู้วิชาสามัญควบคู่กับวิชา ศาสนาอิสลาม จึงจำเป็นต้องจัดหลักสูตรอิสลามศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้สถานศึกษานำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำ หลักสูตรสถานศึกษา แต่สถานศึกษาที่เปิดใช้หลักสูตรต้องซึ่งคำนึงถึงความพร้อมในทุกๆด้าน โดยมีได้บังคับให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปดำเนินการแต่ประการใด (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1-2)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาจะต้องจัดบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตั้งแต่วิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตัวชี้วัดในบางสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการวัดและประเมินผลที่อาจใช้ร่วมกันในการตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไปใช้ในสถานศึกษาที่มีเนื้อหาสาระและรายละเอียด ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

1. จุดหมายสำคัญของหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม คือ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ *สุบหานะฮูวะตะอาลา* และปฏิบัติตามแบบอย่างของนบีมุฮัมมัด คืออัลลิลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรมอิสลาม มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการอ่านอัล-กุรอาน และสามารถนำหลักคำสอนไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสันติสุข

2. สมรรถนะสำคัญของหลักสูตร หลักสูตรอิสลามศึกษา 2551 มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญนอกจากมีความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีตามหลักสูตรแกนกลางแล้ว ที่สำคัญผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการอ่านอัล-กุรอานด้วย

3. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก นอกจากรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะแล้ว ผู้เรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มยังต้องเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สำคัญ คือ ต้องรักการอ่านอัล - กุรอาน รักการละหมาด รักความสะอาด มีมารยาทแบบอิสลาม มีความรับผิดชอบ

4. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 8 สาระ ได้แก่ สาระ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ และสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา 8 สาระ จำนวน 9 มาตรฐาน ได้แก่ อัล - กุรอาน อัล - หะดีษ อัล - อะกีดะฮ์ (หลักศรัทธา) อัล - ฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ) อดตารีค (ศาสนประวัติ) อัล - อัคลาก (จริยธรรม) ภาษาอาหรับ และภาษามลายู / ภาษาอาหรับเสริม

5. โครงสร้างหลักสูตรอิสลามศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา ประกอบด้วย ระดับการศึกษาและชั้นปีที่ทำการเปิดสอน ได้แก่ อิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) อิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตตะวัชชีฎะฮฺ) อิสลามศึกษาตอนปลาย (ฆานาวียะฮฺ) สารการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปี/ช่วงชั้น หน่วยการเรียนรู้ทั้ง 8 สารที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทุกภาคเรียน เวลาแต่ละสาระ หน่วยการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนรายปีหรือรายภาค

6. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งร่างกาย และสติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย มีจิตสาธารณะ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มี 3 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ซึ่งหลักสูตรอิสลามศึกษา กำหนดกิจกรรมเพิ่มเติมจากกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาจริยธรรมอิสลาม

7. โครงสร้างเวลาเรียนการจัดการจัดเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษา ตามกรอบ โครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นั้น มีเวลาเรียนที่สามารถจัดการเรียนรู้ร่วมกันได้ทั้ง 2 หลักสูตร และเวลาเรียนที่สถานศึกษาจะต้องจัดเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในกรอบโครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น กำหนดเวลาเรียน ไม่น้อยกว่า 360 ชั่วโมง/ปี ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ไม่น้อยกว่า 480 ชั่วโมง/ปี และระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย กำหนดเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 480 ชั่วโมง/ปี โดยใช้เวลาเรียนดังนี้ เวลาเรียนพื้นฐาน ไม่น้อยกว่า 1,200(30นก) ชั่วโมง/3ปี กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอีก 240 ชั่วโมง/3ปี จัดเพิ่มเติมนอกเวลาเรียนหรือจัดบูรณาการ

8. การจัดการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองหลักสูตร ทั้งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรอิสลามศึกษา ครูผู้สอนจะต้องจัดให้สอดคล้องกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้นดังนี้ อิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถอ่าน คติวิเคราะห์ และ การเขียนภาษามลายู/ภาษาอาหรับ การอ่านและท่องจำอัล-กุรอาน ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานการเรียนรู้ที่สำคัญในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตตะวัชชีฎะฮฺ) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัด ความสนใจของตนเองและพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว พัฒนาความสามารถ ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้และทักษะในการดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลาม และระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (ฆานาวียะฮฺ) การจัดการเรียนรู้ มุ่งเน้นสู่การศึกษาเฉพาะสาขามากขึ้น เน้นความสามารถ ความถนัด สามารถคิดพิจารณาอย่างมี

วิจารณ์ญาณ ในระดับสูง มีเป้าหมายให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจเป็นกิจนิสัย มีวิถีคิดแบบอิสลามในการตัดสินใจของตนในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข

9. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ และสมรรถนะสำคัญ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ เพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ

10. เกณฑ์การจบการศึกษาหลักสูตร ได้กำหนดเกณฑ์การจบการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรอิสลามศึกษาแต่ละระดับดังนี้

1.ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) ผู้เรียนเรียนรายวิชาและเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตาม โครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษา และมีผลการประเมินรายวิชาผ่านเกณฑ์การประเมินและมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

2.ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตตะวัชชีฎะฮฺ) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต และเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตาม โครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษา ได้หน่วยกิตรายวิชาพื้นฐานตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต และมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

3.ระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาอียะฮฺ) ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐานไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต และเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตาม โครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาต้องได้หน่วยกิตรายวิชาพื้นฐานตลอดหลักสูตรไม่น้อยกว่า 30 หน่วยกิต และมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

สรุปได้ว่า หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หรือหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม มีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาควบคู่กับสามัญ ซึ่งจัดสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจากเดิมเรียนอิสลาม

ศึกษา 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ก็เพิ่มเป็น 8 ถึง 10 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เรียน 8 สาระวิชา เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละช่วงชั้นบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรและสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักอิสลาม โดยมีการประเมินการเรียนทุกระดับ ทั้งระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ เพื่อพัฒนาผู้เรียน และยังมีกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ชุมชนที่เกี่ยวกับอิสลาม และเมื่อผู้เรียนได้ศึกษาจบหลักสูตร ในแต่ละระดับ และผ่านเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด จะได้รับวุฒิการศึกษาทางด้านศาสนาอีกด้วย ดังนั้นหลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สามารถจัดได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมุสลิม ผู้ปกครองจึงส่งบุตรหลานเข้าเรียนใน โรงเรียนของรัฐ ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน สามารถจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น

2.6 สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา

2.6.1 สภาพปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการ สภาพปัญหาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา พบว่า

1. ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนอิสลามศึกษามีน้อย ไม่มีความหลากหลายและ ขาดความทันสมัย จากปัญหาดังกล่าวได้รับข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขคือ จัดให้มีการอบรมวิทยากรอิสลามศึกษาในเรื่องการจัดทำสื่อการเรียนการสอนอิสลามศึกษา พร้อมทั้งแนะนำวิธีการใช้สื่ออย่างถูกต้อง (นุรีซัน คอเลาะ, 2551)

2. ครูผู้สอนมีความต้องการอบรมด้านหลักสูตรแบบเข้มเพื่อความเข้าใจและพัฒนาตัวผู้สอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการนำเทคนิคใหม่ๆ ที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ต้องการสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ด้านการวัดผลและประเมินผล คือ ต้องการคู่มือการวัดและประเมินการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกระดับการศึกษา (อีดันนีย์ อาลีกาแห, 2553)

3. ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุดคือด้านสื่อการเรียนการสอน งบประมาณมีไม่เพียงพอในการที่จะผลิตสื่อให้มีความหลากหลาย และทันสมัย จากปัญหาดังกล่าวได้รับข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขคือ ควรจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่องให้เพียงพอต่อความต้องการและให้มีการอบรมการผลิตสื่อและวิธีการใช้สื่ออย่างถูกวิธี (มุฮัมมัดนาเซ สามะ, 2551)

4. ปัญหาในการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ของผู้บริหารสถานศึกษา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่พบมากที่สุด คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากต้นสังกัดไม่เพียงพอ ความไม่ลงตัวในการจัดเวลาเรียน/ตารางสอน ขาดการดำเนินการนิเทศตามแผนที่กำหนด หรือปฏิทินนิเทศ แนวทางการแก้ไขปัญหาในการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จัดหางบประมาณจากส่วนอื่นมาทดแทน และเสนอต้นสังกัดให้เพิ่มงบประมาณ ลดจำนวนเวลาเรียนในแต่ละคาบ พุดคุยนอกเวลาและในที่ประชุมแทนการนิเทศตามระบบ (มุฮัมมัด มอลอ , 2554)

5. ระดับสภาพปัญหาและความต้องการการใช้หลักสูตร ผู้บริหารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนและหาแนวทางในการพัฒนาครูผู้สอนด้วยการจัดอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลแก่ครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง และ ผู้บริหาร โรงเรียน สำนักงานการศึกษาเทศบาล และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรจัดสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ทันสมัยและหลากหลาย นอกจากนี้ ควรจัดอบรมและสัมมนาครูผู้สอนเกี่ยวกับการผลิตสื่อและการใช้สื่ออย่างถูกต้อง เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (มาหามะรือสะลี บินเซ็ง, 2556)

6. แนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะในการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2551 ตามโครงการดังกล่าว พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุด คือด้านกานิเทศและติดตามผล การใช้หลักสูตร ไม่มีศึกษานิเทศก์และหน่วยงานที่รับผิดชอบชัดเจนในการนิเทศอิสลามศึกษา ตลอดจนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นสูงสุด แนวทางการแก้ปัญหาคือ ควรให้มีศึกษานิเทศก์และศูนย์อิสลามศึกษา มาดูแลเรื่องอิสลามศึกษาให้ทั่วถึงทั้งจังหวัด และให้มีหน่วยงานที่เป็นกิจลักษณะตลอดจนมีงบประมาณที่พร้อม ในระดับกระทรวงมาดูแลอิสลามศึกษาทั้งระบบและรับผิดชอบดูแลทั่วประเทศ (ลูกมาน หนูยาหมาด, 2557)

7. ความสัมพันธ์ระหว่างกานิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนราธิวาส พบว่าระดับกานิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหาร โรงเรียนตามทัศนะของครูสอนอิสลามศึกษา ที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครูเห็นว่าภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน ครูอิสลามศึกษาที่ไม่มีวุฒิครูเห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารส่วนมากมีปัญหาด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เช่น สื่ออิสลามศึกษามีไม่

เพียงพอ ผู้บริหารไม่ให้คำแนะนำในการผลิตสื่อ และด้านพัฒนาครูผู้สอน เช่นจัดอบรมทางวิชาการ น้อยมาก และไม่เปิดโอกาสให้ไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่น (อามีเนาะ มามู ,2544)

จากการศึกษาเอกสารการประเมินโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พบว่า (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ,ม.ป.ป.)

1. ขาดหลักสูตรอิสลามศึกษาที่เป็นมาตรฐานกลางของโครงการ ทำให้เกิดปัญหา ในการปฏิบัติของโรงเรียนที่จะต้องดำเนินการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอน ทั้งในด้านการ จัดชั่วโมงสอน การจัดเตรียมเอกสารประกอบการสอน ซึ่งในส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยการจัดอบรม และประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งได้ดำเนินการช่วยเหลือ ในการดำเนินงานด้านหลักสูตรนี้บ้างในช่วงแรก

2. ปัญหาการจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ในด้านอิสลามศึกษา เนื่องจากการจัดการเรียน การสอนอิสลามศึกษานั้น แหล่งเรียนรู้คือ การปฏิบัติตนเองตามหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม ดังนั้น โรงเรียนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีสถานที่ในการประกอบศาสนกิจของนักเรียนในโครงการ ซึ่งตั้งอยู่ใน โรงเรียน ได้แก่ ห้อง หรือ อาคารละหมาดที่มีลักษณะถูกต้องตามหลักบัญญัติของศาสนา อิสลาม

3. ปัญหาจากความไม่พอเพียงของวิทยากรสอนศาสนาอิสลามที่มีอยู่ในบาง โรงเรียน ไม่พอเพียงต่อจำนวนนักเรียนที่เรียนในโครงการ เนื่องจากการขอตำแหน่งเพื่อบรรจุ หรือ จัดจ้างวิทยากรสอนศาสนาจำนวนจากยอดนักเรียนในปีงบประมาณ

นิเลาะ แวอุเซ็ง (ม.ป.ป. : 157-165) สรุปภาพรวมการสังเคราะห์ สภาพการจัด การศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลที่สอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม

1.ด้านสภาพแวดล้อม

1.1 การจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญควบคู่กับศาสนาในโรงเรียนของ รัฐนั้นสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนว่าและจะเติบโต เป็นคนดี มีศาสนา และมีคุณธรรม

1.2 ชุมชนภาคภูมิใจที่รัฐและสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ สอดคล้องกับสภาพความต้องการของคนในพื้นที่

1.3 การดำเนินงานของโรงเรียนนั้นได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยดี

1.4 นักเรียนมีการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับคนในชุมชนเป็นบางโอกาส เช่น การละหมาดประจำวันศุกร์

1.5 มีการนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในการเสริมทักษะชีวิตในชีวิตประจำวัน

1.6 การดำเนินงานของโรงเรียนนั้นได้รับความร่วมมือจากชุมชนด้วยดี

2. ปัจจัยนำเข้า

2.1 หลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มมีเนื้อหาสาระวิชาที่ครอบคลุมความรู้และทักษะที่มีความจำเป็นสำหรับผู้เรียน เหมาะสมกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง

2.2 การนำหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ไปใช้นั้น ได้กำหนดให้มีการบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตั้งแต่ วิทยาลัยฯ หลักสูตร จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตัวชี้วัดในบางสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมถึงการวัดและประเมินผลในการใช้ร่วมกันเพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนได้

2.3 มีการกำหนดตัวชี้วัดคุณภาพของผู้เรียนด้านต่างๆไว้ในแต่ละสาระ ประกอบด้วย สาระอัล-กุรอาน สาระอัล-หะดีษ สาระอัล-อะกีดะฮ์ (หลักศรัทธา) สาระอัล-ฟิถุฮ์ (ศาสนบัญญัติ) สาระอัล-ตารีค (ศาสนประวัติ) สาระอัล-อ์ลาค (จริยธรรม) สาระภาษาอาหรับ และสาระภาษามลายู ภาษาอาหรับเสริมเพื่อใช้เป็นเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนและตรวจสอบคุณภาพการศึกษา

2.4 ผู้บริหารมีการวางแผนเพื่อประชาสัมพันธ์ถึงการนำหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มในโรงเรียนของรัฐตลอดจนสรรหาตลอดจนจัดครูเข้าสอนให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ

2.5 ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญในการเตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อให้การใช้หลักสูตรเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

3.กระบวนการจัดการศึกษา มีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนสามารถแต่งกายถูกต้องตามหลักศาสนา มีคุณธรรม จริยธรรมมีมารยาทแบบอิสลาม และต้องการให้นักเรียนนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3.1 การบริหาร

3.1.1 โรงเรียนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน

3.1.2 ผู้บริหารมีการรับฟังข้อเสนอแนะจากบุคลากรเพื่อมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการปฏิบัติงานในการดำเนินการสอนอิสลามศึกษา

3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.2.1 สภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตรภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3.2.2 โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอนอิสลามศึกษาในสถานศึกษา เช่น การละหมาด การถือศีลอด

3.2.3 ผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยวิธีการฝึกทักษะปฏิบัติจริง สอดแทรก และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวทางอิสลาม แก่ผู้เรียน

3.2.4 ครูผู้สอนมีการเตรียมการสอนโดยการศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรอิสลามศึกษา

3.2.5 เน้นให้ผู้เรียนนำองค์ความรู้อิสลามไปใช้ในการดำเนินชีวิต นิละฮะ แวอุเซ็ง.(มปป : 157-165) สรุปภาพรวมการสังเคราะห์ ปัญหาในการจัดการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลที่สอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม

1.ด้านสภาพแวดล้อม

1.1 ขาดแคลนงบประมาณสนับสนุนสำหรับการจัดสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ที่เหมาะสม

1.2 สภาพแวดล้อมของโรงเรียนขาดบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

1.3 ขาดการบูรณาการในเชิงสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มีความเหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้เชิงอิสลาม

1.4 ห้องสำหรับปฏิบัติศาสนกิจหรือห้องละหมาดของโรงเรียนมีขนาดเล็กไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน โรงเรียนบางแห่งจึงต้องอาศัยมัสยิดของชุมชนเป็นห้องละหมาด

1.5 ขาดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนรู้อิสลามศึกษา

1.6 สถานะทางครอบครัวของเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจนถึงปานกลาง

2.ปัจจัยนำเข้า

2.1 การจัดสรรครูยังไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่มีอยู่
2.2 การจัดสรรงบประมาณโครงการ มีความล่าช้าไม่มีความต่อเนื่องและไม่เพียงพอ

2.3 ขาดสื่อการเรียนการสอนที่ผลิตขึ้นเพื่อรองรับหลักสูตรนี้โดยเฉพาะ

2.4 ขาดการพัฒนาสื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้

2.5 ครูผู้สอนบางส่วนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่ถูกต้องของการนำหลักสูตรไปใช้

2.6 ครูผู้สอนขาดการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

2.7 ครูสอนอิสลามบางส่วนที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศประสบปัญหาในการเทียบรับรองวุฒิทางการศึกษา

2.8 การนำหลักสูตรไปใช้ยังขาดความเป็นเอกภาพและความชัดเจน

2.9 โดยรวมแล้วเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องศึกษาในแต่ละระดับชั้นมีมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

2.10 ปัญหาด้านหลักสูตรอิสลามศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คือ เนื้อหาสาระไม่สอดคล้องกับความรู้พื้นฐานเดิมของผู้เรียน เพราะพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่างกัน แต่ต้องรับเนื้อหาที่มีความหนักเหมือนกัน

2.11 กระบวนการคัดเลือกสรรหาครูสอนอิสลามศึกษาในบางแห่งได้รับการแทรกแซงจากกลุ่มที่มีอิทธิพลในท้องถิ่น

3.กระบวนการจัดการศึกษา

3.1 การบริหาร

3.1.1 การบริหารโดยรวมขาดความคล่องตัว เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องไม่อำนวย เช่น เรื่องเวลา และงบประมาณในการดำเนินการ เป็นต้น

3.1.2 ไม่มีแผนปฏิบัติการนิเทศ ติดตามการดำเนินงานที่ชัดเจน และครอบคลุมทุกโรงเรียน ซึ่งควรมีการนิเทศอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยภาคเรียนละครั้ง

3.1.3 ขาดการแลกเปลี่ยนการนิเทศในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนอิสลามศึกษาแบบเข้ม และขาดการนิเทศ ติดตาม การใช้หลักสูตรจากเขตพื้นที่การศึกษา

3.1.4 การดำเนินงานโดยรวมไม่เป็นไปตามแผนเพราะเป็นอุปสรรคและภาระงานอื่นๆแทรกอยู่ตลอด

3.1.5 เวลาเรียนกับโครงสร้างของหลักสูตรอิสลามศึกษาและสามัญยังขาดความสมดุล ไม่สอดคล้องกัน มีความยุ่งยากในการนำไปปฏิบัติ

3.1.6 ครูผู้สอนอิสลามส่วนใหญ่ ขาดความรู้ด้านการวัดผลและการวิจัยในชั้นเรียน

3.1.7 ผู้บริหารส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา

3.1.8 โรงเรียนมีสื่อประกอบหลักสูตรอิสลามศึกษาค่อนข้างน้อย ไม่หลากหลายและไม่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

3.1.9 แบบเรียนและหนังสือเรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน อีกทั้งหนังสือประกอบการเรียนการสอนยังไม่สมบูรณ์ตามที่เนื้อหาสาระในหลักสูตรอิสลามศึกษาได้กำหนดไว้

3.1.10 วัสดุที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะ กระบวนการคิด การปฏิบัติจริงและการศึกษาค้นคว้า

3.1.11 เทคนิคการสอนของครูสอนอิสลามศึกษายังคงเป็นรูปแบบเดิม ไม่มีความหลากหลาย

4. ผลผลิตทางการศึกษา

4.1 เนื้อหาหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) มีความซ้ำซ้อนกับการจัดการเรียนการสอนที่จัดโดยศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด หรือ ดาโต๊ะกา ซึ่งผู้เรียนได้ศึกษาก่อนอยู่แล้ว

4.2 สถานศึกษาหลายแห่งได้นำหลักสูตรอิสลามศึกษาไปใช้โดยมิได้คำนึงถึงความพร้อมของปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทำให้การจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพ

4.3 ขาดการติดตามผู้เรียนที่จบการศึกษาจาก โรงเรียนรัฐสองระบบ หลังจากที่ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งสามารถนำข้อมูลจากการติดตามผู้เรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรอิสลามแบบเข้มในอนาคตได้

4.4 มีการปรับลดคุณภาพทางการศึกษาของสถาบันการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงทำให้ผู้เรียนเสียโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ

พูนสุข อุดม (2556: 130-131) กล่าวถึง ปัญหาที่ส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. ด้านความบกพร่องของหลักสูตรฉบับเดิม ปัญหาที่เกิดจากการบริหารจัดการหลักสูตรที่ไม่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สาเหตุความไม่ชัดเจนของหลักสูตร ในการกำหนดโครงสร้างรายวิชา โครงสร้างเวลาเรียน หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสม และปัญหาการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ไม่สะท้อนมาตรฐานการเรียนรู้ คุณภาพผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในด้านความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ สาเหตุการวางแผน และวิเคราะห์หลักสูตรการจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ยังไม่เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน และจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2 ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน หรือเมื่อนำหลักสูตรไปใช้ในการสอน สาเหตุจากการวางแผนกำหนดโครงสร้างเวลาเรียน

และรายวิชาที่เปิดสอนไม่เหมาะสม เนื้อหาสาระของเรื่องที่เรียนไม่เหมาะสมกับระดับความรู้ พื้นฐานที่แตกต่างกันของผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมไม่น่าสนใจ ไม่หลากหลาย ไม่สอดคล้องกับระดับความสามารถของผู้เรียนกับสิ่งที่วัด ขาดสื่อและอุปกรณ์หรือนวัตกรรมที่ดึงดูดความสนใจ ไม่เหมาะสมกับระดับผู้เรียน การวัดและประเมินผลไม่สัมพันธ์กับจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ และขาดความต่อเนื่องในการนำปัญหาที่เกิดจากการเรียนการสอนมาสู่การวิจัยเพื่อการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและมีแบบแผนที่เป็นระบบ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันยังคงประสบปัญหาต่างๆหลายด้าน ในด้านการจัดการเรียนการสอนจัดได้ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ครูผู้สอนยังไม่เข้าใจหลักสูตรอย่างชัดเจน และยังขาดความเป็นเอกภาพจัดไม่สอดคล้องกันในการใช้หลักสูตร เนื้อหาหลักสูตรมีมากจัดการเรียนการสอนไม่ทันตามเวลา และพบว่าหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มมีเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกับตาติกา ขาดแคลนสื่อการสอน ขาดงบประมาณในการส่งเสริมด้านอิสลามศึกษา ขาดแหล่งเรียนรู้และบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้อิสลามศึกษา ขาดสถานที่ประกอบศาสนกิจที่มีลักษณะถูกต้องตามหลักบทบัญญัติของศาสนา ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน และขาดการวางแผนนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่องจากโรงเรียนและศึกษานิเทศก์จากหน่วยงานภายนอกที่รับผิดชอบดูแลด้านอิสลามศึกษา

2.6.2 แนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษา พบว่า นิเลาะ แวอูเซ็ง (ม.ป.ป. : 157-165) สรุปภาพรวมการสังเคราะห์ แนวทางการแก้ไขและพัฒนาการจัดโรงเรียนรัฐบาลที่สอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม

1. ด้านสภาพแวดล้อม

1.1 ประสานความร่วมมือกับชุมชนในการดำเนินการจัดการศึกษา โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งให้ความช่วยเหลือในด้านทรัพยากรทางการศึกษา

1.2 ในช่วงเวลาการละหมาดวันศุกร์ของทุกสัปดาห์ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของนักเรียน โดยเฉพาะประเด็นที่ต้องการขอความร่วมมือจากชุมชน

1.3 สร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน บุคลากรของรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานของสถาบันการศึกษาที่บูรณาการศาสนา วิชาการและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.4 รัฐควรให้การสนับสนุนในการก่อสร้างอาคารสถานที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจหรือละหมาด ทุกโรงเรียนควรมีสู่เหร่าหรือห้องละหมาดที่สามารถรองรับจำนวนนักเรียนมุสลิมทั้งหมดในโรงเรียน

1.5 ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการบูรณาการสภาพแวดล้อมของโรงเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ให้มีบรรยากาศความเป็นอิสลามทั้งในทางตรงและทางอ้อม

1.6 สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยการเชิญผู้นำศาสนาหรือบุคคลที่มีความรู้ศาสนาในท้องถิ่นมาอบรมให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์แก่ผู้เรียน

2. ปัจจัยนำเข้า

2.1 ทรัพยากรบุคคล

2.1.1 ควรเพิ่มบุคลากรผู้สอนอิสลามศึกษาให้ครบตามจำนวนชั้นเรียนที่มีอยู่

2.1.2 รัฐควรส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสอนอิสลามศึกษามีความก้าวหน้าและมั่นคงในอาชีพ และสร้างแรงจูงใจให้ครูผู้สอนมีความกระตือรือร้นในการศึกษาวิธีการที่หลากหลายในการจัดการเรียนรู้

2.1.3 จัดให้มีคณะกรรมการเฉพาะหรือพี่เลี้ยงทำหน้าที่ในการควบคุมดูแลเพื่อให้คำปรึกษาและให้ความรู้เรื่องการจัดการเรียนการสอนแก่ครูสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มในพื้นที่

2.1.4 ให้ขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดตามโครงสร้างการบริหารจัดการ

2.1.5 รัฐควรจัดให้มีโครงการการอบรมบุคลากรต่อเนื่องทุกปี ทั้งนี้ผู้บริหารและกรรมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าใจบริบทการเรียนการสอนอิสลามศึกษาด้วย

2.2 การพัฒนาหลักสูตร

2.2.1 ควรมีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรอิสลามศึกษาให้มีความเหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เรียนและตามสภาพความเป็นจริง โดยเน้นความรู้ในเชิงทักษะและภาคปฏิบัติ

2.2.2 รัฐควรมีนโยบายในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาที่ต่อเนื่องกันตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาและให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

2.2.3 ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร

อิสลามศึกษาในการนำไปใช้ให้เหมาะสมกับความพร้อมของโรงเรียนรัฐสองระบบ

2.3 งบประมาณ

2.3.1 รัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพิ่มให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง โดยอาจจัดหางบประมาณส่วนอื่นมาทดแทน

2.3.2 ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันขององค์กร โดยประสานการให้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่หลากหลายทั้งด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ ครุภัณฑ์ และงบประมาณร่วมกันทั้งของรัฐเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

3. กระบวนการจัดการศึกษา

3.1 การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้

3.1.1 ควรมีการพัฒนาครูด้านเทคนิคการสอนเพื่อนำมาใช้จัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3.1.2 ควรจัดเวลาเรียนให้มีความสอดคล้องกับ โครงสร้างหลักสูตรของอิสลามและสามัญให้มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ

3.1.3 จัดให้มีโครงการดูแลช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยการสอนซ่อมเสริมเพื่อปรับพื้นฐานสำหรับนักเรียนที่มีความรู้ศานาน้อย

3.1.4 ควรมีการวางแผนเวลาเรียนให้ชัดเจนระหว่างวิชาสามัญและวิชาศาสนา

3.2 ด้านการใช้สื่อการเรียนรู้

3.2.1 จัดให้มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา เพื่อให้เข้าสู่มาตรฐานความเป็นสากล

3.2.2 รัฐควรจัดเตรียมสื่อให้ครบตามกลุ่มสาระการเรียนรู้และอบรมการจัดทำสื่อเทคโนโลยีทางอิสลามศึกษาที่ทันสมัย

3.2.3 ควรส่งเสริมให้ครูได้เข้าร่วมโครงการเพื่อศึกษาคูงานการใช้สื่อการเรียนรู้จากโรงเรียนต้นแบบที่มีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาอิสลามศึกษาทั้งในระบบประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

3.3 ด้านการวัดและประเมินผล

3.3.1 ควรอบรมครูผู้สอนอิสลามศึกษาด้านการวัดผลและการวิจัยในชั้นเรียน

3.3.2 ควรมีปฏิทินการนิเทศจากสำนักงานเขตพื้นที่ทุกปี

3.3.3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรทำการศึกษาวิจัย และนำผลวิจัยมาพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

3.4 ด้านอื่นๆ

3.4.1 ควรจัดอบรมหลักสูตรการบริหารการศึกษาเชิงอิสลามให้ผู้บริหาร เพื่อให้ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจในการบริหารจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา

3.4.2 จัดตั้งกลไกและโครงสร้างพิเศษด้านการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รับผิดชอบในการพัฒนาและเสนอแนะนโยบาย ประสาน บูรณาการผลงาน/โครงการ งบประมาณ เร่งรัด ติดตามและรายงานการดำเนินการพัฒนาการศึกษาในจังหวัดชายแดน เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยคำนึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างจังหวัด เขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ผลผลิตทางการศึกษา

4.1 รัฐควรสนับสนุนและส่งเสริมโครงการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน

4.2 รัฐควรให้การดูแลโครงการลักษณะนี้โดยสมควรปรับจากโครงการเป็นนโยบายการศึกษาแห่งชาติ

4.3 จัดให้มีโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักเรียน โดยการจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการแข่งขันระหว่างโรงเรียน เช่น กิจกรรมตอบปัญหาอิสลามศึกษาประกวดการอ่านคุฏบะฮ์ เป็นต้น

4.4 ควรจัดให้มีโรงเรียนสองระบบต้นแบบ ที่จัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาแบบเข้มอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้โรงเรียนอื่นได้ศึกษาเป็นแบบอย่างในการพัฒนา

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาโครงการการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,ม.ป.ป.)

1. สนับสนุนให้มีสถานที่อาบน้ำละหมาด ห้องละหมาด และแหล่งเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้อิสลามศึกษา

2. สนับสนุนงบประมาณในด้านการผลิตและจัดหาสื่อ โดยเฉพาะสื่อหนังสือเรียนให้เพียงพอให้รวดเร็วยิ่งขึ้น และตลอดจนถึงงบประมาณสำหรับการพัฒนาบุคลากรในด้านการผลิตและพัฒนาสื่อ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการมีความคล่องตัวมากขึ้น

3. การจัดหลักสูตรอิสลามศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้สอนอิสลามศึกษา และการปฏิบัติตนตามหลักบัญญัติศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดของนักเรียนสอดคล้องของนักเรียนสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้น รัฐบาลจึงควรกำหนดเป็นนโยบายให้มีการสอน

หลักสูตรอิสลามศึกษาดังกล่าวในทุกโรงเรียนที่มีความต้องการ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน

4. ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนในด้านการวัดผลประเมินผลและการวิจัย ในหัวข้อ ครูมีการจัดทำวิจัยในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง และการจัดทำรายงานและเผยแพร่รายงานการวิจัยในชั้นเรียน ควรจัดทำโครงการพัฒนาผู้สอนอิสลามศึกษาในเรื่องการวิจัยในชั้นเรียนต่อไป เพื่อให้ครูสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ

5. ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านเกณฑ์การประเมิน นโยบาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานโครงการได้รับการสนับสนุน และการมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการติดตามการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามของนักเรียน การให้ความช่วยเหลือในการสรรหางบประมาณ ดังนั้น นโยบายการเปิดการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนจึงเป็นการทำให้โรงเรียนมีความใกล้ชิดกับชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่

6. ควรให้มีการดำเนินโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนที่เรียนหลักสูตรอิสลามศึกษาตามโครงการได้เรียนอย่างต่อเนื่องจนจบหลักสูตรที่กำหนด ซึ่งจะสะท้อนผลผลิตที่เป็นคุณภาพผู้เรียนได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปในอนาคต

7. ผลการประเมินระดับความพึงพอใจของผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน พบว่า มีความพึงพอใจต่อโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยภาพรวม ผ่านเกณฑ์การประเมินทุกข้อ สะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีความพร้อม และต้องการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เมื่อผู้เรียนเรียนจบแล้วจะได้วุฒิทางศาสนาเพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปอีกด้วย ประกอบกับนักเรียนมีเวลา และโอกาสในการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติศาสนกิจมากขึ้นนั้น ตรงกับความต้องการของผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน ดังนั้น รัฐบาลจึงควรที่จะต้องสนับสนุนให้มีการต่อยอดในการดำเนินงานในโครงการนี้ให้มากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป แนวทางการพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษา คือ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา และเข้าร่วมกิจกรรมที่สอดคล้องกับอิสลามศึกษาเพื่อสามารถช่วยเหลือสนับสนุนทรัพยากรที่โรงเรียนขาดแคลน โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา จัดครูผู้สอนให้พอกับจำนวนนักเรียนให้ครูมีความมั่นคงในอาชีพ จัดอบรมให้ความรู้แก่ครูผู้สอนในด้านหลักสูตร การทำสื่อเพื่อนำไปพัฒนาผู้เรียนต่อไป ด้านหลักสูตรควรปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้เรียนเพื่อนำไปใช้ได้จริง

สอดคล้องกับผู้เรียนและความต้องการของชุมชน จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตร และสำหรับนักเรียนที่เรียนอ่อนให้ครูจัดสอนเสริมให้เข้าใจทันเพื่อน หน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณส่งเสริมด้านอิสลามศึกษาอย่างพอเพียงและต่อเนื่อง และควรกำหนดเป็นนโยบายให้มีการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนที่มีความต้องการนอกจาก 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ถ้าทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐก็สามารถพัฒนาและบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทุกภาคส่วนให้การยอมรับ และสามารถขยายต่อไปในโรงเรียนนอกพื้นที่ได้

2.6.3 องค์ประกอบที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตร

พูนสุข อุดม (2556: 128-129) กล่าวว่า องค์ประกอบที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบ ได้แก่

1. องค์ประกอบภายใน คือ ตัวแปรที่อยู่ในโรงเรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสัมพันธหรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรทั้งในด้านการปรับขยาย เพิ่มเติม การจัดทำรายวิชา การจัดทำสื่อเสริม การกำหนดกิจกรรมเสริม ได้แก่

1.1 ความพร้อมด้านบุคลากร หมายถึง การจัดเตรียมความพร้อมให้แก่บุคลากรด้านความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาหลักสูตร การจัดสรรจำนวนบุคลากรที่เหมาะสม และการแบ่งภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตร

1.2 ความพร้อมด้านสื่อ อุปกรณ์ และอาคารสถานที่ หมายถึง การวางแผนการจัดเตรียมอาคาร สถานที่ จำนวนสื่อที่อำนวยความสะดวกในการพัฒนาหลักสูตร

1.3 ความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักสูตรของผู้บริหาร หมายถึง ความรู้ความสามารถของผู้บริหาร ในการวางแผนการบริหารจัดการหลักสูตร ในด้านการจัดทำสาระการเรียนรู้ของหลักสูตร การสนับสนุนด้านอำนาจความสะดวกในการพัฒนาหลักสูตร การนิเทศติดตามการใช้หลักสูตรและการประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้

1.4 นโยบายการบริหาร หมายถึง การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน เพื่อให้มีการพัฒนาหลักสูตร โดยมีการประชุมชี้แจงให้บุคลากรรับทราบและเข้าใจนโยบายของโรงเรียนและถือเป็นแนวปฏิบัติ

1.5 งบประมาณ หมายถึง การจัดสรรดำเนินการใช้เงินงบประมาณและนอกงบประมาณเพื่อสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร

2. องค์ประกอบภายนอก คือ ตัวแปรที่อยู่ภายนอกระบบ โรงเรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาหลักสูตรนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยบุคลากรในชุมชนหรือท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย เนื่องจากในสภาพปัจจุบัน ต้องการเน้นให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา นั้น ได้สะท้อนถึงสภาพปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

2.1 ความร่วมมือจากชุมชน หมายถึง การเข้าร่วมประชุม เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรจากบุคลากรในชุมชน การสนับสนุนช่วยเหลือด้านวิชาการในท้องถิ่น และทุนทรัพย์ในการจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ เพื่อการพัฒนาหลักสูตร

2.2 ความร่วมมือจากผู้ปกครอง หมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการเข้าร่วมประชุม เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร การสนับสนุนช่วยเหลือในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ ทุนทรัพย์เพื่อการพัฒนาหลักสูตร

2.3 การสนับสนุนจากหน่วยงานในท้องถิ่น หมายถึง การช่วยเหลือจากหน่วยงานในชุมชน ในเรื่องของงบประมาณ สื่อ อุปกรณ์ และการจัดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร นอกจากนี้ยังคงมีองค์ประกอบอื่นๆที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตร

พูนสุข อุดม (2556: 161) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ โดยสร้างความเข้มแข็งให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะครูผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกันตามมิติความต้องการจำเป็นของแต่ละสถานศึกษา มีกิจกรรมร่วมมือกันในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้านการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร และกิจกรรมอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ได้แก่

1. การพัฒนาทรัพยากรบุคคลและสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาแบบเครือข่ายสถานศึกษา

2. บุคคลจะต้องมีจิตแห่งการใฝ่รู้ ตระหนักในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีจิตใฝ่รู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง

3. บุคคลต้องตระหนักในการพัฒนาวิชาชีพตน โดยใช้กระบวนการวิจัยและจัดการความรู้

4. แต่ละสถานศึกษาจะต้องจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาและแนวทางในการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา

5.การพัฒนาหลักสูตรทุกระดับ ทุกประเภท จะต้องสร้างความเข้มแข็งในสถานศึกษา

6.ทรัพยากรบุคคลของสถานศึกษาจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจทักษะและความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร

7.การสร้าง ความเข้าใจให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษาและองค์กรท้องถิ่นเพื่อพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับผู้เรียนและท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของบุคคล ชุมชน ท้องถิ่น และสังคมไทยในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาของสถานศึกษาจะประสบความสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย คือ สถานศึกษาต้องมีความพร้อมตั้งแต่การจัดทำหลักสูตร การจัดบุคลากรที่รับผิดชอบในการทำหลักสูตร ผู้ที่ทำการสอนจะต้องเลือกคนที่มีความรู้ ความสามารถเฉพาะ ตลอดจนมีความพร้อมในด้านอาคารสถานที่ งบประมาณที่สนับสนุนการศึกษาตามหลักสูตร และที่สำคัญผู้บริหารจะต้องมีความรู้ในด้านหลักสูตรเป็นอย่างดี ในการวางแผน จัดทำหลักสูตร สนับสนุนหลักสูตร และ นิเทศกำกับติดตามและประเมินหลักสูตร เพื่อนำความรู้มาถ่ายทอดให้บุคลากรรับรู้และปฏิบัติได้ รวมทั้งจะต้องให้ชุมชนและองค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษารวมทั้งให้การสนับสนุนทรัพยากรทางการศึกษา มีการพัฒนาส่งเสริมทางด้านวิชาการ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เมื่อสถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้สอดคล้องกับที่กล่าวมาก็จะทำให้การบริหารหลักสูตรประสบผลสำเร็จ

2.7 การวิจัยแบบผสมวิธี

วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) คือ การใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อหาคำตอบให้กับปัญหาการวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่ผู้วิจัยใช้เทคนิคแนวทาง วิธีการผสมผสานร่วมกัน หรืออาจผสมผสานในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการวิจัยระหว่างวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการวิจัยเรื่องเดียวกัน

2.7.1 จุดมุ่งหมายความสำคัญของการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

จากการศึกษาว่าเพราะเหตุใดต้องใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธีคำตอบที่เป็นเหตุผลหลักของทุกสำนักและทุกคน ที่ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods) คือ เป็นการแก้จุดอ่อนของแต่ละวิธีด้วยการเสริมจุดแข็ง โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายประการดังนี้

(วิโรจน์ สารรัตนะ. 2545: 13, สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2547) คือ 1) เพื่อเป็นการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ให้เพิ่มความเชื่อมั่นในผลของการวิจัย 2) เพื่อเป็นการเสริมให้สมบูรณ์หรือเติมให้เต็ม (complementarity) เช่น ตรวจสอบประเด็นที่ซ้ำซ้อนหรือประเด็นที่แตกต่างของปรากฏการณ์ที่ศึกษา เป็นต้น 3) เพื่อเป็นการริเริ่ม (initiation) เช่น ค้นหาประเด็นที่ผิดปกติ ประเด็นที่ผิดธรรมดา ประเด็นที่ขัดแย้งหรือทศนะใหม่ๆ เป็นต้น 4) เพื่อเป็นการพัฒนา (development) เช่น นำเอาผลจากการศึกษาในขั้นตอนหนึ่งไปใช้ให้เป็นประโยชน์กับในอีกขั้นตอนหนึ่ง เป็นต้น และ 5) เพื่อเป็นการขยาย (expansion) ให้งานวิจัยมีขอบข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น

การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) มีความสำคัญตามแนวคิดของ Geene and others (1989) Trocim (2002) Creswell (2003) Punch (2003) และ Punch (2005) อ้างถึงใน รัตนะ บัวสนธ์ (2555: 83) ดังนี้ คือ

1. ผลการวิจัยจากวิธีการวิจัยแบบผสมวิธีสามารถเสริมต่อกัน โดยใช้ผลการวิจัยจากวิธีหนึ่งอธิบายขยายความผลการวิจัยอีกวิธีหนึ่งช่วยให้การตอบคำถามการวิจัยได้ละเอียดชัดเจนมากกว่าการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพเพียงรูปแบบเดียว

2. การใช้ผลการวิจัยจากวิธีหนึ่งไปช่วยพัฒนาการวิจัยอีกวิธีหนึ่งหรือการใช้ผลการวิจัยวิธีหนึ่งไปตั้งคำถามการวิจัยอีกวิธีหนึ่ง

3. การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็มีจุดเด่นในตนเอง สามารถนำจุดเด่นมาใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริงได้ถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น

4. การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็มีจุดด้อยในตนเอง ผู้วิจัยสามารถใช้จุดเด่นของการวิจัยเชิงปริมาณมาแก้ไขจุดด้อยของการวิจัยเชิงคุณภาพ ขณะเดียวกันอาจใช้จุดเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพมาแก้ไขจุดด้อยของการวิจัยเชิงปริมาณ และ

5. สามารถนำผลผลิตจากการวิจัยแบบผสมวิธีมาสร้างความรู้ความจริงที่สมบูรณ์สำหรับใช้ในการปรับเปลี่ยนทฤษฎีหรือการปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวว่า สรุปได้ว่า งานวิจัยแบบผสมวิธีนั้นช่วยให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ขยายผลงานวิจัยให้มีขอบข่ายเพิ่มขึ้น และผลการศึกษายังให้ประโยชน์และให้คำตอบการวิจัยชัดเจนมากขึ้นและนำผลการวิจัยมาใช้ในการปฏิบัติงานต่างๆเพราะได้ผ่านการศึกษาหลายขั้นตอน ข้อมูลที่ได้มามีความสอดคล้องกันมีความน่าเชื่อถือสมบูรณ์

2.7.2 วิวัฒนาการของการวิจัยแบบผสมวิธี

วิวัฒนาการของวิธีการเชิงผสมผสานการวิจัยและประเมินแบ่งได้เป็น 4 ระยะ (Creswell and Clark, 2007: 13-18 อ้างถึงใน รัตนะ บัวสนธ์, 2555, 82) ระยะแรกคือ ก่อร่างสร้าง

แนวคิด (Formative Period) เป็นระยะแรกที่มีการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการผสมผสานวิธีการทั้งสองเข้าด้วยกันสำหรับใช้ดำเนินงานวิจัยและประเมิน ระยะที่ 2 (Paradigm Debate Period) ระยะโต้แย้งทางกระบวนทัศน์ อาจกล่าวได้ว่า เป็นระยะสงครามทางกระบวนทัศน์ระหว่างกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม และปรากฏการณ์นิยม ว่าสามารถนำมาผสมผสานกันได้หรือไม่ เพียงไร และใน ค.ศ. 1997 Greene และ Caracelli เสนอแนวทางการก้าวผ่านข้อโต้แย้งทางกระบวนทัศน์ทั้งสองโดยการใช้กระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันในการผสมผสานวิธีการวิจัย แต่ยังคงให้การยอมรับความแตกต่างทางกระบวนทัศน์ ระยะที่ 3 (Procedural Developments Period) ระยะแนวทางการดำเนินงาน สำหรับระยะนี้เป็นระยะของการแสวงหาและใช้แนวทางเชิงผสมผสานสำหรับการดำเนินงานวิจัย ระยะที่ 4 (Advocacy As Separate Design Period) ระยะการโน้มน้าวในฐานะที่เป็นแบบแผน โดยเฉพาะ ระยะจุดเปลี่ยนที่สำคัญของวิธีการเชิงผสมผสานที่ได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวางในฐานะที่เป็นวิธีการวิจัยและประเมินอีกประเภทหนึ่งที่มีแบบแผนและเทคนิควิธีการดำเนินงานเป็นของตนเอง โดยเฉพาะดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ทุกวันนี้วิธีการเชิงผสมผสานในการวิจัยและประเมินได้เป็นที่ยอมรับนำไปใช้อย่างแพร่หลายในหลายวงวิชาการสาขาต่างๆทั้งที่เป็นการดำเนินงานวิจัยและประเมินในสาขาวิชาชีพและในเชิงสหสาขาวิชา

จากที่กล่าวว่า สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงผสมผสานนี้กว่าจะได้รับการยอมรับและนำมาใช้ในปัจจุบันได้ต้องผ่านการใช้กระบวนการศึกษาหาข้อมูล นำเสนอแนวคิดทั้งที่เห็นด้วยและคัดค้านไม่เห็นด้วย ผ่านการโต้แย้งทางกระบวนทัศน์ จากนั้นแสวงหาการใช้แนวทางผสมผสานดำเนินงานวิจัย นำเสนอ และได้รับการยอมรับในทุกวันนี้ ก็มีการจัดพิมพ์หนังสือและบทความที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงผสมผสานวิธี

2.7.3 ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีการเชิงผสมผสาน

การใช้วิธีการเชิงผสมผสานสำหรับการดำเนินการวิจัยและประเมินมีข้อดีและข้อจำกัด ดังนี้ (รัตนะ บัวสนธิ์, 2555: 67-69)

ข้อดีของวิธีการเชิงผสมผสาน

1. วิธีการเชิงผสมผสาน จะมีจุดแข็งในการแสวงหาคำตอบเพราะสามารถปิดจุดอ่อนที่มีอยู่ของวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพในการตอบคำถามได้บ้างแง่มุมเท่านั้น
2. วิธีการเชิงผสมผสานทำให้ได้คำตอบที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาอย่างกว้างขวางและลุ่มลึก คือ ได้คำตอบทั้ง เชิงปริมาณและคุณภาพ
3. วิธีการเชิงผสมผสานเป็นวิธีการที่มีความสอดคล้องกับธรรมชาติของศาสตร์ทางสังคม

4. ช่วยให้นักวิจัยหรือนักประเมินตั้งคำถามและวัตถุประสงค์ของการศึกษาคำตอบได้อย่างหลากหลาย และยังสามารถใช้เทคนิควิธีการอย่างหลากหลายในการหาคำตอบให้กับคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้ออื่นๆอีก

ข้อจำกัดของวิธีการเชิงผสมผสาน

1. ความเชี่ยวชาญของนักวิจัยหรือนักประเมินทั้งด้านความรู้และความสามารถในการดำเนินงานวิจัยหรือประเมินโดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณภายใต้บุคคลเดียวกัน
2. สิ้นเปลืองระยะเวลาดำเนินงานมาก ไม่ว่าจะเป็ระยะเวลาและงบประมาณในการวิจัย
3. การเขียนรายงานไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน
4. ผลการศึกษาหรือข้อค้นพบขัดแย้งกันทำให้ยากแก่การนำไปใช้และสร้างความเข้าใจต่อผู้อ่าน

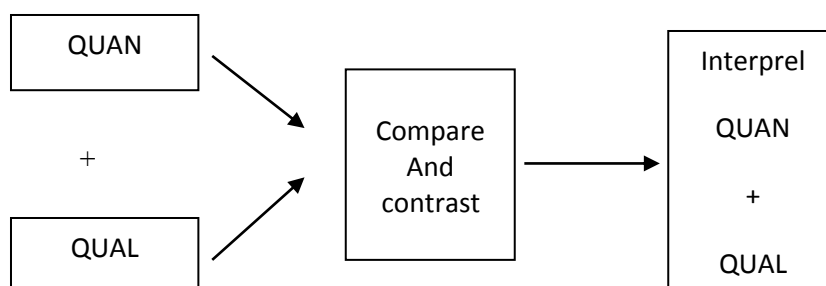
จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า วิจัยแบบผสมผสานวิธีนั้นสามารถหาคำตอบได้อย่างครอบคลุมเพราะศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพเหมาะสมกับการวิจัยทางการศึกษาพฤติกรรมของคนและสามารถกำหนดวัตถุประสงค์และตั้งคำถามหาคำตอบได้หลากหลายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นข้อดีของการวิจัย แต่วิจัยผสมผสานวิธีก็ยังมีข้อจำกัดของการวิจัยอยู่ คือผู้วิจัยไม่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านการเขียนรายงานวิจัยไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนและบางครั้งผลงานวิจัยทั้งสองวิธีอาจจะขัดแย้งกันซึ่งอาจจะเป็นประเด็นในการนำไปใช้ และในการศึกษาวิจัยใช้ระยะเวลานานและมีค่าใช้จ่ายสูงเพราะต้องทำวิจัยสองวิธี

2.7.4 รูปแบบของการผสมผสานวิธีกันระหว่างวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ

รูปแบบหลักของการวิจัยในปัจจุบันมี 3 รูปแบบ คือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดย mixed methods เป็นเทคนิควิธีวิจัยทางสังคม-ศาสตร์แบบผสมผสานวิธีระหว่างวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาร่วมกันศึกษาคำตอบเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการศึกษานั้นๆ เพื่อหวังที่จะได้คำตอบที่เป็นความรู้ของตัวแปรดังกล่าวที่หลากหลาย ทั้งนี้การวิจัยเชิงผสมผสานทางการศึกษาสามารถที่จะเลือกใช้แบบแผนวิจัย 4 แบบแผน

รัตนะ บัวสนธิ์(2554: 8-20) แบบแผนการวิจัย (Research Designs) เชิงผสมผสานวิธีทางการศึกษา ประกอบด้วย 4 แบบแผนหลัก โดยที่แต่ละแบบแผนก็ยังประกอบไปด้วยแบบแผน 3 ย่อยๆ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปดังนี้

1.แบบแผนสามเส้า (Triangulation Design) เป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสาน เพื่อศึกษาหาคำตอบให้กับปัญหาวิจัยเรื่องเดียวกัน โดยแยกการดำเนินงานและให้นำน้ำหนักความสำคัญของวิธีการวิจัยทั้งสองอย่างเท่าเทียมกัน ใช้ช่วงระยะเวลาดำเนินการวิจัยในระยะเดียว และดำเนินการวิจัยไปพร้อมๆ กันปัญหาหรือคำถามการวิจัย มักจะมีลักษณะเอื้อให้ใช้เทคนิควิธีการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นเดียวกัน เพื่อนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างแล้วสรุปตีความ ตอบปัญหาการวิจัยร่วมกันในลักษณะส่งเสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน แบบแผนการวิจัยผสมผสานสามเส้าสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ตามภาพประกอบที่ 3

เมื่อ QUAN และ QUAL หมายถึง ให้นำน้ำหนักความสำคัญของวิธีการเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน

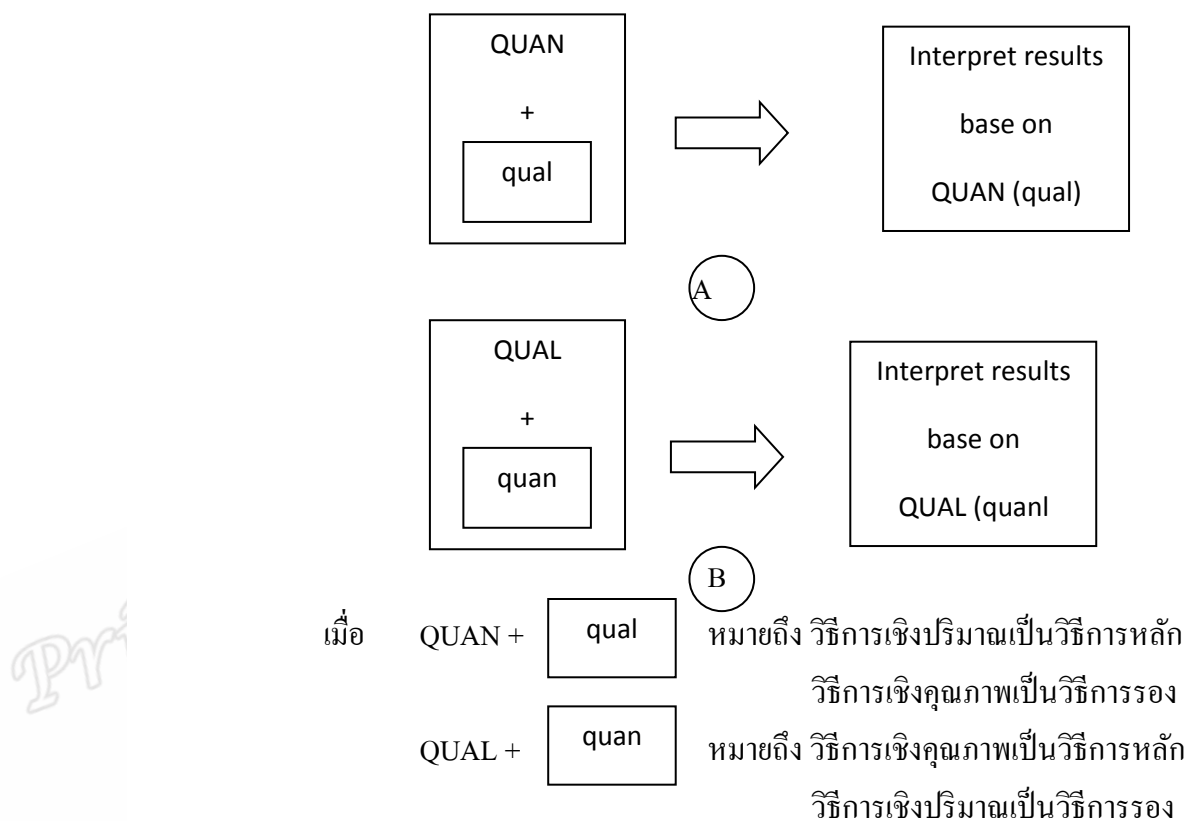
เครื่องหมาย + หมายถึง ดำเนินการวิจัยไปพร้อมๆ กัน

ภาพประกอบที่ 3 แผนภูมิแสดงแบบแผนวิจัยเชิงผสมผสานแบบสามเส้า

แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบสามเส้ายังแบ่งเป็นแบบแผนย่อยๆ อีก 3 แบบแผน ได้แก่ 1) แบบการแปลงข้อมูลเชิงคุณภาพสู่ข้อมูลเชิงปริมาณ 2) แบบการตรวจสอบความตรงของข้อมูลเชิงปริมาณ และ 3) แบบพหุระดับ ทั้ง 3 แบบแผนมีลักษณะของการผสมผสานต่างกัน แต่ก็ยังคงมีลักษณะร่วมเหมือนกัน คือ เป็นแบบแผนที่ให้น้ำหนักความสำคัญของเทคนิควิธีการทั้งสองเท่าเทียมกัน ดำเนินการวิจัยไปพร้อมๆ กันศึกษาหาคำตอบไปในประเด็นที่ต่างกัน แต่อยู่ภายใต้ปัญหาวิจัยเดียวกัน และนำผลวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุปตีความร่วมกันในลักษณะส่งเสริมเติมเต็มซึ่งกันและกัน

2. แบบแผนแบบรองรับภายใน (Embedded Design) เป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานที่มีลักษณะทั้งเป็นการศึกษาระยะเดียวและสองระยะต่อเนื่องกัน แบบแผนการวิจัยแบบนี้จะมีการจัดให้วิธีการวิจัยแบบใดแบบหนึ่งเป็นวิธีการหลัก และอีกวิธีการวิจัยหนึ่งเป็นวิธีการรองนั้น

คือ ให้น้ำหนักความสำคัญไม่เท่าเทียมกัน และศึกษาหาคำตอบในปัญหาวิจัยแบบรองรับภายในจะแตกต่างจากแบบแผนสามเส้าตรงที่การให้น้ำหนักความสำคัญของวิธีการและประเด็นที่ใช้ศึกษาหนึ่งการจะใช้วิธีวิจัยแบบใดเป็นวิธีการหลักหรือวิธีการรองนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นสำคัญ แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบรองรับภายใน สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ตามภาพประกอบที่ 4

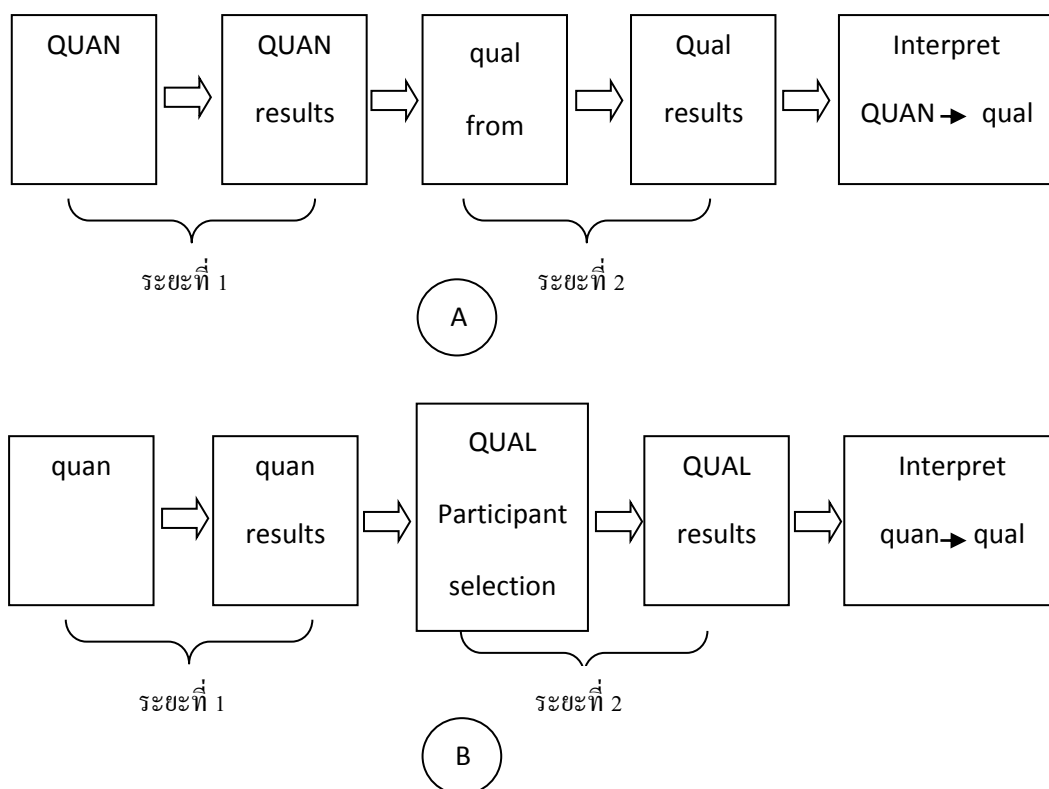
ภาพประกอบที่ 4 แผนภูมิแสดงแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบรองรับภายใน

แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบรองรับภายในยังแบ่งเป็น 4 แบบแผนย่อย ได้แก่ 1) แบบแผนรองรับภายในรูปแบบการทดลองระยะเดียว วิธีการเชิงปริมาณเป็นหลัก 2) แบบแผนรองรับภายในรูปแบบการทดลองสองระยะ วิธีการเชิงคุณภาพเป็นหลัก 3) แบบแผนรองรับภายในรูปแบบการทดลองสองระยะ วิธีการเชิงปริมาณเป็นหลัก และ 4) แบบแผนรองรับภายในรูปแบบสหสัมพันธ์ ทั้ง 4 แบบแผนย่อยก็มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ศึกษาหาคำตอบให้กับปัญหาและวัตถุประสงค์การวิจัย ตลอดจนมีขั้นตอนการทำงานที่แตกต่างกัน

3. แบบแผนเชิงอธิบาย (Explanatory Design) เป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานที่มีลักษณะการดำเนินงานวิจัยสองระยะ (รัตนะ บัวสนธิ์, 2555: 108) โดยเริ่มต้นการวิจัย

ด้วยวิธีการเชิงปริมาณก่อนเสมอ แล้วใช้ผลการวิจัยที่ได้เพื่อพิจารณาคัดเลือกประเด็นปัญหาและ
ผู้ให้ข้อมูล สำหรับดำเนินงานวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป

แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบเชิงอธิบายเขียนเป็นแผนภูมิได้ตามภาพประกอบที่ 5

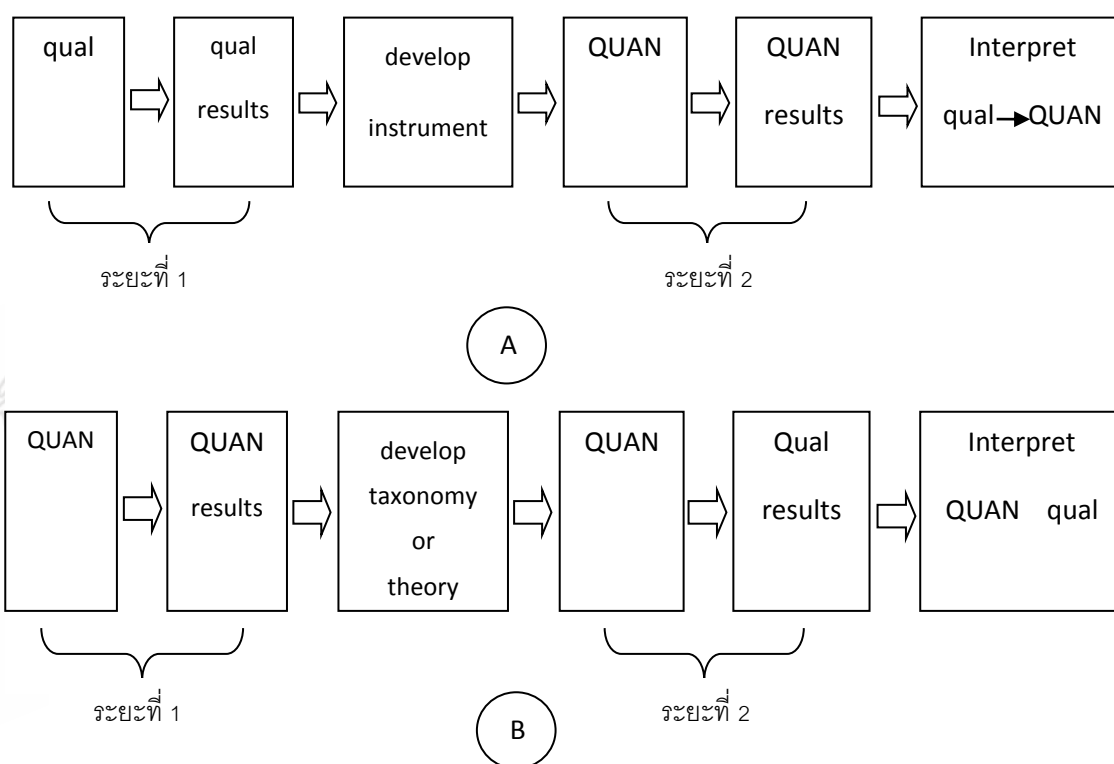
ภาพประกอบที่ 5 แผนภูมิแสดงแบบแผนการการวิจัยเชิงผสมผสานและเชิงอธิบาย

จากภาพประกอบที่ 4 ภาพ A แสดงให้เห็นว่า ให้ความสำคัญกับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นวิธีการหลัก เมื่อได้ผลจากการวิจัยเชิงปริมาณอย่างไรแล้ว ก็ใช้ผลที่ได้รับสำหรับการกำหนดปัญหาวิจัยและคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล เพื่อดำเนินการศึกษาหาคำตอบด้วยวิธีการเชิงคุณภาพต่อไป ทั้งนี้ โดยให้ความสำคัญกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการรอง เมื่อได้ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเช่นไรแล้ว ผลการวิจัยจะถูกนำผลสรุปตีความเสริมผลการวิจัยเชิงปริมาณ แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบเชิงอธิบาย ในภาพ A นี้ เรียกว่า แบบแผนเชิงอธิบายรูปแบบติดตาม

สำหรับภาพ B นั้นจะตรงกันข้ามกับภาพ A นั่นคือ ให้ความสำคัญกับวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นวิธีการรอง โดยนำผลที่ได้จากการวิจัยใช้คัดเลือกให้ข้อมูล เพื่อดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างลุ่มลึก เข้มข้น ทั้งนี้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีการหลัก เมื่อได้ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเช่นไรแล้ว ผลการวิจัยนี้จะนำไปสรุปตีความร่วมกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ และนำเสนอมุ่งเน้นผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ประกอบเสริม แบบแผนเชิงอธิบายในภาพ B นี้ เรียกว่า แบบแผนเชิงอธิบายแบบคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย

4. แบบแผนเชิงสำรวจบุกเบิก (Exploratory Design) เป็นแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสาน ที่มีลักษณะการดำเนินงานวิจัยเป็นสองระยะเช่นเดียวกัน แต่แบบแผนการวิจัยแบบนี้จะเริ่มต้นด้วยการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพก่อนเสมอ นอกจากนั้นยังให้น้ำหนักความสำคัญของวิธีการวิจัยทั้งสองวิธีไม่เท่าเทียมกันอีกด้วย (รัตนะ บัวสนธ์, 2555: 114) แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบนี้นิยมใช้สำหรับการค้นหาตัวแปรใหม่ๆ หรือเพื่อสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรตลอดจนใช้สำหรับพัฒนาสารบบ แนวคิด ทฤษฎีใหม่ๆ แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสาน ดังกล่าวนี้ เขียนเป็นแผนภูมิได้ตามภาพประกอบที่ 6

ภาพประกอบที่ 6 แผนภูมิแสดงแบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานเชิงสำรวจบุกเบิก

ในภาพประกอบที่ 5 ภาพ A แสดงให้เห็นว่า ในระยะแรกเป็นการดำเนินงานวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และให้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีน้ำหนักความสำคัญเป็นวิธีการรองเมื่อได้ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเช่นไรแล้วก็นำผลการวิจัยที่ได้ไปเป็นแนวทางการให้นิยามและสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรต่างๆ หลังจากนั้นจึงนำเครื่องมือที่ได้ไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งให้น้ำหนักความสำคัญกับการดำเนินงานวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ หลังจากได้ผลการวิจัยเช่นไรแล้วจะนำเสนอผลที่ได้จากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นผลหลักแล้วเสริม

ด้วยผลจากวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสาน ในภาพ A นี้เรียกว่า แบบแผนเชิงสำรวจบุกเบิกแบบการพัฒนาเครื่องมือวิจัย

สำหรับภาพ B นั้น ในระยะแรกมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพ และนำผลจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นสารบบ แนวคิดหรือทฤษฎี (ซึ่งมักเรียกว่า ทฤษฎีจากพื้นที่หรือทฤษฎีฐานราก ที่ตรงกับคำว่า “Grounded Theory” นั่นเอง) ไปกำหนดเป็นปัญหาและสมมุติฐานการวิจัย เพื่อทดสอบหาคำตอบด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณต่อไป ทั้งนี้โดยให้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณมีน้ำหนักความสำคัญรองลงมา หลังจากนั้นก็นำคำตอบที่ได้รับจากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณนี้ไปสรุปตีความเสริมผลการวิจัยเชิงคุณภาพข้างต้น แบบแผนการวิจัยเชิงผสมผสานแบบสำรวจบุกเบิก ตามที่อธิบายนี้ เรียกว่า แบบแผนเชิงสำรวจบุกเบิกรูปแบบการพัฒนาสารบบ หรือทฤษฎี

การค้นหาคำความรู้ ความจริง ในปรากฏการณ์ทางการศึกษา ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการวิจัยที่เหมาะสมกับปัญหาหรือคำถามการวิจัยที่ต้องการศึกษาหาคำตอบ วิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน จะช่วยให้ได้คำตอบการวิจัยที่รอบด้านลุ่มลึกหลายแง่มุม แต่อย่างไรก็ดี การจะใช้วิธีการวิจัยเชิงผสมผสานนั้นก็ยังมีแบบแผนการวิจัยให้เลือกใช้หรือออกแบบการวิจัยอย่างหลากหลาย ซึ่งแต่ละแบบแผนก็เหมาะสมกับลักษณะปัญหาการวิจัยที่แตกต่างกัน ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยเชิงผสมผสาน จึงจำเป็นต้องศึกษาเงื่อนไขที่เป็นข้อดีและข้อจำกัดของแต่ละแบบแผนประกอบการพิจารณาด้วย

สรุปได้ว่า วิธีการวิจัยเชิงแบบผสมผสานวิธี สามารถช่วยให้ได้คำตอบการวิจัยที่ครอบคลุมชัดเจนและเจาะลึกเพราะใช้วิธีศึกษาทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ และการวิจัยแบบผสมผสานนั้นก็ยังมีแบบแผนการวิจัยที่หลากหลาย เพื่อใช้ในการศึกษา ดังนั้นเมื่อต้องการทำวิจัยผู้วิจัยควรดูความเหมาะสมกับลักษณะของปัญหาการวิจัยที่แตกต่างกันว่าควรจะใช้วิธีการใดเพื่อให้ได้คำตอบอย่างชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สมมุติฐานการวิจัย และพบว่าการศึกษาที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม/ทางการศึกษามีความเหมาะสมที่จะใช้วิจัยเชิงผสมผสานวิธีมาก เพราะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมและการจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษา การวางแผนหลักสูตร การดำเนินการใช้หลักสูตร การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล และการส่งเสริม พัฒนากระบวนการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาและหลักสูตรทั่วไป เช่น

ลูกมาน หนูยาหมาด (2557) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 ของโรงเรียน 1 อำเภอ 1 โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดสตูล ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพโดยรวมของการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 ตามโครงการดังกล่าว นั้น พบว่า มีการเตรียมความพร้อม การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรซึ่งโดยภาพรวมแล้วครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมีการจัดทำหลักสูตรและปฏิบัติตามเป็นอย่างดี เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรยังคงมีปัญหาในการดำเนินการ

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อเสนอแนะในการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 ตามโครงการดังกล่าว พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุด คือด้านการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ไม่มีศึกษานิเทศก์และหน่วยงานที่รับผิดชอบชัดเจนในการนิเทศอิสลามศึกษา ตลอดจนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเมื่อสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นสูงสุด แนวทางการแก้ปัญหาคือ ควรให้มีศึกษานิเทศก์และศูนย์อิสลามศึกษา มาดูแลเรื่องอิสลามศึกษาให้ทั่วถึงทั้งจังหวัด และให้มีหน่วยงานที่เป็นกิจลักษณะตลอดจนมีงบประมาณที่พร้อม ในระดับกระทรวงมาดูแลอิสลามศึกษาทั้งระบบและรับผิดชอบดูแลทั่วประเทศ

ชুমัยยะห์ สาและ (2550) ได้ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังในการจัดการเรียนการสอนของวิทยากรอิสลามศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดยะลา ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทที่เป็นจริงในการจัดการเรียนการสอนของวิทยากรอิสลามศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดยะลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด ยกเว้นด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก

2. บทบาทที่คาดหวังในการจัดการเรียนการสอนของวิทยากรอิสลามศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดยะลา โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

3. การเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังในการจัดการเรียนการสอนของวิทยากรอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดยะลา ที่มีอายุ เพศ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการสอนต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

4. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ คือหลักสูตรอิสลามศึกษาต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและเหมาะสมกับวัย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องมีความหลากหลาย มีการสอนซ่อมเสริมให้แก่แก่นักเรียนที่มีปัญหา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรสนับสนุนสื่ออิสลามศึกษาที่เป็นภาษาไทย ให้กับโรงเรียน ควรวัดและประเมินผลตามสภาพจริง และควรจัดให้มีการอบรมด้านการพัฒนาการเรียนการสอนให้แก่วิทยากรอิสลามศึกษา

มุฮัมมัด มอลอ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้มของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม อยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นด้านการนิเทศและการติดตามผล มีการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง

2. ปัญหาในการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่พบมากที่สุด คือ งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากต้นสังกัดไม่เพียงพอ ความไม่ลงตัวในการจัดเวลาเรียน/ตารางสอน ขาดการดำเนินการนิเทศตามแผนที่กำหนดหรือปฏิทินนิเทศ

3. แนวทางการแก้ไขปัญหในการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษาแบบเข้ม ของผู้บริหารสถานศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ จัดหางบประมาณจากส่วนอื่นมาทดแทน และเสนอต้นสังกัดให้เพิ่มงบประมาณ ลดจำนวนเวลาเรียนในแต่ละคาบ พุดคุยนอกเวลาและในที่ประชุมแทนการนิเทศตามระบบ

ฮัจยะ มาลินี (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสตูล พบว่าหลักการและจุดหมายของหลักสูตรสอดคล้องกับหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นอย่างดี และยังสอดคล้องกับความต้องการของชาวไทยมุสลิม ส่วนองค์ประกอบด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่า ด้านบุคลากรมีความเหมาะสม แต่ด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อมีไม่เพียงพอ ขาดความหลากหลายซึ่งจะมีผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอน หากอุปกรณ์ งบประมาณ และสื่ออื่นๆ ไม่พอ องค์ประกอบด้านกระบวนการพบว่า การประเมินผลการเรียนและการบริหารหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี คือ มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีการวัดผล ประเมินผลและนำผลมาใช้ปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน มีการส่งเสริมการวางแผนเตรียมการต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ในส่วนของการนิเทศ ติดตามและประเมินผล ยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง

มุฮัมมัดนาเซ สามะ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลาผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าสภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตาม

ความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษา ด้านการวางแผนการสอนด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการดำเนินการสอน และด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมาก และปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุดคือด้านสื่อการเรียนการสอน งบประมาณมีไม่เพียงพอในการที่จะผลิตสื่อให้มีความหลากหลาย และทันสมัย

ปรีชา ยาชะรัต (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรแบบเข้มของครูในโรงเรียนสองระบบสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่าปัญหาการใช้หลักสูตรแบบเข้มของครูในโรงเรียนสองระบบสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปัตตานี เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุดคือด้านการเตรียมทรัพยากรทางการบริหาร และรองลงมาคือด้านการนิเทศและติดตาม

อัสนันย์ อาลีกาแห (2552) ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามความเห็นของครูสอนอิสลามศึกษา ด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาใน โรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ตามตัวแปร อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ ช่วงระดับที่ต่างกันโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3. ความต้องการของครูสอนอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานีด้านนี้ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้มีความต้องการมากที่สุดคือ อบรมด้านหลักสูตรแบบเข้มเพื่อความเข้าใจและพัฒนาผู้สอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ นำเทคนิคใหม่ๆที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อ

การเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการมากที่สุดคือ คู่มือการวัดและประเมินการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกระดับการศึกษา

มาหามะรือสะลี บินเซ็ง (2556) ได้ทำวิจัยเรื่อง สภาพปัญหาและความต้องการการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2551 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดนราธิวาส ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับสภาพปัญหาและความต้องการการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2551 ของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดนราธิวาส โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนรายด้านพบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอนมีปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบระดับสภาพปัญหาการใช้หลักสูตรตามตัวแปรตำแหน่งและวุฒิการศึกษาต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบระดับความต้องการการใช้ตามตัวแปรตำแหน่งต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน

3. ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2551 มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ดังนั้นผู้บริหารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวางแผนและหาแนวทางในการพัฒนาครูผู้สอนด้วยการจัดอบรมและสัมมนาเกี่ยวกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผลแก่ครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง และผู้บริหารโรงเรียน สำนักงานการศึกษาเทศบาล และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรจัดสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ทันสมัยและหลากหลาย นอกจากนี้ ควรจัดอบรมและสัมมนาครูผู้สอนเกี่ยวกับการผลิตสื่อและการใช้สื่ออย่างถูกต้อง เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

อารีฟิน เทพลักษณ์ (2555) ได้ทำวิจัยเรื่อง ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพและแนวทางการจัดอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่ประสบความสำเร็จสูงมีดังนี้

1.แนวทางการบริหารอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐใน 4 ด้านคือ ด้านการวางแผน ควรมีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น มีการเตรียมข้อมูล การสำรวจความต้องการ การประชาสัมพันธ์ การสร้างความเข้าใจให้กับผู้เกี่ยวข้อง การสรรหาครูผู้สอน การจัดทำหลักสูตรและการประชุมผู้ปกครองเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง ด้านการดำเนินการ ควรศึกษาโครงสร้างหลักสูตรทั้งสองหลักสูตร ส่งเสริมการผลิตสื่อ การอบรมและนิเทศครู การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ด้านการนิเทศ ควรวางแผนการนิเทศ ดำเนินการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่องและการจัดทำเอกสารรายงานผล ด้านการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา ควรปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้นและนำผลการนิเทศไปปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง

2 แนวทางการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐใน 6 ด้านคือ ด้านการเตรียมการสอน ครูควรเตรียมเนื้อหาที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดในหลักสูตรและรู้จักนักเรียนรายบุคคล ด้านการดำเนินการสอนและเทคนิคการสอน ครูควรใช้แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการสอนควรเริ่มต้นด้วยการให้นักเรียนขอคํา ด้านการใช้สื่อการเรียนรู้อุควรใช้สื่อทุกประเภท ด้านการวัดและประเมินผล ครูควรประเมินผลก่อนและหลังเรียนเป็นสำคัญ ด้านการติดตามและแก้ปัญหาพฤติกรรมนักเรียน ครูควรติดตามพฤติกรรมนักเรียนที่มีปัญหาและควรอบรมจริยธรรมหลังละหมาด ด้านการประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน ครูควรจัดกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมและติดต่อผู้ปกครองและชุมชนเสมอ

สมบุญ จารุวรรณ (2531) ได้ทำวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยะลา บัตตานี นราธิวาส ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการใช้หลักสูตร วิทยากรส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจหลักสูตร ในระดับพอใช้ โดยวิทยากรได้ศึกษาความรู้เพิ่มเติมในห้องสมุด และจัดหาสื่อโดยใช้งบประมาณจากโรงเรียนจัดประชาสัมพันธ์การสอนวิชาอิสลามศึกษา โดยออกพบปะผู้ปกครอง การสอนส่วนใหญ่ใช้วิธีการบรรยาย และการประเมินผลโดยวิธีการสังเกต สำหรับการนิเทศ สำหรับการนิเทศผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้นิเทศมากที่สุดโดยวิธีการให้คำแนะนำ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.สำหรับปัญหาการใช้หลักสูตร วิทยากรอิสลามส่วนใหญ่จะมีปัญหาว่า เนื้อหาในหลักสูตรมาสัมพันธ์กับเวลาเรียน บางชั้นจึงสอนไม่ทันตามแผนการสอน ไม่มีห้องที่จัดละหมาด โดยเฉพาะ วิทยากรไม่มีทักษะในการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กใช้ห้องสมุด ขาดทักษะการสอนแบบอภิปรายกลุ่ม การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม ขาดความรู้เรื่องการออกข้อสอบ และมีความต้องการนิเทศให้มากขึ้น

อัปดุลชอมะ โต้ะอาลิม (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (อิสลามศึกษา) ของวิทยากรอิสลามศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาทั้งภาพรวมและด้านการบริหารหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และด้านการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก ส่วนผลการเปรียบเทียบ พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมและรายด้านตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีเพศ อายุ ประสบการณ์ในตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางศาสนา วุฒิการศึกษาทางสามัญ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาทางสามัญต่างกันมีความเห็นแตกต่างกัน

อามีเนาะ มามู (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารกับพฤติกรรมการสอนของครูสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนราธิวาส พบว่า ระดับการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของครูสอนอิสลามศึกษาที่มีวุฒิครูและไม่มีวุฒิครูเห็นว่าภาพรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน ครูอิสลามศึกษาที่ไม่มีวุฒิครูเห็นว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนิเทศการสอนวิชาอิสลามศึกษาของผู้บริหารส่วนมากมีปัญหาด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน เช่น สื่ออิสลามศึกษามีไม่เพียงพอ ผู้บริหารไม่ให้คำแนะนำในการผลิตสื่อ และด้านพัฒนาครูผู้สอน เช่น จัดอบรมทางวิชาการน้อยมาก และไม่เปิดโอกาสให้ไปศึกษาดูงานที่โรงเรียนอื่น สำหรับข้อเสนอแนะส่วนมากได้เสนอแนะไว้ คือ ควรจัดสรรสื่ออิสลามศึกษาให้เพียงพอ ควรให้การอบรมเกี่ยวกับทักษะและเทคนิคการผลิตสื่อ ควรจัดอบรมทางวิชาการในวิชาอิสลามศึกษาให้มากขึ้น และเปิดโอกาสให้ครูสอนอิสลามศึกษาได้ไปศึกษาดูงานในโรงเรียนอื่นๆ

2.8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปร เพศ ตำแหน่งงาน วุฒิการศึกษา อายุและประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน เกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร มีดังนี้

มุฮัมมัดนาเซ สามะ (2551) กล่าวว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาที่มีเพศต่างกันมีทัศนะแตกต่างกัน และปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของ

รัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา ตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาที่มีเพศ และวุฒิ การศึกษาสามัญ และศาสนาแตกต่างกัน มีทัศนะไม่แตกต่างกัน

สุพรรณิ สุภาพรม (2549) กล่าวว่า ข้าราชการครู ในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต 3 ที่มี เพศ การศึกษา ตำแหน่ง อายุ และ ประสบการณ์ในการทำงาน ต่างกัน มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรสถานศึกษา ต่างกัน

มาหามะรือสะลี บินเซ็ง (2556) กล่าวว่า ผลการเปรียบเทียบระดับสภาพ ปัญหาการใช้หลักสูตรตามตัวแปรตำแหน่งและ วุฒิการศึกษาต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกัน ทุกด้าน ส่วนผลการเปรียบเทียบระดับความต้องการการใช้หลักสูตรตามตัวแปรตำแหน่งต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกัน ทุกด้าน

อัคนันย์ อาลีกาแห (2553) กล่าวว่า จากการเปรียบเทียบระดับปัญหาของ ครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ตามตัวแปร อายุ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ ช่วงระดับที่ต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

สุชาติ สุขฉศิริ (2540) กล่าวว่า จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นของ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน เกี่ยวกับกระบวนการบริหาร หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ไม่แตกต่างกัน

นุกูล ชูนุ้ย (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในเขตการศึกษา 2 มี ทัศนะต่อปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 เป็นราย ด้านทั้ง 5 ด้าน และในภาพรวมจำแนกตามสถานภาพและวุฒิการศึกษา ไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณา จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงานบุคลากรมีทัศนะต่อปัญหาการใช้หลักสูตรในด้านการจัดการ เรียนการสอน และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนแตกต่างกัน ส่วนบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงเรียน ขนาดต่างกัน มีทัศนะต่อปัญหาการใช้หลักสูตรการใช้ด้าน บุคลากร ด้านการวัดผลและการ ประเมินผลในภาพรวมแตกต่างกัน และความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาการใช้ หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ตามทัศนะของบุคลากรใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สรุปได้ดังนี้ ด้านบุคลากรรัฐควรจัดส่งข้าราชการครูมาช่วยสอน ให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียนให้ครบทุกรายวิชา ด้านการจัดการเรียนการสอน รัฐควรจัดการเรียน

การสอน รับผิดชอบต่อเนื้อหาบางวิชาเพื่อให้เหมาะสมกับเวลา และควรจัดอบรมเทคนิควิธีการสอนแก่ครูสอนศาสนา ด้านสื่อการเรียนการสอน รัฐควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติมในการจัดซื้อสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน และหนังสือประจำห้องสมุดทั้งวิชาสามัญและวิทยาศาสตร์ ด้านการวัดผลประเมินผล รัฐควรจัดอบรมครูผู้สอนศาสนา ในเรื่องการวัดผลประเมินผลตามหลักสูตร และด้านการจัดกิจกรรมนักเรียนรัฐควรมีสุนัขวิชาการเข้าไปดูแลแนะนำการจัดกิจกรรมนักเรียนตามหลักสูตรหรือจัดฝึกอบรมครูผู้สอนในเรื่องการจัดกิจกรรมต่างๆตามที่หลักสูตรกำหนด

อับดุลชอมะ โต้ะอาลิม (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (อิสลามศึกษา) ของวิทยากรอิสลามศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาทั้งภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาทั้งภาพรวมและด้านการบริหารหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และด้านการสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก ส่วนผลการเปรียบเทียบ พบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมและรายด้านตามความเห็นของวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีเพศ อายุ ประสบการณ์ในตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางศาสนา วุฒิการศึกษาทางสามัญ ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นวิทยากรอิสลามศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาทางสามัญต่างกันมีความเห็นแตกต่างกัน